

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

ปรัชญา

ปรัชญาและศาสนา

ปรัชญาและศาสนา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์สันติวิธีตามแนวพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

An Analytical Study of Peaceful Approach in Buddhism and Thai Society

นามผู้วิจัย นายจิรวัฒน์ เพชรชำนาญ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(อาจารย์สิงห์คำ นันตะภูมิ, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

สืบสิงห์ มทวีสายเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์สันติวิธีตามแนวพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

An Analytical Study of Peaceful Approach in Buddhism and Thai Society

โดย

นายจิรวัดน์ เพชรชำนาญ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิรวัดน์ เพชรชำนาญ 2554: การศึกษาวิเคราะห์สันติวิธีตามแนวพระพุทธศาสนา
กับสังคมไทย ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา) สาขาวิชา
ปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D. 125 หน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิดด้านสันติวิธีในพระพุทธศาสนาและศึกษา
สันติวิธีในสังคมไทยที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ตลอดจนวิเคราะห์แนวคิดสันติวิธีในพระพุทธศาสนา
กับความขัดแย้งที่มีในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษา
เอกสารทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เอกสารดังกล่าว ได้แก่
พระไตรปิฎก งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์หนังสือ สื่อต่างๆ เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิต
มีคุณค่าทางจริยธรรม แม้ว่าจะต่างกันทางด้านต่างๆ แต่หลักแนวคิดสันติวิธีในพระพุทธศาสนา
ก็มีความคิดเห็นว่ามนุษย์สามารถอยู่ได้โดยการพึ่งพาอาศัยกัน ประการต่อมาพระพุทธศาสนา
มีท่าทีและแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งที่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพียงแค่เข้าใจ
กฎการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง และปรับตัวเข้ากับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะมนุษย์ด้วยกัน
ซึ่งมักจะมีแนวคิดที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ฐานะ และอาชีพการงาน ซึ่งเป็นฐาน
แนวคิดที่มาของความขัดแย้ง

ถึงแม้ในเรื่องหลักคำสอนและแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีของพระพุทธศาสนามีมานาน
และถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย แต่ในปัจจุบันยังคง
มีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง หากเข้าใจก็เป็นประโยชน์ในการทำ
ความเข้าใจรากฐานความคิดด้านสันติวิธี รวมถึงอิทธิพลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไข
ปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบันได้

Jirawat Patchamnan 2011: An Analytical Study of Peaceful Approach in Buddhism and Thai Society. Master of Arts (Philosophy and Religion), Major Field: Philosophy and Religion, Department of Philosophy and Religion. Thesis Advisor: Assistant Professor Praves Intongpan, Ph.D. 125 pages.

The purpose of this research is to study the concept of peacefulness of Buddhism. And peaceful education in Thai society that used to live. The analysis of the concept of peacefulness in Buddhism and conflicts in Thai society.

This research is a documentary research. The researcher has studied from both Primary and Secondary documents regarding to Tripikata (Buddhist Scriptures), researches, theses, and others related academic documentary.

The results showed in the doctrine of Theravada Buddhism that human beings have values although different in many aspects. However the core concept of peacefulness in Buddhism is the opinion that human beings can live with dependence. The later, the attitude of Buddhism and the ideas about the conflict that is what could have avoided by understanding the rules change things by Adapting to various environmental factors. Especially human often have different ideas. This is a source of conflict.

Although the doctrine and the concept of peacefulness in Buddhism has been a long time. And Buddhism is the national religion of Thailand. But in the current conflict in Thai society, it happens a lot. So if we understands it will be useful in understanding the concept of peacefulness. we can be applied to resolve conflicts in Thai society.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่มีเมตตาอนุเคราะห์อย่างยิ่งในการสนับสนุนให้การศึกษา ทั้งด้านเอกสาร ข้อมูลและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จการศึกษา อาจารย์ ดร. สิงห์คำ นันตะภูมิ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมที่ช่วยให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง ประธานกรรมการการสอบที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำข้อคิดเห็นและแก้ไขข้อบกพร่องให้วิทยานิพนธ์มีเนื้อหาสมบูรณ์เป็นไปตามวัตถุประสงค์ จึงขอกราบขอบพระคุณ คณะอาจารย์ทุกท่าน เป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่สนับสนุนทุนการศึกษาและคอยเป็นกำลังใจ อดทน รอคอย และเข้าใจกับสิ่งที่ผู้เขียนกำลังทำอยู่อย่างไม่สิ้นหวัง และที่ขาดไม่ได้คือ เพื่อนที่แสนดี คุณกุลตรีลักษณ์ อนันตภากรณ์ ที่ยอมเสียสละเวลาและให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน รวมถึงขอขอบคุณบรรดาเพื่อนนิสิตปริญญาโท สาขาปรัชญาและศาสนา ที่ช่วยเหลือในด้านต่างๆ ด้วยดีตลอดมา

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยเพียงหวังปรารถนาให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นเลี้ยวหนึ่งของวิทยาทานที่ยังประโยชน์ เป็นความทุ่มเทที่ไม่สูญเปล่า เพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และปราศจากความขัดแย้ง อนึ่งหากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดผู้วิจัยขอกราบประทานอภัยไว้ ณ ที่นี้

จิรวัดน์ เพชรชำนาญ

กันยายน 2554

สารบัญ

หน้า

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
การตรวจเอกสาร	7
วิธีการวิจัย	8
นิยามศัพท์	8
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	10
บทที่ 2 สันติวิธีในพระพุทธศาสนา	11
บทนำทั่วไป	11
ความหมายของสันติตามแนวพระพุทธศาสนา	14
สันติภาพและความเท่าเทียมในทัศนะของพระพุทธศาสนา	18
หลักแนวคิดที่ครอบคลุมของพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน	19
แนวคิดสันติวิธีในพระพุทธศาสนา	32
หลักสาราณียธรรม 6 ประการ	33
ขันติ ในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ	34
ความหมายและความสำคัญของขันติในพระพุทธศาสนา	37
หลักมัชฌมธรรม (หลักการสายกลาง) และมัชฌิมาปฎิพา (วิธีการสายกลาง)	38
บทที่ 3 สันติวิธีในสังคมไทย	42
บทนำทั่วไป	42
ความหมายของสันติภาพโดยทั่วไป	44
การดำเนินวิถีชีวิตของสังคมไทยที่สนับสนุนสันติวิธี	46

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

วิธีชีวิตชุมชนคือวัฒนธรรม	59
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง	63
ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยในปัจจุบันของ กลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง	72
หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยทั่วไปทางกฎหมาย	73
บทที่ 4 สันติวิธีตามแนวพระพุทธศาสนากับสังคมไทย	77
บทนำทั่วไป	77
ความกดดันทางการเศรษฐกิจปัญหาหลักของการขัดแย้ง	79
วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพระพุทธศาสนา	81
การจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ	83
ประเด็นของความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง	86
การจัดการความขัดแย้งแนวพุทธเชิงรับ	94
แนวคิดพื้นฐานของการจัดการความขัดแย้งในเชิงรุก	95
การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเน้นการปฏิบัติการแก้ปัญหาข้อพิพาท ในระบบองค์กรรวมตามหลักอริยสัจ 4	96
การประยุกต์ใช้ขันติในฐานะเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ	101
ปัญหาในความเข้าใจเรื่องคุณค่าของขันติ	104
หลักอหิงสา	107
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	111
บทสรุป	111
ข้อเสนอแนะ	117
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	120
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	125

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎก

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เรียงตามอักษรภาษาไทย ดังนี้

อักษรย่อ	ย่อมาจาก
สัง.	สังยุตตนิกาย
สัง.นิ.	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัง.ข.	สังยุตตนิกาย ขันธวรรค
สัง.ม.	สังยุตตนิกาย มหาวรรค
สัง.ส.	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
ที.ม.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
วิ.มหา.	พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์
อัง.	อังคุตตรนิกาย
อัง.ติก.	อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต
อัง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ม.มู.	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ขุ.อิติ.	ขุททกนิกาย อิติวุตตะกะ
ขุ.ธ.	ขุททกนิกาย ธรรมบท

การใช้หมายเลข

เลขหมายพระไตรปิฎก เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.มหา., 5/280/83 หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ 5/ข้อ 280/หน้า 83 เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สันติภาพเป็นความใฝ่ฝันของมนุษยชาติมาทุกยุคทุกสมัย สันติภาพเป็นคำที่ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 แต่สามารถรับรู้ได้ด้วยความรู้สึกของแต่ละบุคคล คำจำกัดความของสันติและเสรีภาพจึงไม่สามารถระบุได้ชัดเจนตายตัว แต่มีความแตกต่างกันไปตามความรู้สึก สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคลอย่าง เช่น ที่บุญยง ว่องวานิช (2529: 11) ได้อธิบายไว้ว่า “สันติภาพกับสงครามเป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกันทั้งนี้เนื่องมาจากว่า สันติภาพคือความสงบจะอยู่ในสภาพใดก็ตามที่มีความสงบ มีความสุข มีคนต้องการมีความปรารถนาของมหาชน ส่วนคำว่าสงครามนั้นหมายถึง การรบกันซึ่งมีการสูญเสียชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่างๆและไม่มีใครต้องการ”

การเกิดองค์การสหประชาชาติได้สร้างความหวังไปทั่วทั้งโลกว่าสันติภาพจะสถาปนาตั้งมั่นในโลก แต่แล้วหลังจากนั้นไม่กี่ปีโลกก็ต้องเผชิญกับสงครามเย็น ที่นำไปสู่สงครามและความรุนแรงน้อยใหญ่ไปทั่วโลก แม้ขึ้นศตวรรษใหม่แล้ว สงครามก็ไม่ได้มีที่ท่าว่าจะน้อยลง ปัจจุบันมีประมาณ 1 ใน 8 ของประเทศทั่วโลกที่พัวพันกับสงคราม นำสังเกตว่าขณะที่สงครามเมื่อศตวรรษที่แล้วส่วนใหญ่เป็นสงครามระหว่างชาติ แต่สงครามในปัจจุบันแทบทั้งหมดเป็น “สงครามกลางเมือง” นี่ก็เหตุผลสำคัญส่วนหนึ่งว่าทำไมร้อยละ 90 ของเหยื่อสงครามในปัจจุบันเป็นพลเรือน ขณะที่ผู้บาดเจ็บล้มตายในสงครามเมื่อศตวรรษที่แล้วร้อยละ 90 เป็นทหาร (วสิน อิทสระ, 2539: 29)

นอกจากลักษณะของสงครามและเหยื่อของสงครามจะเปลี่ยนไปแล้ว แบบแผนอย่างหนึ่ง ที่เห็นเด่นชัดในสงครามปัจจุบันก็คือ มีเรื่องของความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และสีผิวเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น (ในขณะที่ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์มีอิทธิพลน้อยลง) ไม่ว่าที่รวันดา ไซมาเลีย บอสเนีย เซอร์เบีย โครเอเชีย เซเชนยา ศรีลังกา แคชเมียร์ พม่า อินโดนีเซีย ความขัดแย้งดังกล่าวมักจะนำไปสู่ความพยายามในการแยกประเทศ ซึ่งผลที่ตามมาคือการตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายที่กุมอำนาจรัฐ ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และสีผิว ได้ทำให้สิ่ง

ที่เรียกว่าการเมืองที่ชูประเด็นอัตลักษณ์ (Politics of identity) กลายเป็นเรื่องโดดเด่นขึ้นมาในปัจจุบัน แต่ที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปก็คือ การทำให้ “วัฒนธรรมแห่งความเกลียดชัง” มีบทบาทมากขึ้นจนกำลังเป็นกระแสใหญ่ทั่วทั้งโลก วัฒนธรรมดังกล่าวกำลังได้แพร่ระบาดในนานาประเทศ และมีอิทธิพลต่อประชาชนทุกระดับไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นกลางและผู้ที่มีการศึกษา

วัฒนธรรมดังกล่าวนอกจากจะเอาความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และสีผิวมาเป็นเส้นแบ่งผู้คนในประเทศเดียวกันออกเป็น 2 ฝ่าย (คือ “เรา” กับ “เขา”) หากยังสร้างภาพให้คนที่อยู่อีกด้านของเส้นแบ่งนั้นเป็นตัวเลวร้าย เห็นแก่ตัว ไม่รักชาติ ต่ำทราม ล้าหลัง หรือมีความเป็นมนุษย์น้อยกว่า อีกทั้งมีพฤติกรรมที่เป็นภัยคุกคาม “พวกเรา” บ่อยครั้งวัฒนธรรมดังกล่าวได้อาศัยลัทธิชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือกระตุ้น เราให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านและต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายต่างปลุกเร้าวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังให้เพิ่มมากขึ้น ผลก็คือต่างเป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้น และตกอยู่ในวังวนแห่งความขัดแย้งซึ่งคุกคามเป็นความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที

วัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังนั้นผลักดันให้เหินห่างจากกัน สิ่งที่ต้องเข้ามาแทนที่คือพลังที่จะดึงคนเข้ามาใกล้ชิดกัน ไว้วางใจ และร่วมมือกันที่จะทำสิ่งสร้างสรรค์ อย่างแรกที่น่าทำคือการสร้างความไว้วางใจและร่วมมือระหว่างศาสนา ปฏิเสธไม่ได้ว่าในอดีตและปัจจุบันศาสนานั้นมีบทบาทอย่างมากในการก่อความเป็นปฏิปักษ์อันนำไปสู่ความรุนแรงและสงคราม แต่ในเวลาเดียวกันศาสนาก็มีศักยภาพอย่างมากในการสร้างความรัก ความอดกลั้นและการให้อภัย อันเป็นสิ่งสำคัญของสันติภาพ “สันติภาพในโลกจะมีความหวังได้ต่อเมื่อศาสนาทั้งหลายหันหน้าเข้าหากันหรือทำยิ่งกว่านั้นคือการร่วมมือกันเพื่อให้ความรักมาแทนที่ความเกลียดชัง การให้อภัยมาแทนที่ความพยาบาท สิ่งที่ชาวพุทธสามารถทำได้เลยก็คือ การนำคำสอนของศาสนานามาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีของการปฏิบัติทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ เป็นต้นก็เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและเข้าใจกัน ศาสนาทั้งหลายควรรู้จักกันมากขึ้นว่ามีความเชื่อและหลักปฏิบัติอย่างไร มีแนวทางอย่างไรในการเข้าถึงสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคม ขึ้นต่อมาก็คือการร่วมมือกันเพื่อเป็นพลังในทางสันติ เช่นการส่งเสริมสันติศึกษา การใช้สันติวิธี การต่อต้านสงคราม” (สรณีย์ สายสร, 2552: 207)

อย่างไรก็ตามนอกจากความร่วมมือระหว่างศาสนาแล้ว ความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ภาษา และสีผิวก็สำคัญเช่นกัน ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ในหลายประเทศเกิดขึ้นเพราะการหันหลังให้กันจน เกิดความระแวงและการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สิ่งที่ต้องมีเพื่อช่วยความเข้าใจต่อกันคือ พุดคุยกัน และใช้ชีวิตร่วมกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การเปิดเผย

อย่างตรงไปตรงมาถึงความระแวงและหวาดกลัวที่มีต่อกัน การกระทำเช่นนี้อาจช่วยให้แต่ละคน แต่ละกลุ่มพบว่าการเผชิญหน้ากันไม่ได้เลวร้ายอย่างที่คิดไว้ สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่องค์กรชาวพุทธน่า ส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นมากๆ ทั้งในประเทศของตน และในประเทศอื่นๆ ที่มีชาวพุทธเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้งด้วย หรืออาจทำร่วมกันศาสนาอื่นก็ได้โดยเฉพาะในกรณีที่ศาสนานั้นเข้าไปมีส่วน พัวพันกับความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ด้วย ประสบการณ์มากมายในนานาประเทศยืนยันว่า การสร้างความสัมพันธ์แบบตัดผ่านระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลายนั้นนอกจากจะช่วย บรรเทา ความระแวงและความรุนแรงแล้ว ยังช่วยป้องกันความขัดแย้งมิให้ลุกลามไปเป็นความรุนแรงด้วย

สันติภาพไม่ว่าในระดับใดก็ตาม ไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังแพร่ ระบาดอย่างกว้างขวาง และยิ่งถึงลงไปในจิตใจของผู้คน พุทธศาสนาจะเป็นสะพานแห่งสันติภาพ ได้ก็ด้วยการต่อสู้ขัดทานกับวัฒนธรรมแห่ง ความเกลียดชัง พุทธศาสนาไม่ว่าในกายใด ล้วนเน้น ถึงความเมตตากรุณาอย่างไม่มีประมาณ ชนิดที่ไปพ้นเส้นแบ่งทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และสีผิว ในทัศนะของพุทธศาสนานุษย์ทุกคนล้วนเป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย ไร้แต่เท่านั้นในวัฏสงสารอันไม่มีสิ้นสุดเราทั้งหลายยังอาจเคยเป็นพ่อแม่ ญาติพี่น้องกันไม่ชาติใด ชาติหนึ่งมาแล้ว (จะว่าไปแล้วสายสัมพันธ์แห่งความเป็นเพื่อนและพี่น้องนี้ครอบคลุมไปถึงสรรพ สัตว์ด้วย) “นอกจากเมตตากรุณาแล้วพระพุทธศาสนายังเน้นถึงปัญญาเพื่อการเข้าถึงความจริง ความ จริงนั้นเป็นปฏิปักษ์กับความเกลียดชัง เพราะความเกลียดชังนั้นมีพื้นฐานอยู่การบิดเบือนความจริง ถ้าอยากจะทำให้ผู้คนเกลียดชังใครสักคน ก็จำเป็นต้องสร้างภาพคนๆ นั้นให้เป็นตัวเลวร้ายประหนึ่ง ยักษ์มาร และเมื่อเกิดความเกลียดชังแล้ว เราก็ไม่เห็นเขาเป็นมนุษย์อีกต่อไป หรือไม่ก็เห็นแต่ความ เลวร้ายของเขาเพียงส่วนเดียว ที่สำคัญคือความเกลียดชังนั้นเกิดขึ้นได้เพราะมองเห็นแต่ความ แตกต่างของกันและกัน ทั้งๆ ที่มนุษย์เรานั้นมีความเหมือนยิ่งกว่าความต่าง ปัญญาช่วยให้เรามอง พ้นอคติทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา สีผิว ประจักษ์ถึงความจริงว่ามนุษย์เรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน แม้แต่คู่กรณีหรือ “ปฏิปักษ์” ก็มีความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเรา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2548: 9)

พระพุทธศาสนาสอนให้คนมีความรักสามัคคีกันดังพระพุทธภาษิตว่า “ความพร้อมเพรียง ของหมู่เป็นเหตุให้เกิดสุข” (อัง.ทสก., 24/40/92) และว่า “ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุให้ เกิดสุข” (จุ.อิติ., 25/20/363) และจากพุทธภาษิตที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว) (2509: 229) ก็ทรงพระนิพนธ์ขยายความได้ว่า ความพร้อมเพรียงของปวงชนผู้เป็นหมู่ยังความเจริญ ให้สำเร็จ ดังเช่นตัวอย่างเช่นกรณีสงครามแย่งน้ำ

“สาทขวงส์ และโกลยวงส์ มีความสัมพันธ์ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการปกครอง โดยมีพระเจ้าราม และพระนางปิยาเป็นผู้เชื่อมโยงวงศ์ทั้งสองเข้าด้วยกัน นอกจากนั้น พระราชบุตร และพระราชธิดาของชาวแคว้นทั้งสองทำการอภิเษกสมรสซึ่งกันและกัน การอภิเษกสมรสระหว่างกลุ่มชนทั้งสอง นอกจากสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ร่วมกันแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความแนบแน่นในเชิงเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้วย”

จะเห็นว่า ผลจากความสัมพันธ์ในเชิงการเมืองการปกครองระหว่างแคว้นทำให้แคว้นทั้งสอง ตกลงใจสร้างเขื่อนขึ้นมาเพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ใช้เพื่อประโยชน์ในเชิง เกษตรกรรม การตกลงใจในการสร้างเขื่อนทำให้เราได้มองเห็นห้วงส่วนทางด้านเศรษฐกิจที่ค่อนข้างชัดเจน นอกเหนือจากห้วงส่วนทางวัฒนธรรม ประเพณี และการเมืองระหว่างประเทศแม่น้ำที่ทั้งสองรัฐได้เลือกที่จะสร้างเขื่อนก็คือ “แม่น้ำโรหิณี” ซึ่งแม่น้ำสายนี้มีต้นน้ำอยู่ที่ภูเขาคิมาลัยและไหลผ่านกลางเมืองทั้งสอง ในขณะเดียวกัน แม่น้ำสายนี้ก็ถือได้ว่าเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างแคว้นทั้งสอง จะเห็นว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาแล้วแคว้นทั้งสองมิได้มีข้อพิพาทในเรื่องเขตแดน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า แม่น้ำได้กลายเป็นเส้นแบ่งอย่างชัดเจน

กษัตริย์ทั้งสองแคว้นได้ช่วยกันสร้างเขื่อนกั้นน้ำขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเก็บกักน้ำไปใช้ประโยชน์ในเชิงเกษตรกรรม นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยมองว่าน่าจะมีผลในเชิงการประมงด้วย ในขณะเดียวกันเขื่อนดังกล่าวได้ทำหน้าที่ประคองสะพานในการเชื่อมจิตใจของประชาชนในดินแดน ทั้งสองแคว้นให้เป็นหนึ่งเดียว เป็นการดำรงอยู่อย่างมีเอกภาพทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันด้วย ตลอดเวลาที่ผ่านมาแล้วราชวงศ์และชาวเมืองทั้งสองแคว้นมีความปรองดองกัน ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติร่วมกัน ซึ่งมีแนวคิดในการดำเนินนโยบายแบบ “หนึ่งกลุ่มเศรษฐกิจสองประเทศ” ที่ต่างฝ่ายก็ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และยังน่าจะรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้ ระหว่างรัฐต่อรัฐ โดยมิได้มีความขัดแย้ง หรือมีข้อพิพาทเพื่อแย่งสิทธิของการเป็นเจ้าของทรัพยากรทางธรรมชาติในด้านใดด้านหนึ่งแต่ประการใด

อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของความเสื่อมถอยเกี่ยวกับการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เริ่มปรากฏชัดขึ้น เมื่อภัยแล้งซึ่งเกิดขึ้นในช่วงก่อนฤดูกลเก็บเกี่ยว แม่น้ำโรหิณีซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ สถานการณ์น้ำลดเริ่มปรากฏขึ้น จึงทำให้ชาวเมืองทั้งสองเกิดความวิตกว่าน้ำที่มีอยู่อาจจะไม่เพียงพอเพราะ ข้าวกล้าเริ่มเหี่ยวเฉาลง ด้วยเหตุนี้ ชาวเมืองทั้งสองเริ่มตั้งโจทย์ว่า น้ำที่เหลือในแม่น้ำโรหิณีจะเพียงพอแก่ข้าวกล้าในแคว้นทั้งสองได้อย่างไร

ในกรณีการเจรจาต่อรองของชาวโกลิยะและสาเกยะก็เช่นเดียวกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างก็มุ่งไปที่จุดยืน (Position) ของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยมิได้สนใจฝ่ายตรงข้าม จึงทำให้การเจรจาเรื่อง “น้ำ” ล้มเหลวลง อย่างไรก็ดีตาม เมื่อผลการเจรจาออกมาในเชิงลบ แทนที่ทั้งสองฝ่ายจะแยกจากกันเพื่อไปร่วมประชุมในกลุ่มของตนเองเพื่อยกร่าง แผนแม่บท (Road Map) การจัดสรรทรัพยากรน้ำ อันจะนำไปสู่การร่วมประชุมในเชิงทวิภาคีเพื่อหาทางออกอีกครั้ง โดยการเห็นชอบของผู้ปกครองในระดับสูงต่อไป แต่สถานการณ์ความรุนแรงได้ปะทุขึ้นมาแทนที่ เมื่อคู่เจรจาทั้งสองฝ่ายไม่สามารถ “แยกอารมณ์ออกจากคน แยกคนออกจากปัญหา และแยกปัญหาออกจากการแก้ไข” โดยใช้ “อารมณ์” ส่วนตัวมาเป็นฐานในการเจรจาแทนที่จะใช้ “เหตุผล” มาเป็นฐาน เมื่อไม่สามารถควบคุมเอาไว้ได้ จึงทำให้ “กรรมกรคนหนึ่ง ลุกขึ้นไปตบตีกรรมกรอีกคนหนึ่ง แม้กรรมกรที่ถูกตบตีนั้นก็ไปตีคนอื่น ๆ ต่อไปอีก” จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ความขัดแย้งได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว จนไม่สามารถที่จะมีข้อสรุปในการประชุมร่วมกันระหว่างทาสและกรรมกรของแคว้นทั้งสองได้

แสดงว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงคุณค่าของความสามัคคี ความปรองดองกัน ไม่ทรงประสงค์ให้สังคมเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทเป็นเหตุให้ก่อเวรก่อกรรม ดังจะเห็นได้จากเมื่อคราวที่พระญาติของพระพุทธองค์คือพวกพระเจ้าสาเกยะกับพวกพระเจ้าโกลิยะวิวาทกัน กรณีแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณี แล้วพระองค์ทรงปรารภกับพระญาติฝ่ายสาเกยะและโกลิยะว่า “ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างไม่มีเวร” (ขุ.ธ., 25/197/94) และแสดงให้เห็นความสำคัญของการระงับข้อพิพาทว่า “บุคคลผู้สมานหมู่คณะซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกัน จะประสบบุญอันประเสริฐ” (อัง.ทสก., 24/40/92)

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ความขัดแย้งระหว่างแคว้นสาเกยะ และโกลิยะนั้น เป็นความขัดแย้งที่วาดด้วย “การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ” ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ต้องการน้ำเช่นเดียวกัน ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า เมื่อความต้องการของแต่ละบุคคลมีมากกว่า แต่ทรัพยากรมีจำกัด จึงมีความจำเป็นที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องเสียสละ หากไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลได้อย่างเพียงพอแล้ว เมื่อนั้น “ปรากฏการณ์ความขัดแย้ง” อันจะนำไปสู่ข้อพิพาท และความแตกแยกก็จะบังเกิดขึ้น กรณีความขัดแย้งอันเนื่องมาจากน้ำของประชาชนในแคว้นทั้งสองก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ดังนั้นปัญญาและกรุณาควรเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมแห่งสันติที่ชาวพุทธทั่วโลกควรร่วมมือกันสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น โดยไม่เพียงทำกันในระดับละแวกบ้านหรือชุมชนเท่านั้น ดังที่มักเป็นมาในอดีตเท่านั้น หากควรให้ขยายไปในระดับประเทศและระดับโลก

ผู้วิจัยเห็นว่าที่แล้มาชาวพุทธส่วนใหญ่มักพอใจที่จะสร้างสันติในระดับบุคคล ครอบครัว หรือละแวกบ้านเท่านั้น การกระทำดังกล่าวอาจใช้ได้บริบทของสังคมดั้งเดิมเมื่อศตวรรษที่แล้ว แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ทุกอย่างส่งผลกระทบต่อกันไม่ว่าอยู่จุดใดของโลก ทั้งนี้ตามความเห็นของผู้วิจัยชาวพุทธจะต้องขยายบริบทแห่งงานสันติภาพให้กว้างขวางขึ้นจนถึงระดับประเทศและระดับโลก ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาแนวคิดสันติวิธีของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยและนำแนวทางสันติวิธีตามแนวพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในกรณีความขัดแย้งในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสันติวิธีในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดสันติวิธีในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์สันติวิธีในพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับวิถีทางแห่งสันติภาพที่สามารถนำาวิเคราะห์และศึกษา โดยได้มีการนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์เพื่อศึกษาหาแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เชิงบูรณาการได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจแนวทางสันติวิธีตามหลักพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น
2. ทำให้เข้าใจในการการดำเนินชีวิตในแนวทางสันติวิธีในสังคมไทย
3. ทำให้เข้าใจความเป็นไปที่แตกต่างของแนวคิดทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
4. ทำให้เข้าใจความขัดแย้งว่าเป็นธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยมีแนวคิดสันติวิธีทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแก้ไข

การตรวจเอกสาร

จากการตรวจเอกสารและงานวิจัยเบื้องต้น พบว่าการวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาคาความขัดแย้ง มีเอกสารที่เกี่ยวข้องคือ พุทธจริยศาสตร์ งานเขียนทางด้านปัญหาความขัดแย้ง สงครามและสันติภาพ อย่างไรก็ตามเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้ที่นำมาอ้างอิง มีดังนี้

บุญยง ว่องวานิช (2529) ได้อธิบายไว้ว่า “สันติภาพกับสงครามเป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกันทั้งนี้เนื่องมาจากว่า สันติภาพคือความสงบจะอยู่ในสภาพใดก็ตามที่มีความสงบ มีความสุข มีคนต้องการมีความปรารถนาของมหาชน ส่วนคำว่าสงครามนั้นหมายถึง การรบกันซึ่งมีการสูญเสียชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่างๆและไม่มีใครต้องการ”

วศิน อินทสระ (2539) ได้อธิบายไว้ว่า ตามหลักจริยศาสตร์ สิทธิ หมายถึง ข้อเรียกร้องทางศีลธรรมของปัจเจกชน ซึ่งสังคมยอมรับ หน้าที่คือหน้าที่หรือความรับผิดชอบทางศีลธรรมของปัจเจกชน ซึ่งสังคมยอมรับเหมือนกัน สิทธิและหน้าที่เป็นเหตุผลของกันและกัน จะมีเพียงแต่อย่างใดอย่างหนึ่งหาได้ไม่

ประเวศ วะสี (2542) ได้อธิบายไว้ว่า ชาวพุทธจะต้องเข้าใจต่อเหตุและปัจจัยต่างๆเสียใหม่ เพราะสังคมที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อันมีผลกระทบต่อชีวิตและสังคมและทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมโดยครอบคลุมจึงจะประยุกต์พุทธธรรม เพื่อแก้และกันปัญหาสังคมได้ มิฉะนั้น แม้จะตั้งจิตอธิษฐานว่าขอให้สังคมเป็นสุขเป็นสุขเถิด ความสุขก็ไม่สามารถบังเกิดขึ้นในสังคมได้ เพราะผลกับเหตุยังไม่ตรงกัน

ดิช นัท อันห์ (2545) ได้อธิบายไว้ว่า เราต้องการนโยบายเกี่ยวกับเรื่องขยะแห่งสงคราม เราควรที่จะต้องจัดการกับความทุกข์เราไม่ควรมองข้ามมันไปเราควรหาหนทางที่จะใช้ความทุกข์ให้เกิดประโยชน์กับตัวเราเอง และผู้อื่น มีความทุกข์ยากมากมายเหลือเกินในศตวรรษที่ยี่สิบนี้ เรามีสงครามโลกถึงสองครั้งค่ายกักกันหลายแห่งในโลก การสังหารฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ผู้อพยพมากมายที่กลายเป็นขยะสงคราม เราต้องวิพากษ์นโยบายขยะเหล่านี้ด้วยเช่นกัน เราต้องใช้ความทุกข์ยากในศตวรรษที่ยี่สิบนี้เป็นปฏ เพื่อที่จะร่วมกันปลูกดอกไม้สำหรับศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ดต่อไป

อรอุมา เลหาพิบูลย์กุล (2552) ได้อธิบายไว้ว่า แม้ว่ามนุษย์จะมีความสุขสบายทางด้านวัตถุ แต่ปัญหาของชีวิตและสังคมต่างๆที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสงครามและความขัดแย้ง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการลิดรอนสิทธิมนุษยชน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและสังคม ล้วนแสดงให้เห็นความจริงอีกด้านหนึ่งว่าถ้ามนุษย์ให้ความสำคัญกับวัตถุจนละเลยสำนึกทางศีลธรรมอันเป็นคุณค่าทางจิตใจแล้วละก็มนุษย์จะตกเป็นทาสของกิเลสและกระทำการต่างๆ ด้วยความเห็นแก่ตัว จนกระทั่งก่อให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นสร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นกับตนเองรวมทั้งสังคมโดยรวมได้ด้วย

วิธีการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) เอกสารดังกล่าวได้แก่ พระไตรปิฎก งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์หนังสือ สื่อต่างๆ เป็นต้น
2. การวิจัยนี้เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอการวิจัย โดยการตีความในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive)

นิยามศัพท์

เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายศัพท์ที่ผู้วิจัยขออนุญาตความหมายของศัพท์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

สันติภาพ หมายถึง สิ่งที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นสภาวะแห่งความสันติหรือไม่มีการโต้เถียงอย่างรุนแรงกันเกิดขึ้น "สันติภาพ" ใช้อธิบายการยุติแห่งความแย้งอย่างใช้ความรุนแรง สันติภาพอาจหมายถึงสถานะแห่งความเงียบหรือความสุข สันติภาพสามารถนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความเคารพ ความยุติธรรมและความหวังดี สันติภาพอาจจะอธิบายการปลดปล่อยความเจ็บ ความเข้าใจในสันติภาพสามารถนำมาใช้ในผู้คนๆ ใดคนหนึ่งได้เช่นเดียวกัน ในกรณีที่มีผู้นั้น ไม่ขัดแย้งกับจิตใจของตนเองแต่อย่างใด

พุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนาเถรวาทหรือลัทธิของพระเถระ เป็นนิกายพุทธศาสนาฝ่ายใต้ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวกได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา

อารยธรรม หมายถึง ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรม และกฎหมาย ความเจริญเนื่องด้วยองค์การของสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุตสาหกรรม, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดี

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์ ทั้งสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ในส่วนบุคคลและสิทธิในการอยู่ร่วมกันในสังคม สิทธิในความเป็นมนุษย์นั้น มีทั้งสิทธิตามกฎหมายและสิทธิที่มีอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมาย แต่เป็นสิทธิที่เกิดจากมาตรฐานเพื่อความถูกต้อง ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม แต่เดิมสิทธิมนุษยชนจะกล่าวถึงในชื่ออื่น เช่น สิทธิในธรรม สิทธิในธรรมชาติ เป็นต้น

สงคราม หมายถึง ความขัดแย้งเป็นวงกว้าง และก่อให้เกิดผลกระทบอย่างร้ายแรง สงครามนั้นเกิดขึ้นเมื่อเกิดความขัดแย้งและไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีสันติ สุดท้ายจึงลงเอยด้วยการทำสงครามหรือการใช้กำลัง เพื่อตีรอนหรือกำจัดบทบาททางการเมืองของรัฐอื่น สงครามนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ สงครามนั้นมีตั้งแต่ระดับ รัฐ ชาติและจักรวรรดิ

ความขัดแย้ง หมายถึง สถานะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความขัดแย้งกันและไม่สามารถตกลงกันได้ เช่น เชื่อว่าแต่ละฝ่ายมีเป้าหมาย หรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ และแต่ละฝ่ายต่างรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อกัน ความขัดแย้งนั้น ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระ เช่น ประเด็นความต้องการต่าง ๆ ของคู่ขัดแย้ง และองค์ประกอบด้านอัตวิสัย เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม และมุมมองต่อคู่ขัดแย้งต่อตัวเอง และต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง

ประชาธิปไตย ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า "ดีมอกระเทีย" ซึ่งหมายถึง "การปกครองโดยประชาชน" (popular government) อันเป็นคำประสมระหว่างคำว่า "ดีมอส" (กรีก: δῆμος, demos) หมายถึง ประชาชน และ "คราตอส" (กรีก: κράτος, kratos) หมายถึง การปกครอง หรือ พละกำลัง ส่วนในภาษาไทย คำว่า ประชาธิปไตย ประกอบด้วยคำว่า "ประชา" ซึ่งหมายถึง "ปวงชน" และ "อธิปไตย" ซึ่งหมายถึง "ความเป็นใหญ่" เมื่อรวมกันจึงหมายถึง "ความเป็นใหญ่ของปวงชน" ส่วนพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า "แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่"

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2

สันติวิธีในพระพุทธศาสนา

บทนำทั่วไป

โลกในยุคปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ความเจริญทางวัตถุเพื่อมาตอบสนองการใช้ชีวิตได้อย่างสุขสบาย สิ่งอำนวยความสะดวกและความบันเทิงต่างๆ กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญของชีวิตซึ่งมนุษย์พยายามแสวงหาเพื่อหวังบำบัดความทุกข์และสร้างสรรค์ความสุขให้แก่ชีวิตของตน อุดมคติชีวิตเช่นนี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากลัทธิบริโภคนิยม ที่เป็นทั้งตัวกระตุ้นและคอยตอบสนองให้มนุษย์แน่ใจว่า การครอบครองวัตถุและลิ้มรสความสุขผ่านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่น่าใคร่ น่าพอใจนี้เอง คือ สูดยอดปรารถนาของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์และเป็นรางวัลแห่งการดิ้นรนในชีวิตความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ให้มีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง การศึกษาในสิ่งที่จับต้องได้เหล่านี้กลายมาเป็นวิชาหลักในรั้วโรงเรียนและมหาวิทยาลัย รวมทั้งทำหน้าที่ชี้เป็นชี้ตายว่า ผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาหรือไม่ และจะมีอนาคตที่น่าชื่นชมเพียงใด

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งตามความเป็นจริงแล้ว “แม้ว่ามนุษย์จะมีความสุขสบายทางวัตถุ แต่ปัญหาของชีวิตและสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นปัญหาสงครามและความขัดแย้ง ปัญหาอาชญากรรมปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการลิดรอนสิทธิมนุษยชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและสังคม ปัญหาสุขภาพจิต หรือแม้กระทั่งปัญหาการฆ่าตัวตาย เป็นต้นเหล่านี้ ที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์มากขึ้นทุกวันนี้ ล้วนแสดงให้เห็นความจริงอีกด้านหนึ่งว่า ถ้ามนุษย์ให้ความสำคัญกับการไขว่คว้าหาความสุขทางวัตถุจนละเลยด้านจิตธรรมอันเป็นคุณค่าทางจิตใจแล้วละก็มนุษย์จะตกเป็นทาสของกิเลสหรือความต้องการและกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความเห็นแก่ตัว ขาดสติปัญญาและความอดทน ไม่รู้เท่าทันตนเอง จนกระทั่งอาจก่อให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นและสร้างความทุกข์ให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมโดยรวมได้” (วิทย์ วิศุทเวทย์, 2519: 24) เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ความก้าวหน้าทางวัตถุคงมิมีใช่เป็นหลักประกันที่แน่นอนว่ามนุษย์จะพบกับความสุขที่แท้จริงได้ ถ้ามนุษย์ยังคงทำร้ายเบียดเบียนกันเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการและลูกหลานกลายเป็นการนองเลือดตัดสินสิ่ง

ต่างๆ ด้วยอารมณ์หุ่นหันพละเล่นมากกว่าสติ และเหตุผล อันมีรากเหง้ามาจากแรงผลักดันของความเกลียดชังและความเห็นแก่ตัวอย่างที่เป็นอยู่

สังคมโลกนับแต่ในอดีตสืบเนื่องมาจนกระทั่งศตวรรษที่ 21 นี้ ปัญหาความรุนแรงและความขัดแย้งในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างกลุ่มชน ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จนกระทั่งขยายขอบเขตเป็นสงคราม กลายเป็นสิ่งที่ชินหู ชินตา ในสังคมโลก แต่ผลกระทบของสงครามนั้นก่อให้เกิดผลเสียทั้งทางเศรษฐกิจ ชีวิต จิตใจ และสังคม อย่างยากที่จะประมาณได้ แม้ว่ามนุษย์จะมีเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความสุขสบาย ในขณะเดียวกันก็มีเทคโนโลยีที่ช่วยในการทำลายล้างศัตรูที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วยสงครามจึงเป็นความชั่วร้ายที่ทำลายชีวิตและสร้างความหายนะให้แก่มนุษยชาติ และเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทลายความสงบสุขของโลก “ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นในอดีตที่ผ่านมา อันได้แก่ สงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457-2461) และสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482-2488) สงครามโลกทั้งสองครั้ง ทำให้มนุษย์จำนวนมากเสียชีวิตบาดเจ็บล้มตาย และก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและการเงินมูลค่ามหาศาล กล่าวคือ สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้โลกเสียหายประมาณ 475,786 พันล้านดอลลาร์ และสงครามโลกครั้งที่ 2 เสียหายประมาณ 1,600 พันล้านดอลลาร์” (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2539: 12) ในยุคปัจจุบันนี้ ก็เช่นกัน ปัญหาสงครามอันยืดเยื้อระหว่างยิว และอาหรับเหนือดินแดนปาเลสไตน์ยังไม่มีแนวโน้มที่จะยุติการนองเลือดได้ ต่างฝ่ายต่างตอบโต้กันด้วยวิธีรุนแรงแบบดาต่อตามฟันต่อฟัน ปัญหาความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศในโลกมุสลิมที่ให้การสนับสนุนขบวนการก่อการร้ายกลุ่มต่างๆ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจของโลกในเรื่องการถ่วงดุลอำนาจด้วยการส่งสมอาวุธนิวเคลียร์จนกลายเป็นความตึงเครียด ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความหวาดระแวงและไม่เป็นมิตรระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกา จีน อิหร่าน เกาหลีเหนือ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความเป็นจริงเบื้องหลังความสมบูรณ์ทางวัตถุ มนุษย์ยังคงทำร้ายทำลายเบียดเบียนกันยังคงหาความสุขสงบและสันติภาพที่แท้จริงมิได้ สงครามและความขัดแย้งเป็นเพียงภาพสะท้อนหนึ่ง ยังคงมีวิกฤตการณ์ต่างๆ อีกมากมายที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ขาดสันติภาพหรือความสุขทั้งภายในจิตใจของตน และภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม รูปแบบต่างๆ ปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ปัญหาความอยู่ดีชั่วร้าย ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาการลิดรอนสิทธิมนุษยชน ปัญหาสุขภาพจิตและการฆ่าตัวตาย รวมทั้งปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกนาทีก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันที่ชัดเจนว่า แท้จริงแล้วสิ่งที่มนุษย์

กำลังขาดและควรจะต้องแสวงหาให้พบอย่างเร่งด่วนก็คือ สันติภาพอันเป็นความสงบสุขที่แท้จริง ทั้งสันติภาพภายในอันเป็นเรื่องของจิตใจ ที่จะต้องเอาชนะกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง อันเป็นรากเหง้าแห่งความเหินแกล้ว ความขัดแย้ง และการทำลายล้าง และที่สำคัญเป็นรากเหง้าของความทุกข์ทรมาน รวมทั้งสันติภาพภายนอก ซึ่งก็คือการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ และไม่เบียดเบียน ซึ่งสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยสันติภาพภายในใจ คือ จิตใจของบุคคลผู้ปราศจากซึ่งกิเลสและความเหินแกล้ว เมื่อบุคคลในสังคมสามารถรู้เท่าทันและเอาชนะ ทัดทานความโลภ โกรธ หลง อันเป็นรากเหง้าแห่งความเหินแกล้วในใจตนได้ ความขัดแย้ง เบียดเบียนกันก็จะไม่เกิดขึ้น สันติภาพ และสันติสุขก็จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะให้ได้มาซึ่งสันติภาพที่แท้จริงนั้น คุณธรรมในจิตใจของบุคคลอันจะเป็นตัวสกัดกั้นกิเลส และความเหินแกล้วจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การที่คนเราเบียดเบียน ทำร้าย ทำลาย ใช้ความรุนแรงกัน ขาดความเคารพในสิทธิของผู้อื่น ถึงกับสร้างความสุขของตนเอง บนความทุกข์ของผู้อื่น เกิดการทะเลาะกระทบกระทั่งกัน เมื่อสถานการณ์ถึงขีดสุดฝ่ายที่ถูกทำร้าย ก็เกิดความโกรธแค้น และนำไปสู่การตอบโต้อย่างสาสมก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง และห่างไกลจากคำว่าสันติภาพออกไปทุกที กล่าวได้ว่าปัญหาการเบียดเบียนก่อให้เกิดความขัดแย้ง และตอบโต้กันอย่างรุนแรงนี้ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญก็คือ มนุษย์กำลังขาดคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งนั่น คือ “ขันติธรรม การที่มนุษย์ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามความต้องการของกิเลสตัณหา เมื่อเกิดความโลภอยากได้ก็แย่งชิง เมื่อเกิดความโกรธก็ทำลายล้าง เบียดเบียนกัน แก่แค้นกันไปมา เมื่อเกิดความหลงก็ขาดสติปัญญาไม่รู้เท่าทันความจริงมุ่งแต่สนองความต้องการของตน สันติภาพจึงเป็นเพียงภาพฝัน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากมนุษย์ขาด “ขันติธรรม” หรือความอดทนในการเอาชนะ แรงผลักดันฝ่ายลบหรือกิเลสในใจของตน รวมทั้งยังขาดคุณธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมากับขันติธรรมนั้น คือ เมตตาธรรม และสติปัญญาอาจกล่าวได้ว่า การเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นจะไม่เกิดขึ้นเลย ถ้ามนุษย์รู้จักความอดทน อันประกอบไปด้วยเมตตาและปัญญา เพื่อที่จะยับยั้งกิเลสหรืออารมณ์ทางลบในใจอันจะเป็นไปในทางเหินแกล้ว และไตร่ตรองอย่างผู้ที่มีปัญญาที่จะไม่กระทำการสิ่งใดอันนำไปสู่ความทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น รวมทั้งเรียนรู้ที่จะไม่เบียดเบียนและให้อภัยผู้อื่นบนพื้นฐานแห่งความมีเมตตา รักและปรารถนาดีแก่ผู้อื่นด้วยความจริงใจและเข้าใจ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 36-37) คุณธรรมเหล่านี้เองที่เป็นรากฐานแห่งสันติภาพในจิตใจเพื่อสร้างสรรค์ สันติภาพภายนอกให้บังเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ความหมายสันติตามแนวพระพุทธศาสนา

สันติภาพตามแนวทางของพุทธศาสนานั้น พระมหาประยูร รัชมจิตโต (2531: 17) ได้ให้ความหมายของ “สันติภาพแนวพุทธ” ไว้ว่า “สันติภาพ” มีความหมายทั้งในเชิงปฏิเสธและยืนยัน สำหรับความหมายในเชิงปฏิเสธ สันติภาพ” ไม่เพียงแต่หมายถึงสภาวะที่ไม่มีความรุนแรงในโครงสร้างสังคม เช่น ความยุติธรรม ความไม่เสมอภาคในสังคม การละเมิดสิทธิมนุษยชน การทำลายสมดุลนิเวศวิทยา สำหรับความหมายในเชิงยืนยัน “สันติภาพ” หมายถึง สภาวะที่มีความสามัคคีปรองดอง เสรีภาพ และความยุติธรรม ดังนั้นคำว่า สันติภาพจึงหมายรวมสภาวะที่ไม่มีความขัดแย้งเข้ากับสภาวะที่มีความสามัคคี ในโลกทัศน์ของชาวพุทธ คำว่า “สันติภาพ” หมายรวมทั้งสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก “สันติภาพภายใน” (อชฌัตตสันติ) หรือ “ความสงบใจ” หมายถึงสภาพจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิดหรืออารมณ์ที่กระสับกระส่ายอัดอันท่าราคราญ กล่าวได้ว่า การบรรลุถึงบรมสันติภาพภายในจิตเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีในพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธทวณะที่ว่า “สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี ซึ่งสันติในที่นี้คือลักษณะของนิพพานนั่นเอง (พ.ร.,25/202/95)

ดังนั้น จากสันติภาพภายใน จึงเป็นปัจจัยให้เกิดสันติภาพต่อภายนอก ซึ่งสันติภาพภายนอกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลใดได้ชื่อว่า มีสันติภาพภายนอกก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นสามัคคีปรองดองกับเพื่อนมนุษย์ (สมจริยา) สันติภาพภายนอก ครอบคลุมถึงสันติภาพระดับกลุ่ม ระดับชาติและระดับโลก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สังคมจะมีสันติภาพถาวรได้ ถ้าสมาชิกแต่ละคนของสังคมมีสันติภาพภายในจิตใจ ถ้าไม่มีสันติภาพในใจก็ไม่อาจสันติภาพภายนอกได้ ดังคำปรารภขององค์การยูเนสโกที่ว่า “เพราะสงครามเริ่มที่ใจคน จึงควรสร้างป้อมปราการแห่งสันติภาพที่ใจคน” ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธทวณะ ในพระธรรมบทที่ว่า “ใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง ใจเป็นใหญ่ (กว่าสรรพสิ่ง) สรรพสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าพูดหรือทำสิ่งใดด้วยใจชั่ว ความทุกข์ย่อมติดตามตัวเขา เหมือนล้อหมุนติดตามรอยเท้าโค” (พ.ร., 25/1/23)

ดังนั้นสันติภาพภายใน กับสันติภาพภายนอกจึงแยกกันไม่ออกต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ด้วยการควบคุมและทำลายรากเหง้าดังที่ พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538: 21) 3 ประการคือ

1. ความปรารถนาในวัตถุทาง และสิ่งปรนเปรอ (ราคะ) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะเหตุแห่งกามนั้นแล พระราชาวิวาทกับพระราชา กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์...เพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล ผู้ชนต่างถือดาบและโล่สอดแล่งธนู วิ่งเข้าสู่สงครามปะทะกันทั้งสองข้าง” (ม.ม., 12/168/169)

2. ความโกรธ และความเกลียด (โทสะ) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดมัวคิดอาฆาตว่าเขาคำเรา เขาทำร้ายเรา เขาเอาชนะเรา เขาขโมยของเรา เสรของผู้นั้นไม่มีทางระงับ” (ขุ.ธ., 25/3/24) ขณะที่จิตใจเต็มไปด้วยความเกลียดหรือความพยาบาท จะเป็นเหตุให้มนุษย์หันไปใช้ความรุนแรงในการตอบโต้กันหรือแก้ปัญหาดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “โทสะ จัดเป็นอกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้มีโทสะทำทางกาย วาจา และใจจัดเป็นอกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้มีโทสะ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ้มรุม ก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นด้วยเรื่องที่ไม่จริงด้วยการเบียดเบียน จงจำให้เสียทรัพย์สินที่ดิน หรือขับไล่...ก็จัดเป็นอกุศลกรรม” (อัง.ติก., 20/20/277)

3. ความหลง หรือความเขลา (โมหะ) กล่าวคือ เมื่อถูกโมหะครอบงำมนุษย์จะยึดติดกับศาสนาพิธี และอุดมการณ์ทางการเมืองของตน และปฏิเสธแนวทาง ความคิดที่แตกต่าง อันจะมีผลเป็นความขัดแย้งและสงคราม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าในทัศนะของพระพุทธศาสนา ความทุกข์ ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท สงครามระหว่างปัจเจกชน กลุ่มชน หรือประเทศชาติล้วนสืบสาวได้ว่ามีที่มาจากรากเหง้าของความชั่วร้ายหรือ “อกุศลมูล” ทั้ง 3 ประการนี้ และในทางตรงกันข้ามสันติภาพที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการกำจัด อกุศลมูลทั้ง 3 นี้ ให้เบาบางหรือกระทั่งหมดไปนั่นเอง

ในเรื่องความหมายและประเภทของ “สันติภาพ” จากทัศนะต่างๆ นี้ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺชุนฺยากร) (2548: 16) ได้สรุปเป็นแนวคิดรวบยอด ไว้ว่าความหมายของ “สันติภาพ” แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. สันติแบบทวีลักษณะ แบ่งออกเป็น

1.1 สันติเชิงลบ (Negative Peace) คือ สันติภาพที่ปราศจากสงคราม และความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การทำร้ายร่างกาย และการทำสงคราม เป็นต้น

1.2 สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) คือ สันติภาพที่เต็มไปด้วยความสันติสุขของบุคคลสังคม และโลก มีความพร้อมด้วยปัจจัย 4 อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนกันมีความยุติธรรม มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

2. สันติภาพแบบทวิภาวะ แบ่งออกเป็น

2.1 สันติภายใน (Internal Peace) คือ สภาวะจิตที่หลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลส หรือจากการครอบงำของสิ่งต่างๆ อันเป็นสภาพจิตที่ไร้ความขัดแย้ง ความรุนแรงทุกชนิด พุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่า “นิพพาน”

2.2 สันติภายนอก (External Peace) คือ สภาวะที่บุคคล สังคม หรือโลก ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน รัก และช่วยเหลือกัน มีความสามัคคี ประสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ถึงการนิยามความหมายของคำว่า “สันติภาพ” เราจึงไม่ควรละเลยมิติทางจิตใจ เพราะสันติภาพที่แท้จริงต้องเกิดที่จิตใจมนุษย์ก่อน แล้วค่อยขยายออกไปสู่ระดับสังคมและโลก ตราบใดที่จิตใจของมนุษย์แต่ละคนยังแผ่ร้าวไปด้วยความวุ่นวายสับสน มีความคิดเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของตนและพวกพ้อง อยากมีอำนาจหรือมีจิตใจคับแคบ ไม่ยอมรับความแตกต่างของการอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว เราจะวางใจได้อย่างไรว่า จะไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม ไม่มีสถานการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในสังคม การมองสันติภาพแค่เพียงความสงบภายนอกนั้นเป็นสาเหตุให้มนุษย์ในสังคมโลกขาดความคิดที่ลึกซึ้ง มองไม่เห็นตามความจริงของสาเหตุรากเหง้าของปัญหาที่ปวง ทำให้มนุษย์ไม่สามารถแก้ปัญหาที่ปวงได้อย่างตรงจุด และยังทำให้สังคมโลกขาดทิศทางการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้นจึงเป็นปัญหาเร่งด่วนที่มวลมนุษย์จะต้องให้ความสำคัญและร่วมแรงร่วมใจกัน ในการหาทางแก้ไขปัญหาของความทุกข์ ความขัดแย้งและความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ด้วยสันติวิธีเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือ สันติภาพหรือความสงบสุขของมนุษยชาติโดยไม่มีการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา และลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองแต่อย่างใด

ดังนั้น “สันติภาพ” จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษยชาติทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมโลกหลายประการ ดังที่พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2548: 13-14) ได้สรุปความสำคัญของ “สันติภาพ” ไว้ว่า ประการแรก “สันติภาพ” เป็นพื้นฐานที่ทำให้เรามองสรรพสิ่งอย่างเข้าใจ และถูกต้องตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งแม้มีความหลากหลายแตกต่างกันในสังคมโลก ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ตามอัธยาศัย โดยที่ความแตกต่างกันมิได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด หากแต่กลับเป็นการพึ่งพิงอาศัยกันและกันอย่างมีคุณภาพได้แม้ท่ามกลางการดำรงอยู่อย่างไม่เท่าเทียมกันในด้านสังคมและเศรษฐกิจ แต่ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกันตามภาวะของการ เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในสังคมโลกแห่งความแตกต่างและมีความผันแปรเป็นนิจ โดยไม่มีความรู้สึกกดดันบีบบังคับทางจิตใจแต่อย่างใด

ประการที่สอง “สันติภาพ” เป็นเป้าหมายสูงสุดชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา เนื่องจากวิกฤตในสังคมโลกทุกระดับมีสาเหตุที่สำคัญ คือ การเกิดความขัดแย้งภายในระดับปัจเจกบุคคลแล้วค่อยขยายวงกว้างออกไปสู่ภายนอกคือ ระดับสังคม ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา เพื่อความสงบสุขไว้วิกฤตการณ์ของมนุษย์ทั้งภายในชีวิตของปัจเจกชนบุคคลและสังคมทุกๆ ระดับ

ประการที่สาม สันติภาพเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ต่างเผ่าพันธุ์และต่างสถานภาพเข้ามาร่วมกันทำงานเป็นองค์กร มูลนิธิ หรือสถาบันต่างๆ อันจะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น วรรณะ เผ่าพันธุ์ และเชื้อชาติ

ประการสุดท้าย “สันติภาพ” นำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่ถูกต้อง เพราะสันติภาพมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้มวลมนุษย์มีความระมัดระวังต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในสังคมของตนเองในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองที่อาจส่งผลกระทบต่อสันติภาพของปัจเจกบุคคลและสังคมโลก

ดังนั้น สันติภาพ จึงเป็นสภาวะที่มนุษย์ควรแสวงหาและสร้างสรรค์ให้บังเกิดมีในสถานการณ์ของชีวิตและโลกยุคปัจจุบันที่กำลังขาดแคลนความสงบสุขอย่างแท้จริง

สันติภาพและความเท่าเทียมในทัศนะของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเองก็ได้ชื่อว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติภาพ” เนื่องจากหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่อความสงบสุขในจิตใจ ดังที่ พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงชี้สันติภาพไว้ที่พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตที่สงบเย็นและละกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ทางแห่งสันติภาพและนั่น คือบทเรียนสำหรับชาวโลกปัจจุบันว่า ยังมีพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์หนึ่ง ได้ทรงประกาศหันหลังให้กับสงครามและการใช้ความรุนแรงอย่างเปิดเผย และทรงยึดหลักสันติธรรมและอหิงสธรรม ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ใดที่แสดงว่ามีกษัตริย์เพื่อนบ้านพระองค์ใดเลย โอกาสตอนที่พระเจ้าอโศกมหาราชยึดทางธรรม ใช้ปฏิบัติการทางทหารโจมตีจักรวรรดิของพระองค์ หรือไม่มีหลักฐานใดๆ ที่แสดงว่ามีการปฏิบัติหรือเกิดการจลาจลในจักรวรรดิของพระองค์ตลอดรัชสมัย ตรงกันข้ามกลับมีแต่สันติภาพทั่วแผ่นดิน แม้แต่ประเทศต่างๆ ที่อยู่ภายนอกจักรวรรดิของพระองค์ ต่างก็ยอมรับความเป็นผู้นำที่ทรงคุณธรรมของพระองค์

การพูดถึงการดำรงสันติภาพ ด้วยวิธีการถ่วงดุลอำนาจก็ดีหรือด้วยวิธีการคุกคามโดยการป้องปรามด้วยอาวุธนิวเคลียร์ก็ดี นับเป็นเรื่องที่โง่เขลา อาณาญาของอาวุธยุทโธปกรณ์มีแต่จะสร้างความกลัว หากได้สร้างสันติภาพไม่ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะมีสันติภาพที่แท้จริงและถาวรทั้งๆ ที่ยังมีความกลัว จากความกลัวนั้นก็จะมาเป็นความโกรธ ความพยาบาท และความเป็นศัตรูกัน ซึ่งบางทีสิ่งเหล่านี้อาจจะถูกเก็บกดไว้ได้แต่เพียงชั่วคราวช่วยยาม แต่มันพร้อมที่จะระเบิดเป็นความรุนแรงได้ทุกขณะ สันติภาพที่แท้จริงจะมีขึ้นได้ก็แต่เฉพาะในบรรยากาศแห่งเมตตา มิตรภาพ ปราศจากความกลัว ความระแวง และอันตราย

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสังคมที่มีแต่ความสงบและสันติ ปราศจากการชิงดีชิงเด่นเพื่อเอาแพ้เอาชนะกัน สังคมที่มีการประมาณการประหัตประหารผู้บริสุทธิ์อย่างรุนแรง สังคมที่ผู้ชนะตนเองได้รับการยอมรับนับถือยิ่งกว่าผู้ที่ชนะคนเป็นล้านๆ ด้วยการทำสงครามทางทหารและสงครามทางเศรษฐกิจ สังคมที่ความโกรธชนะได้ด้วย ความเมตตา และความช่วยเหลือ ด้วยความดี สังคมที่ความเป็นศัตรู ความอิจฉาริษยา ความพยาบาท และความโลภไม่เข้าไปแปดเปื้อนจิตใจมนุษย์ สังคมที่ความกรุณาเป็นพลังขับเคลื่อนของการกระทำต่างๆ สังคมที่สรรพสิ่งอย่างน้อยก็สิ่งที่มีชีวิตได้รับการปฏิบัติด้วยความ ยุติธรรม ด้วยความเห็นอกเห็นใจและด้วยความเมตตา สังคมที่มีชีวิตมีแต่สันติ มีความสมัคสมานสามัคคีอยู่ในโลกของความมกน้อยสันโดษทางวัตถุ

มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป้าหมายสูงสุดและประเสริฐสุด คือการทำให้แจ้งซึ่งปรมาตตสัจจ์ ได้แก่ พระนิพพาน

หลักแนวคิดที่ครอบคลุมของพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน

ปัจจุบันโดยทั่วไปมักมองว่าพระพุทธศาสนาเป็นระบบที่ประเสริฐสูงส่งเกินกว่าที่สามัญชนทั้งบุรุษและสตรี จะสามารถปฏิบัติได้ ในชีวิตแบบโลกีย์ธรรมดาของเราท่าน และเข้าใจว่า ถ้าใครปรารถนาจะเป็นชาวพุทธจริง ๆ ก็จะต้องปลีกตนออกจากสังคมโลก ไปอยู่ในวัดวาอาราม หรือสถานที่ที่สงบเงียบเท่านั้น “ทั้งที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเองก็ได้มีการสอนการปฏิบัติตนในการครองเรือนแต่ ทั้งนี้เนื่องจากขาดความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงนั่นเอง ที่คนเหล่านั้นรับรูปแบบผิดๆ เช่นนั้น ก็เพราะผลจากการที่ตนฟังหรืออ่านอย่างลวกๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาบางตอนที่ผู้เขียนบางคนผู้ที่ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาใน ทุกแง่ทุกมุมเขียนไว้ แต่ให้ทัศนะไว้เพียงบางตอนและมีอคติต่อเรื่องนั้นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เจาะจงไว้เพื่อภิกษุสงฆ์ในวัดเท่านั้น แต่เพื่อสามัญชนชายหญิงที่มีเหย้า มีเรือนอีกด้วย อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางดำเนินชีวิตของชาวพุทธ เหมาะสมกับทุกคนโดยไม่แตกต่างกันเลย คนส่วนใหญ่ในโลกคงไม่สามารถบวชเป็นพระสงฆ์ได้ หรือแม้จะปลีกตัวออกไปอยู่ในถ้ำหรือในป่ากันหมดก็ไม่ได้ พระพุทธศาสนาที่สูงส่งบริสุทธิ์ผุดผ่อง คงจะไร้ประโยชน์สำหรับมวลมนุษยชาติเป็นแน่ถ้าพวกเขาไม่สามารถนำมาประพุดติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันในโลกปัจจุบันได้ แต่ถ้าท่านเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแล้ว (และมีใช้รู้ตามด้วยบทเท่านั้น) แน่แน่นอนที่สุด ท่านย่อมสามารถนำมาปฏิบัติตามได้ ในขณะที่ท่านดำรงตนอยู่แบบฆราวาสวิสัยนี้เอง อาจ มีบางคนพบว่า มันง่ายและสะดวกกว่ามากที่จะปฏิบัติพุทธธรรม ถ้าเขาดำรงชีวิตอยู่ในสถานที่ห่างไกล ตัดขาดจากการสังคมนับคนอื่น ๆ ส่วนคนอื่นก็บางพวกอาจเห็นว่า การปลีกตนออกไปเช่นนั้นทำให้ชีวิตห่อเหี่ยว มีความกดดัน ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และก็โดยวิธีนั้น จึงไม่เป็นไปเพื่อการพัฒนาชีวิตทั้งทางด้านจิตใจและด้านพุทธิปัญญา” (วสิน อินทสระ, 2549: 41)

การมีสำนึกต่อส่วนรวม ย่อมป้องกันมิให้บุคคลกลายเป็นปัจเจกชนอย่างสุดโต่ง หรือถูกรอบงำด้วยอัตตาธิปไตย คือการถือเอาความเห็นและความต้องการของตนเป็นใหญ่ ขณะเดียวกันการเป็นปัจเจกชนที่มีคุณธรรม ก็ป้องกันมิให้ถูกพัดพาไปตามกระแสสังคมในทางที่ไม่ถูกต้อง หรือถูกรอบงำด้วยโลกาธิปไตย คือการถือเอาความเห็นของผู้คนทั้งหลายเป็นใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่งการมีสำนึกต่อส่วนรวมควบคู่กับการเป็นปัจเจกชนที่มีคุณธรรม ย่อมช่วยให้ดำรงตนอยู่ในหลัก

ธรรมาธิปไตย คือการถือเอาธรรมะหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ และหากมีการนำคำสอนมาพิจารณา ก็จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีคำสอนที่ครอบคลุมในทุกระดับในสังคมคือ

สันติวิธีระดับปัจเจกชนหรือตัวบุคคล

ในทางพระพุทธศาสนา การที่บุคคลจะเป็นคนสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องมีการพัฒนาคุณสมบัติ 2 ด้านให้เท่าเทียมกัน คือ ด้าน กรุณา ในที่นี้ หมายถึง ความรักความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความเอื้ออารี ความอดทน และคุณสมบัติอันประเสริฐทางด้านอารมณ์ หรือคุณสมบัติทางด้านจิตใจอย่างอื่น ๆ ด้านปัญญา หมายถึง ทางด้านพุทธปัญญา หรือคุณสมบัติทางด้านจิต หากบุคคลใดพัฒนาเฉพาะด้านอารมณ์ ไม่ยอมพัฒนาทางด้านพุทธปัญญา บุคคลนั้นอาจจะกลายเป็นคนโง่ แต่มีจิตใจดี ส่วนผู้ใดพัฒนาเฉพาะด้านพุทธปัญญาแต่ไม่ยอมพัฒนาทางด้านอารมณ์ ผู้นั้นอาจจะกลายเป็นคนฉลาด แต่จิตใจกระด้าง ไม่มีน้ำใจกับผู้อื่น เพราะฉะนั้น การที่จะให้เป็นคนสมบูรณ์แบบได้นั้น จะต้องพัฒนาทั้งสองด้านให้เท่าเทียมกัน นั่นคือจุดมุ่งหมายของวิถีชีวิตแบบพุทธ คือวิถีชีวิตที่มีปัญญา และมีความกรุณาเชื่อมโยงไม่แยกออกจากกัน

คุณสมบัติของคนของความสมบูรณ์ในตัวบุคคลคือ ธรรมของสัตบุรุษ (สัปปริสธรรม 7), ธรรมที่ทำให้เกิดสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดีนั้นพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546: 210-219) กล่าวไว้ว่า

1. ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ (ชัมมัญญตา) คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ถิ่นรู้หลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอัน นั้นๆ เป็นต้น

2. ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล (อัตถัญญตา) คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

3. ความรู้จักตน (อัตตัญญา) คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. ความรู้จักประมาณ (มัตตัญญา) คือ ความพอดี เช่น ศึกษารู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่าย โภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

5. ความรู้จักกาล (กาลัญญา) คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือ ปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. ความรู้จักบริษัท (ปริสฺสัญญา) คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7. ความรู้จักบุคคล (ปุคคลัญญา หรือ ปุคคลปโรปรัญญา) คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาสัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่คบ จะใช้ จะดำนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

จิตสำนึกและพฤติกรรมไม่อาจแยกออกจากกระบวนการทัศน์ ได้แก่ ทัศนะหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตและโลก กระบวนทัศน์ที่เอื้อเพื่อต่อศีลธรรม คือ การตระหนักถึงความเป็นจริงว่าเราทุกคนอยู่ในเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ที่ เชื่อมโยงกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงชีวิต สังคม และธรรมชาติเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราทั้งหลายต่างพึ่งพาอาศัยกันและมีผลกระทบต่อกันและกัน สุขภาวะของเราไม่อาจแยกจากสุขภาวะของผู้อื่น หรือสุขภาวะในสังคมและธรรมชาติได้ การเอารัดเอาเปรียบเพื่อประโยชน์ส่วนตนย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายต่อส่วนรวมและย้อนกลับมายังตนเองในที่สุด เมื่อเป็นเช่นเราจึงควรเข้าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนั้นคือ หลักทศ 6 ประการ

โดยการที่พระพุทธศาสนามอง บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคม
 คือ ทิศที่อยู่รอบตัวเรา(ทิศ6)ซึ่งทิศ6บุคคลประเภทต่างๆพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ปยุตโต)
 (2546:191-196) กล่าวไว้ว่า

1. ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก (ปรัตติมทิศ) ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้อุปการะแก่
 เรามาก่อน

1.1 บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า ดังนี้

- 1.1.1 ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
- 1.1.2 ช่วยทำงานของท่าน
- 1.1.3 ดำรงวงศ์สกุล
- 1.1.4 ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
- 1.1.5 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

1.2 บิดามารดาข่มอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้

- 1.2.1 ห้ามปรามจากความชั่ว
- 1.2.2 ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 1.2.3 ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- 1.2.4 หาผู้ครองที่สมควรให้
- 1.2.5 มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

2. ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ (ทักษิณทิศ) ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคลควรแก่
 การบูชาคุณ

2.1 ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

- 2.1.1 ลูกศิษย์รับ
- 2.1.2 เข้าไปหา

- 2.2.3 ใฝ่ใจเรียน
- 2.2.4 ปรนนิบัติ ช่วยบริการ
- 2.2.5 เรียนศิลปะวิทยาโดยเคารพ

2.2 ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

- 2.2.1 ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
- 2.2.2 สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- 2.2.3 สอนศิลปะวิทยาให้สิ้นเชิง
- 2.2.4 ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
- 2.2.5 สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ

3. ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะมีขึ้นภายหลังและคอยเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

3.1 สามีพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้

- 3.1.1 ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
- 3.1.2 ไม่ดูหมิ่น
- 3.1.3 ไม่นอกใจ
- 3.1.4 มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้
- 3.1.5 หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

3.2 ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามี ดังนี้

- 3.2.1 จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- 3.2.2 สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- 3.2.3 ไม่นอกใจ
- 3.2.4 รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- 3.2.5 ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

4. ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ (อุดรทิศ) ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ

4.1 บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

- 4.1.1 เพื่อแบ่งปัน
- 4.1.2 พุดจาพินิจ
- 4.1.3 ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 4.1.4 มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
- 4.1.5 ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

4.2 มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

- 4.2.1 เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
- 4.2.2 เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- 4.2.3 ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- 4.2.4 ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- 4.2.5 นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

5. ทิศเบื้องล่าง (เขลงทิศ) ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้

5.1 นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้

- 5.1.1 จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ
- 5.1.2 ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- 5.1.3 จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- 5.1.4 ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- 5.1.5 ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

5.2 คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้

- 5.2.1 เริ่มการงานก่อนนาย
- 5.2.2 เลิกงานหลังนาย
- 5.2.3 ถือเอาแต่ของที่นายให้
- 5.2.4 ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- 5.2.5 นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

6. ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรมและเป็นผู้นำทางจิตใจ

6.1 ทศกัณฐ์ยอมบารุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้

- 6.1.1 จะทำอะไร ก็ทำด้วยเมตตา
- 6.1.2 จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
- 6.1.3 จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- 6.1.4 ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- 6.1.5 อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

6.2 พระสงฆ์ยอมอนุเคราะห์ทศกัณฐ์ ดังนี้

- 6.2.1 ห้ามปรามจากความชั่ว
- 6.2.2 ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 6.2.3 อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- 6.2.4 ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- 6.2.5 ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
- 6.2.6 บอกทางสวรรค์ คือ ทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

การให้ความช่วยเหลือและบริการรับใช้ต่อเพื่อนมนุษย์นั้นเปรียบเสมือนการที่เราปฏิบัติธรรมแต่เป็นรูปแบบฆราวาส ซึ่งอาจเกิดประโยชน์ยิ่งกว่าการออกบวชก็เป็นได้ แต่สำหรับการที่คนเราจะปลีกตนออกไปปฏิบัติธรรมเป็นครั้งคราวเพื่อปรับปรุงจิตและนิสัยด้วยการฝึกศีล สมาธิ และปัญญาขั้นต้น เพื่อให้กล้าแข็งพอที่จะออกมาช่วยเหลือผู้อื่นในภายหลังก็ดี แต่ใครปลีกตนไปอยู่ที่สงัดตลอดชีวิตมุ่งเฉพาะความสุขส่วนตน ทางรอดส่วนตนฝ่ายเดียว โดยมีได้คำนึงถึงเพื่อนมนุษย์เลย แน่نون นี่ไม่ใช่การบำเพ็ญตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความเมตตา ความกรุณา การให้ความช่วยเหลือคนอื่นเป็นพื้นฐานดังคำสอนของพระพุทธศาสนาในด้านที่ขยายกว้างออกไปเป็นระดับที่ใหญ่ขึ้น

สันติวิธีระดับครอบครัว

ธรรมประจำใจอันประเสริฐ (พรหมวิหาร 4) ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ในการที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร 4 ให้ถูกต้องโดยทราบรายละเอียดของความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ หรือลักษณะ หน้าที่หรือกิจ (รส) ผลปรากฏ (ปัจจุปัญฐาน) และปทัสถาน (เหตุใกล้) ดังที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546: 124) อธิบายไว้ว่า

1. เมตตา ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า เมตตา หมายถึง (มีน้ำใจ) เชื้อไขใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนสัตว์ทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร

เมตตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ)

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา

ผลปรากฏ = กำจัดความอาฆาตแค้นเคืองให้ปราศไป

ปทัสถาน = เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย

2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ กรุณา หมายถึง ทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์หรือถ่วงอนาถาทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์

กรุณา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นตกทุกข์ได้เดือดร้อน)

ลักษณะ = ไม่นิ่งดูดาย/ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา

ผลปรากฏ = ไม่เบียดเบียน/อวิหิงสา

ปทัสถาน = เห็นภาวะไร้ที่พึ่ง/สภาพอนาถาของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ

3. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง และอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป มุทิตา หมายถึง โมทนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้นๆ

มุทิตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวไปด้วยดี)

ลักษณะ = พลอยยินดี/ยินดีด้วย

หน้าที่ = ไม่ริษยา/เป็นปฏิปักษ์ต่อความริษยา

ผลปรากฏ = ขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือความทนไม่ได้ต่อความสำเร็จของผู้อื่น

ปทัสถาน = เห็นสมบัติ/ความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน อุเบกขา = คอยมองดูอยู่ โดยละความขวนขวายว่าสัตว์หลายจงอย่าผูกเวรกัน เป็นต้น และโดยเข้าถึงความเป็นกลาง

อุเบกขา = (ในสถานการณ์รักษาระบบตามความรับผิดชอบต่อกรรมที่เขาทำ)

ลักษณะ = เป็นไปด้วยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = มองเห็นความเสมอภาคกันในสัตว์ทั้งหลาย

ผลปรากฏ = ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามจิตใจ

ปทัสถาน = มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตน ว่าสัตว์ทั้งหลายจักได้สุข
พ้นทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ถึง ตามใจชอบได้อย่างไร

พึงทราบด้วยว่า ฉันทะ คือ กัตตุกัมมฉันทะ (ความอยากจะทำให้ดี หรือ ความต้องการที่จะ
จะทำให้คนสัตว์ทั้งหลายตั้งงามสมบูรณ์ปราศจากโทษข้อบกพร่อง เช่น อยากให้เขาประสบ
ประโยชน์สุข พ้นจากทุกข์เป็นต้น) เป็นจุดตั้งต้น (อาทิ) ของพรหมวิหารทั้ง 4 นี้ การข่มระงับกิเลส
(เช่นนิวรณ์) ได้ เป็นท่ามกลาง สมาริถึงขั้นอุปนา (คือ ภาวะจิตที่มั่นคงเรียบรื่นสงบสนิทที่สุด)
เป็นที่จบ ของพรหมวิหารทั้ง 4 นั้น

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษา
ธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ แต่ก็ต้องมีอุเบกขาคือจะมิให้
เสียธรรม พรหมวิหารธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่พรหมวิหาร 4 เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
อัปมัญญา 4 เพราะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่มีจำกัดขอบเขต
พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหัตถ์ 4 ซึ่งเป็นธรรม
วิธีที่จะทำให้เข้าใจความแตกต่าง และเป็นเส้นทางสู่สงบสันติท่ามกลางความหลากหลายที่มากขึ้น
คือสังคัม

สันติวิธีระดับสังคัม

ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นเหมือน
หลักการสงเคราะห์สังคหัตถ์ 4

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้
ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือกล่าว
คำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดง
ประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยินดี

3. อัครจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

พระพุทธเจ้าทรงมีความกระจ่างชัดในเรื่องการเมือง สงครามและสันติภาพ เรื่องที่รู้กันดีที่ควรย้าไว้ที่นี้ว่า “พระพุทธศาสนาประกาศและเผยแพร่อหิงสธรรมและสันติภาพ ในฐานะเป็นศาสนาสากล และเป็นศาสนาที่ไม่เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรง หรือการทำลายล้างชีวิต ไม่ว่าจะเป็นชนิดใด พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่ทรงสอนอหิงสธรรมและสันติธรรมเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงเคยแม้กระทั่งเสด็จเข้าสู่สนามรบ ทรงเข้าแทรกแซงด้วยพระองค์เอง และทรงป้องกันไม่ให้เกิดสงครามอย่างเช่น ในกรณีข้อพิพาทระหว่างฝ่ายสาकยะกับฝ่ายโกถิยะ ซึ่งกำลังเตรียมตัวรบกันเนื่องจากเกิดปัญหาแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี และครั้งหนึ่ง พระดำรัสของพระองค์ได้ช่วยป้องกันไม่ให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรงใช้กำลังเข้าโจมตีแคว้นวัชชี สมัยพุทธกาลก็เช่นเดียวกับทุกวันนี้ คือมีผู้ปกครองปกครองประเทศโดยขาดความยุติธรรม ประชาชนถูกกดขี่ข่มเหง ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกทรมาน ถูกกลั่นแกล้งถึงตาย ถูกบังคับเก็บภาษีมากจนเกินขอบเขต และถูกลงโทษด้วยวิธีการลงโทษที่โหดเหี้ยมทารุณ พระพุทธเจ้าทรงสลดพระทัยต่อการกระทำอันไร้มนุษยธรรมเหล่านี้ ในอรรถาธิรรมบท (ธัมมปฎิฐกภา) บันทึกไว้ว่า ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงมุ่งพระทัยสู่ปัญหาว่าทำอย่างไรถึงจะมีรัฐบาลดี ๆ ได้ ทศณะต่าง ๆ ของพระองค์จะเป็นที่เข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้พิจารณาถึงภูมิหลังของด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของยุคพุทธกาลประกอบไปด้วย พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่าทั่วทั้งประเทศจะเกิดความฟอนพะ เลื่อมโทรม และไร้สุข เมื่อหัวหน้รัฐบาล คือ กษัตริย์ เสนาบดี และข้าราชการ มีแต่ความฟอนพะ และขาดความยุติธรรม เพราะว่าการที่ประเทศจะมีความสงบสุขได้นั้น จะต้องมีการัฐบาลที่ปกครองด้วยความยุติธรรม วิธีการที่จะก่อให้เกิดมีรัฐบาลเช่นนี้ได้ นั้น พระพุทธองค์ตรัสอธิบายไว้ในคำสอนว่า “ กิจวัตรของพระราชา 10 ประการ ” (ทศพิรราชธรรม) ดังที่มีคำอธิบายอยู่ในคัมภีร์ชาดก” (เสน่ห์ จามริก, 2531: 42)

สันติวิธีระดับชาติ

แน่นอน คำว่า “ ราชา ” ในสมัยอดีต ควรใช้คำสมัยปัจจุบันว่า “รัฐบาล” แทน ดังนั้น “ทศพิธราชธรรม” จึงประยุกต์ใช้ในปัจจุบันกับบรรดาผู้ประกอบเป็นรัฐบาล เช่น ประมุขของรัฐ บรรดารัฐมนตรีผู้นำทางการเมือง ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารมี 10 ประการดังที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546: 245) อธิบายไว้ว่า

1. ทศพิธราชธรรมข้อแรก คือ ความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปัน (ทาน) กล่าวคือ ผู้ปกครองจะต้องไม่มีความละโมภคติดในทรัพย์สินสมบัติ ควรสละทรัพย์สินมัตินั้นๆ เพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน

2. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 2 คือ มีศีลธรรมสูงส่ง (ศีล) ผู้ปกครองจะต้องไม่ทำลายสิ่งที่มีชีวิต ไม่หลอกลวง ไม่ลักขโมย ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าวเท็จ และไม่ดื่มเครื่องดื่มของเมา คือ อย่างน้อยต้องรักษาศีล 5 ข้อ ของคฤหัสถ์ให้ได้

3. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 3 คือ เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน (บริจาค) ได้แก่ ผู้ปกครอง จะต้องเตรียมตัวสละความสุขสำราญส่วนตัว ทั้งชื่อเสียง เกียรติยศ และแม้แต่ชีวิตของตน เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน

4. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 4 คือ ซื่อตรง ทรงสัตย์ (อาชวะ) ผู้ปกครองจะต้องไม่กล่าวหรือถือผิดถือฝ่ายในเวลาปฏิบัติหน้าที่ที่มีความจริงใจ ในความตั้งใจ และไม่หลอกลวงสาธารณชน

5. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 5 คือ มีความกรุณาหรืออ่อนโยน (มัททวะ) มีอัธยาศัยนุ่มนวล ละมุนละไม

6. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 6 คือ มีนิสัยเคร่งครัด (ตปะ) จะต้องดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่หมกหมุ่นอยู่ในชีวิตฟุ้งเฟ้อระยับยังไข่มองได้

7. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 7 คือ ปลอดพ้นจากโกรธ พยาบาท จองเวร (อโกธ) เป็นผู้ไม่มีความรู้สึกขุ่นเคืองต่อใครๆ

8. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 8 คือ ไม่เบียดเบียนใคร (อวิหิงสา) ซึ่งไม่เพียงแต่หมายถึง การไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อนเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การพยายามส่งเสริมสันติภาพด้วยการงดเว้นและป้องกันสงครามรวมทั้งทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงและการทำลายล้างชีวิต

9. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 9 คือ ความอดทน อดกลั้น ข่มใจ เข้าใจผู้อื่น (ขันติ) สามารถอดทนต่องานหนัก ความตรากตรำ และคำเลียดสีถากถาง โดยไม่เกิดอารมณ์เสีย

10. ทศพิธราชธรรมข้อที่ 10 คือ ไม่เป็นปฏิปักษ์ ไม่ขัดขวาง (อวิโรธนะ) กล่าวคือ ไม่ขัดต่อเจตจำนงของประชาชน ไม่ขัดขวางมาตรการใด ๆ อันจะเอื้ออำนวยต่อสวัสดิภาพของประชาชน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปกครองประเทศโดยสมัครสมานน้ำใจกับประชาชน

ประเทศใดปกครองโดยบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องพูดเลยว่าประเทศนั้นๆ จะต้องมีความสุขเรื่องนี้ไม่ใช่เป็นความฝันที่เลื่อนลอย

ในกรณีส่วนบุคคลที่ความโกรธระงับได้ด้วยความรักและความเมตตา และความชั่วชนะได้ด้วยความดีอาจมีบุคคลที่เห็นแตกต่างว่า แนวคิดสันติวิธีทางพุทธปรัชญาอาจจะเป็นจริงและปฏิบัติได้ผลในกรณีส่วนบุคคล แต่ไม่เคยใช้ได้ผลในกิจการระดับชาติและกิจการระดับนานาชาติ เพราะคนเราขาดสติในการพิจารณาจนทำให้ปัญญาไม่เกิด และถูกหลอกจากการใช้ศัพท์ทางการเมืองและทางการเมืองชวนเชื่อเช่น “ ประชาชาติ ” “ นานาชาติ ” หรือ “ รัฐ ” แต่สิ่งที่ประกอบกันเป็นประชาชาตินั้น เป็นเพียงการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคล ประชาชาติหรือรัฐทำอะไรเองไม่ได้ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ทำ สิ่งที่ปัจเจกบุคคลคิดและทำนั้น คือ สิ่งที่ประชาชาติหรือรัฐคิดและทำสิ่งที่ประยุกต์ใช้ได้กับปัจเจกบุคคล ก็สามารถประยุกต์ใช้ได้กับประชาชาติ หรือรัฐได้เช่นกัน ถ้าความโกรธสามารถระงับได้ด้วยความรักและความเมตตาในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ไซ้รู้ ก็เป็นที่แน่นอนว่ามันสามารถเป็นจริงมาได้เช่นเดียวกัน ในระดับชาติ และระดับนานาชาติ แม้แต่ในกรณีของบุคคลเดียวนั้น การที่จะเผชิญความโกรธด้วยความเมตตานั่นได้ ยังต้องมีความหนักแน่นอาจหาญศรัทธาและความเชื่อมั่นในพลังทางศีลธรรมอย่างมากมาย ยิ่งในกรณีของกิจการ ระดับนานาชาติด้วยแล้ว ก็จะมีต้องใช้ความหนักแน่น อาจหาญ ศรัทธา และความเชื่อมั่นในพลังทางศีลธรรมมากยิ่งขึ้นไปอีกหรือ ? ถ้าถ้อยคำที่พูดว่า “ ไม่สามารถปฏิบัติได้ ” ท่านหมายถึงว่า “ ไม่ง่าย ” ละก็ท่านก็เป็นฝ่ายถูกแน่นอนละว่ามันไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ถึงกระนั้นก็น่าที่จะลองพยายามดู ท่านอาจจะบอกว่าเป็นการเสี่ยงภัยที่จะพยายามทำเช่นนั้น แน่แน่นอนเหลือเกินว่ามันไม่ได้เสี่ยงภัยมากไปกว่าการพยายามที่จะก่อสงคราม นิวเคลียร์

แนวคิดสันติวิธีในพระพุทธศาสนา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า “สันติภาพ” ในความหมายของพระพุทธศาสนา หมายรวมทั้ง สันติภาพภายใน และสันติภาพภายนอก “สันติภาพภายใน” หรือ “ความสงบใจ” หมายถึง สภาพจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิด หรืออารมณ์ที่กระสับกระส่ายอึดอัดน่ารำคาญ อันเนื่องมาจากอกุศลมูลทั้ง 3 คือ ราคะ โทสะและโมหะ กล่าวได้ว่า การบรรลุถึงบรมสันติภาพในจิตใจ หรือนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีในพระพุทธศาสนา ซึ่งสันติภาพที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการบำบอดอกุศลมูลทั้ง 3 ให้เบาบางหรือกระทั่งหมดไป กล่าวได้ว่า สันติภาพภายใน เป็นปัจจัยให้เกิด สันติภาพภายนอก หรือความสงบสุขของสังคมโลก ดังนั้นเมื่อพิจารณาในประเด็นนี้จะพบว่า “อกุศลมูลทั้ง 3” ในจิตใจของมนุษย์นี้เองที่เป็นสาเหตุทำให้มนุษย์ไม่มีสันติภาพ และเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เบียดเบียน ทำร้าย ทำลาย ล้างกัน อย่างเห็นแก่ตัว ดังนั้น การที่จะกอบกู้ สันติภาพ หรือความสงบสุขกลับคืนมาได้ นั้น ก็โดยการน้อมนำเอาหลักธรรมอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อหาเหตุแห่งความทุกข์และปัญหา (สมุทัย) แล้วกำจัดที่สาเหตุ นั้น ซึ่งสมุทัยในที่นี้ มีคือ อกุศลอันเป็นรากเหง้าของกิเลสตัณหาทั้ง 3 โดยอาศัยอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางสายกลาง ซึ่งเป็นปฎิพาที่นำไปสู่การดับทุกข์หรือปัญหานั้นนั่นเอง

สันติภาพภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่อาจใช้กำลังบังคับให้เกิดขึ้นในสังคม ครอบงำที่จิตใจของสมาชิกในสังคมยังถูกความโลภ ความโกรธ และความหลงครอบงำ

“ดังที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า 1. โลภธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของมนุษย์ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก 2. โทสธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของมนุษย์ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก 3. โมหธรรม เมื่อเกิดขึ้นภายใน (จิต) ของมนุษย์ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์เพื่อความอยู่ไม่ผาสุก” ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การที่จะปลูกฝังสันติภาพภายนอกได้ มนุษย์จะต้องเอาชนะอำนาจฝ่ายต่ำในจิตใจของตนเอง นั่นคือควบคุมแรงจูงใจฝ่ายลบหรืออกุศลมูลทั้ง 3 ประการ จึงจะเป็นผู้ชนะและพบกับสันติสุขที่แท้จริง” (จุ.ธ.,25/103/62)

หลักสารานิยธรรม 6 ประการ

พระพุทธทาสภิกขุ (2520: 7) ได้เสนอพุทธวิธีสร้างสันติภาพไว้ว่า สันติภาพจะต้องเริ่มจากใจของมนุษย์โดยการพัฒนาคุณธรรมขึ้นในจิตใจและปลดปล่อยตนเองออกจากพลังครอบงำของอกุศลมูลทั้ง 3 รวมทั้งเจริญ “พรหมวิหาร 4” คือ เมตตา มีความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์, กรุณา ความสงสารคิดช่วยผู้ประสบทุกข์, มุทิตา ความพลอยยินดีกับผู้ที่ได้ดีมีสุข และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางต่อสรรพสัตว์ เพื่อแปรเปลี่ยนความโกรธแค้น ชิงชัง เป็นความรักและให้อภัย เป็นผู้ที่ไม่มีเวรต่อกัน ดังเช่น ในสมัยหนึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดง “สารานิยธรรม 6 ประการ” แก่ภิกษุสงฆ์ซึ่งมีสาระธรรม ดังนี้

1. ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
2. ตั้งเมตตาวาจากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
3. ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์
4. แบ่งปันของที่ได้มาโดยชอบแก่เพื่อนพรหมจรรย์
5. มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์
6. มีทักขณจิตงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์

ธรรมทั้ง 6 ประการนี้ ทำให้บุคคลเป็นที่รัก และเคารพเป็นไปเพื่อความไม่วิวาทเพื่อความสามัคคีและเพื่อเอกภาพ ในคำสอนเรื่องความมีเมตตาในพระพุทธศาสนานี้เป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ และต่อต้านรวมทั้งไม่สนับสนุนการเบียดเบียนกันการใช้ความรุนแรงทุกชนิด ดังพระพุทธทาสทรงแสดงว่า “ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และ ศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์” (ม.อ., 25/290/351)

ชาวพุทธที่แท้จริงต้องอยู่อย่างสันติ ไม่ใช้ความรุนแรงไม่ว่าในสถานการณ์ใดๆ ผู้ใช้วิธีรุนแรงเพื่อยุติความขัดแย้งไม่จัดเป็นสาวกที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ดังข้อความใน “กกจูฬสูตร” พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย หากจะมีพวกโจรผู้มีความประพฤติชั่วช้า เอาเลื่อยที่มีคมทั้งสองข้าง เลื่อนอวัยวะน้อยใหญ่ของพวกเธอ แม้นในเหตุนี้ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดมีใจคิดร้ายต่อโจรเหล่านั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นไม่เชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้” (ม.ม.,12/232/244)

จากพระพุทธดำรัสข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธบริษัทจัดการกับความโกรธด้วยความอดทน อดกลั้น ควบคุมระงับกิเลส คือ โทสะ ไม่ให้มีอิทธิพลครอบงำการกระทำและจิตใจจนกระทั่งขาดสติ แต่ทรงให้ใช้ปัญญาจัดการกับปัญหา โดยที่ไม่เป็นปฏิปักษ์กับศีลธรรมพระพุทธองค์ทรงสอนให้พุทธบริษัทแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งและความรุนแรงซึ่งเป็นการเข้าสีก่อสันติภาพด้วย สันติวิธีโดยไม่ต้องประกาศสงครามที่เป็นการเบียดเบียน สังหารผลาญชีวิตมนุษย์และสรรพสัตว์ดังพระพุทธทวณะที่ว่า “พึงชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี พึงเอาชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงเอาชนะคนพูดเหลวและเหลวด้วยคำสัตย์” (ขุ.ธ.,25/223/102) กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราใช้สติปัญญาที่จะเลือกหาวิธีจัดการความขัดแย้งและสร้างสันติภาพ โดยการอดทน อดกลั้นไม่ตอบโต้ด้วยการกระทำอันเกิดจากกุศลมูลทั้ง 3 อันเป็นรากเหง้าของกิเลส แต่ให้ตอบโต้หรือแก้ปัญหาด้วยการกระทำอันเกิดจากสติปัญญาที่ปราศจากความโลภ โกรธ และหลง นั่นเอง

ขันติในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ

ในบรรดาหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา “ขันติ” จัดเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่มีความสำคัญในแง่ของการสร้างสันติภาพให้บังเกิดขึ้นโดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพในใจโดยการอดทนต่อกิเลส หรือความโลภ โกรธ หลง มิให้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอันจะเป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัวจนกระทั่งกลับกลายเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ขันติธรรมเป็นหลักคำสอนสำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงสั่งสอน ดังพระพุทธพจน์ซึ่งยืนยันว่า “ขันติ ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง” (ที.ม.,10/90/50) หลักคำสอนนี้เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ คำสอนที่เป็นหลักเป็นประธานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวันมาฆปุณณมี

ตามความหมายของพระพุทธศาสนานั้น พระมหาขันทอง วิหาเดช (2545: 113) กล่าวว่า ขันติธรรม หมายถึง ความอดทน คือ ความอดกลั้น อันเป็นตบะอย่างยิ่ง ตบะ หรือ เครื่องมือ ในการเผาผลาญกิเลสที่ถูกต้องได้แก่ ขันติ คือ ความอดทน ความทนทานต่อสิ่งที่เข้ามา กระทบกระแทกทางกาย เช่น ความลำบากตรากตรำต่อความร้อน ความหนาวหรือสาเหตุที่ทำให้เกิด ความเดือดร้อนนานประการ อดทนต่อการกระทบกระแทกทั้งทางใจ แต่ทั้งนี้ ความอดทนตามโลกทัศน์ ของพระพุทธศาสนานั้น ต้องเป็นความอดทนที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา เป็นความอดทนที่มีความ ถูกต้องในทางที่ควรอดทน แล้วจะได้รับความสุขเพราะรู้ค่าและยินดีในความอดทนกล่าวได้ ว่าขันติ คือคุณธรรมพื้นฐานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในด้าน ของการแสวงหาความสุข ความสำเร็จ หรือบำบัดความทุกข์ยากของชีวิตในลักษณะต่างๆ และ เนื่องจากมนุษย์ต้องดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางและมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องใช้ความอดทน ความอดกลั้นอย่าง สูงต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกธรรมชาติ อดทนต่อความเขี้ยววนของกิเลสหรือความชั่วซึ่งคอย บิบบั่นชีวิตจิตใจให้ร้อนรุ่มอยู่ตลอดเวลา และที่สำคัญเมื่อมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน ความ กระทบกระแทกทั้งทางกาย วาจา และใจ ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตรงนี้จึงเป็นหน้าที่ของ ขันติธรรมอย่างแท้จริง

ความหมายของขันติ

คำว่าขันติ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 137) ให้ความหมายคำว่า “ขันติ” เอาไว้ว่า ขันติ, ขันติ คือความอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่ไม่พอใจ, ความอดทน” ส่วนพจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546: 22) ได้ให้ความหมายคำว่า “ขันติ” เอาไว้ว่า “ความอดทน” คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ, ความหนักเอาเบาสู้เพื่อ บรรลุจุดหมายที่ตั้งาม

พระพุทธทาสภิกขุ (2520: 38) อธิบายว่า “ขันติ” คือ ความอดทน หรืออดกลั้นต่อ ความจำเป็นสำหรับชีวิต 4 อย่าง ด้วยกันได้แก่

1. อดกลั้นต่อความเป็นไปในธรรมชาติ เช่น ความร้อน ความหนาว เหลือบยุง ลม แดด เป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยง แต่ต้องอดกลั้นด้วยการทำจิตใจไม่ให้เป็นทุกข์ขึ้นมา

2. อุดกั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย กล่าวคือ ถ้าไม่รู้จักอุดกั้นหรือเฉยได้ก็เท่ากับกินของ แผลงทำให้สูญเสียกำลังใจ หรือทำให้เกิดความรู้สึกเป็นทุกข์ขมขื่นเพิ่มขึ้นอีก อย่างนี้ไม่มี ประโยชน์อะไร จึงต้องอุดกั้นต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย

3. อุดกั้นต่อการอยู่ร่วมกันซึ่งมีทั้งคนพาล หรือคนบ้า การกระทำของคนเหล่านี้ทำให้ ต้องใช้ความอดกั้น หรือแม้บางทีแม้เป็นคนดีหากมีกิเลสก็คือ คนบ้า ฉะนั้นคนที่มียกเลสก็ย่อม ล่วงเกินผู้อื่นด้วยการคำบ้าย ดูหมิ่นดูแคลนบ้าง ก็เป็นเรื่องที่ต้องอุดกั้น

4. อุดกั้นอย่างสูงก็คือ อุดกั้นต่อการบีบคั้นแห่งกิเลสของตน

จากนั้นท่านพุทธทาส(2520:39)ได้สรุปว่า จันตีมี่ 3 ระดับ คือ

1. ระดับต่ำสุด จันติ คือ กระบวนการอดทนต่อการบีบคั้นทางธรรมชาติ เช่น เรื่องของ ความหนาว ความร้อน เป็นต้น

2. ระดับกลาง จันติ คือ ความอดทนต่อคำสบประมาท

3. ระดับสูงสุด จันติ คือ กระบวนการอดทน อุดกั้นต่อการบีบคั้นของกิเลส คือ ราคะ โทสะ และโมหะ

จากความหมายของ “จันติ” ในทัศนะต่างๆ ข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า “จันติ” หรือ ความอดทนนี้สามารถแบ่งความหมายได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความอดทนทางกาย หรือทางกายภาพ หรือความอดทน อุดกั้นต่อความยากลำบาก ซึ่งเกิดจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เช่น ความร้อน หนาว ความเหน็ดเหนื่อย ความเจ็บป่วยอัน ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมาน ความหิว กระจาย ความอดทนต่อการดำเนินชีวิตในลักษณะต่างๆ เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ อย่างเหมาะสมและสงบสุขในสังคม

2. ความอดทนทางจิตใจ หมายถึง การอดทน อดกลั้นต่อถ้อยคำหรือพฤติกรรมอันหยาบคาย หรือไม่ดีของบุคคลอื่น โดยไม่แสดงอาการขุ่นเคืองหรือผูกโกรธให้ปรากฏ สะกดข่มเอาไว้ด้วยกำลังของขันติไม่ว่าการกระทำของบุคคลอื่น จะเป็นสาเหตุทำให้เกิดความไม่พอใจ ไม่ชอบใจก็ตามต้องวางใจเป็นกลางใช้สติปัญญาตรองอย่างรอบคอบแล้วแสดงออกต่อสถานการณ์นั้นๆ อย่างเข้าใจด้วยการอดกลั้น ไม่ตอบโต้ ไม่ถือโทษโกรธเคือง และสามารถแปรเปลี่ยนความไม่พอใจเป็นการให้อภัย ซึ่งเป็นรากฐานก่อให้เกิดความรัก และความเมตตา นอกจากนี้ความอดทนทางจิตใจยังเป็นเครื่องมือป้องกันและหักห้ามความทะยานอยากของกิเลส หรือเป็นความอดกลั้นต่ออำนาจของกิเลส เพื่อให้ชีวิตบรรลุสู่มุ่งหมายที่ตั้งงาม

ความหมายและความสำคัญของขันติในพระพุทธศาสนา

สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ในพระอภิธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “ขันติ” ไว้ว่า “ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความแช่มชื่นแห่งจิตนี้เรียกว่า ขันติ”

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมเรื่องขันติตามพุทธวิธีเอาไว้ว่า ขันติ คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่งตามความหมายนี้ ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่เผ่าผลาญกิเลส โดยใช้ความอดทนอันประกอบด้วยสติปัญญา ทำความเพียรด้วยจิตใจอันแข็งแกร่ง มั่นคง มุ่งมั่นที่จะทำการนั้นให้สำเร็จด้วยความอดทน นี่คือนิยามที่แท้จริงของตบะ หรือขันติ ตามหลักพุทธธรรม พระพุทธทรงแจ้งใน “สัพพสาธุต” ได้แสดงถึงความหมายและคุณค่าของขันติตามหลักของพุทธจริยธรรมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากว่า “ขันติ” มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำลายกิเลสให้ดับสิ้นไปดังข้อความว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว กระจาย เหลือบ ยุง ลม แดด และการรบกวนแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกลั้นต่อคำหยาบ คำต่อเสียด เป็นผู้อดกลั้นต่อเวทนาทั้งหลาย อาทิความทุกข์อันกล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากชีวิตได้ ซึ่งเมื่อเธอไม่อดกลั้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนบีบคั้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่ออดกลั้นอยู่ ความเร่าร้อนและความบีบคั้นก็จะไม่มีแก่เธอ..นี่คืออาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลั้น” (ม.ม.,12/24/24)

หลักมัชฌนธรรม (หลักการสายกลาง) และมัชฌิมาปฏิปทา (วิธีการสายกลาง)

ในพุทธปรัชญาถือหลักภาวะสมดุลในการดำรงอยู่และเป็นไป หรือเรียกว่า ปรัชญาสายกลาง (Middlehood Philosophy) เพราะเป็นสายกลางทั้งหลักการและวิธีการเพื่อป้องกันไม่ให้ตกไปชั่วใดชั่วหนึ่งอันจะก่อให้เกิดไปสู่เส้นทางที่ผิดพลาดในที่สุดซึ่งเป็นทางที่ทำให้ทศณะและปัญญานำไปสู่ความสงบ ญาณ การตรัสรู้ และนิรวาณะ (พระนิพพาน)

แนวทางที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่เหมาะสม คือ ไม่ดำรงตนตามทางที่สุดโต่งทั้ง 2 เป็นการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ไม่นำไปสู่ความเดือดร้อน เป็นไปเพื่อความรู้แจ้งเพื่อพระนิพพาน (ความสุขนิรันดร์) จากการประมวลพุทธปรัชญาเบื้องต้นก็ได้คำตอบว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ตกไปสู่ชีวิตโต่งทั้งสองด้าน ก็ต้องดำเนินชีวิตให้อยู่บนทางสายกลาง เป็นทางเดียวที่ตรงต่อการหลุดพ้น ไม่เพียงแต่ตรงต่อการหลุดพ้นเท่านั้น ปัญหาต่างๆ ในสังคม ถ้ายึดทางสายกลางก็จะนำไปสู่สังคมสันติอย่างยั่งยืน

คำว่า “ทางสายกลาง” คำๆ นี้เป็นคำสำคัญทั้งในแง่การปฏิบัติตนและในแง่ของความคิด หรือที่เรียกว่าเชิงศาสนาและเชิงปรัชญาว่า แง่ทฤษฎีและแง่ปฏิบัติ (Philosophical and Practical Approach) ทางสายกลางข้างต้นนี้เป็นทางดำเนินชีวิตเป็นแนวทางปฏิบัติ 8 ประการ ดังที่พระมหากันต์ วัฒนวโธ (2535: 96-97) ได้แก่

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญาพิจารณาเห็นสภาพชีวิตตามความเป็นจริง (Right View) เห็นแจ้งในอริยสัจ ได้แก่ ความเดือนร้อน เหตุที่ทำให้เดือดร้อน การจัดเหตุนั้น และวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสิ้นไปซึ่งความเดือดร้อน

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญาไตร่ตรองคิด (Right Thought) หลีกจากกามคุณทั้ง 5 ออกจากความพยาบาท ความเบียดเบียนสรรพสัตว์

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการพูดจา มีน้ำในไมตรี (Right Speech) ชื่อสัตย์จริงใจ ไม่มีเจตนา ไม่มีวาระซ่อนเร้น ไม่พูดด้วยเห็นแก่ประโยชน์ ไม่พูดไร้สาระ

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเล็งชีพสุจริต (Right Action) อาชีพที่เพิ่มพูนคุณธรรมทางจิตไม่กระทำการใดๆ ที่เสื่อมคุณธรรม

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเพียรพยายาม (Right Effort) ป้องกันระมัดระวังอกุศล ความชั่วที่ยังไม่เกิดและเพียรพยายามละอกุศล ความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรพยายามปลูกกุศลจิตและรักษาอกุศลจิตความดีไว้

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความรู้เท่าทัน (Right Mindfulness) ความเปลี่ยนแปลงทางกายทางความรู้สึก ทางความคิด และตามความเป็นจริงที่ปรากฏ รู้ทันปัจจุบันขณะ

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการปฏิบัติขัดเกลาจิต (Right Concentration) ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว (เอกัคคตารมณ์) รู้จิต ทนจิต เห็นจิต

ส่วนทางสายกลางที่เป็นลักษณะแนวคิดปรัชญานั้น ซึ่งหลักการทางพุทธปรัชญาที่สูงที่สุดคือ หลักแห่งไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ (Three Common Characteristics) ก็เมื่อการปฏิบัติมีภาวะสมดุล ต้องประกอบด้วยความสมดุลทางความคิดด้วย ดังนั้น สภาวะธรรมทั้งมวลจึงเป็น “อนัตตา” คำว่า “อนัตตา” (Selflessness) ในที่นี้มีความหมายลึกซึ้งเป็นคำสรุปสภาวะของสังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งหมดเอาไว้ทีเดียว แต่ในที่นี้มุ่งหมายเข้าไปภายในตนให้ตระหนักหยังพิจารณาลงไปภายในตนเพื่อนำให้คลายและถอนความเห็นผิดในตน

หลักธรรมทั้งสมมติและปรมาัตถ์ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นไปตามทฤษฎีหรือหลักการและแนวทางปฏิบัติ หรือวิธีการ หลักธรรมใดที่เป็นไปในส่วนของกระบวนการขั้น แนวคิด ปรัชญาเป็นความจริงตามเหตุผลบริสุทธิ์ ตามธรรมชาติ สาธารณไปกับธรรมชาติมีอยู่อย่างนั้น (ธรรมฐิติ) ไม่เป็นไปตามความต้องการของใคร มีความเที่ยงแท้แน่นอนตามธรรมดา (ธรรมนิยาม) หลักธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า “อิทัปปัจจยดา” ความที่เป็นสัมพัทธธรรมนี้เอง ทำให้ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ตกไปสู่ส่วนสุดข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ว่าจะไปอยู่กับสภาพของสภาวะธรรมอื่นใด ก็จะเป็นสัมพัทธธรรมของธรรมหมวดนั้นๆ เสมอ ด้วยลักษณะของหลักธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า “มัชฌนธรรม ธรรมแห่งความเป็นกลาง”

หลักธรรมและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาต้องสอดคล้องกันและกันเสมอ หากไม่สอดคล้องกันก็ถือว่า ไม่เป็นกลางที่ตรงต่อเป้าหมายในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็ได้แก่ตรงต่อพระนิพพานหลักปฏิบัตินี้ได้แก่หลัก “วิมุตติปฏิบัติ” หรือเรียกกันในนามที่รู้จักกันดีว่า “มัชฌิมาปฏิบัติ” หลักปฏิบัติที่มีความเป็นกลาง เป็นวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับกระบวนการธรรมชาติ ปล่อยให้ผลก็ให้ผลตามกระบวนการของธรรมชาติ

การปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ หรือวิธีปฏิบัติ มีศัพท์เฉพาะเรียกว่า “ปฏิบัติ” คำว่า ปฏิบัติในที่นี้มีความหมายเฉพาะมุ่งถึงข้อปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ หนทาง หรือวิธีดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงความดับทุกข์ ปฏิบัติใดที่มีความสอดคล้องกับมัชฌิมาธรรม จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิบัติ ข้อปฏิบัติมีในท่ามกลาง หรือเรียกกันง่ายๆ ว่า ทางสายกลาง ทางปฏิบัติที่สอดคล้อง พอเหมาะ พอดีที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ ไม่เอียงไปสุดขอบข้างใดข้างหนึ่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นอริยชน มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นทางเก่าที่เคยมีท่านผู้เดินทางถูกต้องไปถึงจุดหมายเคยเดินกันมาในกาลก่อนแล้วพระพุทธเจ้าเพียงแต่ทรงค้นพบและทรงเปิดเผยแก่นมนุษย์ ทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้ให้ เวไนยชน มรรคหรือปฏิปทานี้ เป็นวิธีปฏิบัติของมนุษย์ที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการดับทุกข์ของธรรมชาติ วิมุตติ มรรคหรือวิมุตติปฏิบัติ ได้แก่ การรู้กฎธรรมชาติ แล้วนำกฎธรรมชาติ มาประยุกต์ใช้เป็นระบบปฏิบัติของมนุษย์ นั่นเอง

กระแสดความคิด กระบวนทัศน์ ในพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นส่วนของปรัชญา จะเรียกว่า “สัมมากระบวนทัศน์” (Right Paradigm) ก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีหลักปฏิบัติควบคู่กันไป ทั้ง 2 หลัก ต้องประกอบพร้อมด้วยความเป็นกลางอยู่ภายในนั้นเสมอ คือ มีความสมดุล พอเหมาะ พอดี ตรงต่อเป้าหมาย ความสมดุลจึงเป็นสิ่งที่วัดยากที่สุด เครื่องวัดความสมดุลจึงมีอยู่ 2 ประการ คือ การศึกษาหาความรู้จากเอกสาร ตำรา คัมภีร์ และได้ยินได้ฟังจากผู้รู้ (ปรโตโมสะ) และการน้อมมาพิจารณาด้วยปัญญาแห่งตน (โยนิโมหสิการ) แนวทางปฏิบัติที่เป็นกลางจึงต้องมีสติและปัญญากำกับอยู่เสมอเพื่อไม่ให้หลุดไปจากมัชฌิมาปฏิปทาและมัชฌิมาธรรม ความเป็นผู้ประกอบความด้วยมัชฌิมาปฏิปทาและมัชฌิมาธรรม จึงได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิสัมภิทา หมายถึง ผู้รู้ เหตุสมควร (อรรถมัชฌิมาปฏิสัมภิทา) รู้ผลสมควร (ธรรมมัชฌิมาปฏิสัมภิทา) รู้หลักการสมควร (วิริกตมัชฌิมาปฏิสัมภิทา) และรู้วิธีการสมควร (ปฏิภาณมัชฌิมาปฏิสัมภิทา) ผู้มีมัชฌิมาปฏิสัมภิทาย่อมสามารถเห็นสรรพสิ่งที่ปรากฏทั้งสายเกิด (สมุทวาร) และสายดับ (นิโรธวาร) ได้ แยกย่อย สลายและหลอมรวมได้ (Factorization and Holisticization) เป็นไปได้ทั้งอนุโลมคือตามลำดับ และปฏิโลมคือทวนลำดับได้ จึงนับว่าเป็นผู้เข้าใจโลกทั้งมวลอย่างชัดเจน

สรุป

สันติภาพที่เกิดจากการข่มไว้ด้วยอำนาจก็ดี สันติภาพที่เกิดจากภายนอกก็ดี สันติภาพที่ไม่เป็นไปตามหลักการและวิธีการก็ดี ล้วนเป็นสันติภาพที่ไม่ยั่งยืน เป็นสันติภาพที่พร้อมจะปะทุขึ้นได้ทุกเมื่อ เพราะมิใช่สันติภาพที่เกิดจากภายในจิต มิใช่สันติภาพที่เกิดจากการเข้าใจโลกอย่างแท้จริง กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ถ้าหากก้าวข้ามเข้ามาสู่ขอบเขตแห่งวิถีที่จะพบแสงสว่างแห่งสันติภาพ มีแต่ทางนี้เท่านั้นจึงจะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้อย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญานี้ คือ การไม่เข้าไปยึดมั่นภาษาที่เหมาะสม (Hermeneutics) การเคารพขอบฟ้าแห่งความคิดของผู้อื่น ล้วนแล้วแต่มีอยู่ในอริยวิถีทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม “ขันติ” ไม่เพียงแต่จะสรรสร้างมิติทางสังคมด้วยการปลูกฝังมิตรภาพอันอบอุ่นในห้วงกามจันภายในใจของมวลมนุษยชนเท่านั้น แต่ขันติยังได้ชื่อว่าเป็นคุณธรรมสูงสุดสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นเครื่องมือกลมกล่อม ภาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์งดงามและเป็นคุณธรรมหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ไปผู้ปฏิบัติไปสู่การพ้นจากการครอบงำของกิเลสทั้งสองหลายอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ในที่สุด ซึ่งก็คือ การเข้าสู่สันติภาพแห่งชีวิตอย่างแท้จริงนั่นเอง ส่วนคำสอนทางด้าน(มัชฌิมนธรรม) และวิธีการ (มัชฌิมาปฏิบัติ) เป็นหลักการแห่งสันติสุขอย่างแท้จริงของพระสงฆ์ หรือคนในศาสนา แต่หมายถึง ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นคนประเสริฐ บุคคลที่ประเสริฐชื่อว่าเป็นกลางตามหลักพระพุทธศาสนา

มัชฌิมนธรรมและมัชฌิมาปฏิบัติเป็นตัวสายอตร้า เป็นตัวสายความขัดแย้ง เนื่องจากไม่มีอะไรต้องขัดแย้ง เพราะไม่มีอตร้าให้ขัดแย้ง ความขัดแย้งยังจึงสลายไปในที่สุด การเป็นอยู่จึงเป็นอยู่อย่างเข้าใจโลก เข้าใจสรรพสัตว์ที่ดำเนินชีวิตกันอยู่ในโลก การดำเนินชีวิตตามหลักแห่งธรรมสายกลางจึงเป็นการดำเนินชีวิตตามอริยวิถี คำว่า อริยวิถีไม่ได้หมายถึงทางของพระสงฆ์ หรือนักบวชในศาสนาแต่หมายถึง ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นคนประเสริฐ บุคคลที่ประเสริฐชื่อว่า อริยชนทั้งสิ้น สังคมแห่งบุคคลผู้ประเสริฐจึงเป็นสังคมแห่งสันติภาพ มีสันติสุขอย่างยั่งยืนแท้จริง

บทที่ 3

สันติวิธีในสังคมไทย

บทนำทั่วไป

สังคมโลกปัจจุบันมีแต่เรื่องที่ทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้ความขัดแย้งรวมถึง ประเทศไทยด้วยเช่นกัน ทั้งที่ประเทศไทยมีฐานวัฒนธรรมเป็นต่ออยู่หลายด้าน ทั้งฐานทางความเชื่อ ศาสนา สังคม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อม ทุกฐานพร้อมทำให้ประเทศไทยก้าวไปสู่ความเป็นผู้นำโลก ทางด้านวิถีชีวิตที่ร่มเย็นเป็นสุข แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น นี่เป็นปัญหาที่ต้องแสวงหาปัจจัยที่ส่งผลให้สังคมเป็นเช่นนี้ รวมทั้งแนวทางแก้ไข

ปัจจุบันมีการพูดกันมากถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการฟื้นฟูศีลธรรม คำถามประการหนึ่งที่ต้องคิดกันก็คือ จิตสำนึก ค่านิยม หรือพฤติกรรมอย่างไร ที่ควรปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้เกิดมีขึ้นแน่นอนว่าศีล 5 หรือเบญจศีล เบญจธรรม หรือเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ กามสังวร สัมมาอาชีวะ และสติ เป็นธรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้น แต่สำหรับสังคมสมัยใหม่ การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม ต้องอาศัยจิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมอีกหลายประการ อาทิ การเคารพสิทธิของผู้อื่น การยอมรับความหลากหลายและเคารพความเห็นที่แตกต่าง การเชื่อมั่นในความเพียรของตนเอง ใฝ่รู้ใฝ่ทำ รู้จักฟังตนและรับผิดชอบการกระทำของตน การรู้จักคิดหรือคิดเป็นคิดชอบ คุณสมบัติเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากสำหรับผู้คนในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้นทุกที

ปัจเจกชนเหล่านี้เป็นอิสระจากข้อผูกมัดและการกำกับควบคุมของครอบครัว ชุมชน และกฎเกณฑ์ อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับผู้คนสมัยที่ยังอยู่หมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นสิ่งที่จะมีอิทธิพลในการกำกับพฤติกรรมของเขาได้มากที่สุด คือจิตสำนึกจากภายใน การพยายามปลูกฝังศีลธรรมแบบหมู่บ้าน หรือการสอนให้เชื่อฟังพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์ หรือผู้ใหญ่ จึงไม่ได้ผลสำหรับคนสมัยใหม่ แม้จะได้ผลกับชุมชนสมัยก่อนก็ตาม

การเสริมสร้างปัจเจกชนที่มีศีลธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในยุคที่เน้นปัจเจกนิยมอย่างสุดโต่ง จนมีการใช้เสรีภาพอย่างเกินเลย จนก่อผลเสียทั้งต่อตนเองและสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราควรทำควบคู่กันไปด้วย หรือในลำดับถัดไปก็คือ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับส่วนรวม ทั้งนี้เพราะแต่ละคนนั้นมีคุณสมบัติหรือธรรมชาติ 2 ประการคือ ความเป็นบุคคล และการเป็นสมาชิกของส่วนรวม ซึ่งมีหลายระดับ เริ่มจากครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา ไปจนถึงประเทศชาติ และโลก การทำให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความเป็นสมาชิกของส่วนรวม หรือการนำเขากลับเข้าไปมีความสัมพันธ์กับส่วนรวม โดยยังคงปัจเจกภาพไว้ได้นั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยป้องกันมิให้เกิดสภาพปัจเจกชนแบบสุดโต่งได้ ดังนั้นหลักธรรมที่ควรปลูกฝัง คือ การมีสำนึกทางสังคม ความเอาใจใส่ในสมบัติและทรัพยากรสาธารณะ ไม่นิ่งดูดายกับการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือการยกยอสมบัติของหลวง การปกป้องกฎเกณฑ์หรือหลักการที่สังคมยึดถือร่วมกัน

การมีสำนึกต่อส่วนรวม ย่อมป้องกันมิให้บุคคลกลายเป็นปัจเจกชนอย่างสุดโต่ง หรือถูกรอบงำด้วยอัตตาธิปไตย คือการถือเอาความเห็นและความต้องการของตนเป็นใหญ่ ขณะเดียวกัน การเป็นปัจเจกชนที่มีคุณธรรม ก็ป้องกันมิให้ถูกพัดพาไปตามกระแสสังคมในทางที่ไม่ถูกต้อง หรือถูกรอบงำด้วยโลกาธิปไตย คือการถือเอาความเห็นของผู้คนทั้งหลายเป็นใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่งการมีสำนึกต่อส่วนรวมควบคู่กับการเป็นปัจเจกชนที่มีคุณธรรม ย่อมช่วยให้ดำรงตนอยู่ในหลักธรรมาธิปไตย คือการถือเอาธรรมะหรือความถูกต้องเป็นใหญ่

ปัญหาสำคัญที่คุกคามสังคมโลกจนกลายเป็นความกลัว นั่นก็คือ ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเป็นที่มาของคำอีกหลายคำที่ต้องการสื่อไปถึงการแก้ปัญหาเหล่านี้ เช่นคำว่า สันติภาพ สมานฉันท์ สานเสวนา ความสามัคคี เป็นต้น แต่ดูเหมือนว่า คำเหล่านี้ยังไม่สามารถที่จะมีกรอบสร้างความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้เลย ถ้าหากมองในแง่โลกก็จะพบว่า ทุกจุดของโลกที่มีความขัดแย้งอยู่ ก็ยังคงมีปัญหาเรื้อรังอยู่เหมือนเดิม และบางครั้งก็ทวีความรุนแรงมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลและปาเลสไตน์ ความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับปากีสถาน ความขัดแย้งระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ ความขัดแย้งในประเทศอิรัก เป็นต้น ทุกจุดที่กล่าวมานี้เป็นเหมือนเชื้อไฟที่รอกาลประทุขึ้น ถ้าหากเรามองเฉพาะในประเทศไทย จะพบว่า ความขัดแย้งที่มีอยู่แต่เดิมคือ ความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ บัดนี้ความขัดแย้งได้แพร่สะพัดไปสู่ส่วนต่างๆของประเทศ ไม่มีท่าทีว่าความขัดแย้งเหล่านั้นจะสงบลงได้โดยง่าย

การมองปัญหาต่างๆอย่างเป็นระบบต้องสำรวจดูทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาคหรือที่เรียกว่าในระดับเฉพาะด้านและระดับองค์รวม เพราะถ้าเห็นกระบวนการที่สืบเนื่องกันได้ก็จะแก้ไขได้ถูกต้อง ถูกวิธี ปัญหาบางอย่างต้องแก้ที่ภาพรวม ปัญหาบางอย่างต้องแก้เฉพาะจุด ปัญหาบางอย่างไม่อาจแก้ที่ตัวปัญหา แต่ต้องแก้ที่เหตุแห่งปัญหา แต่ไม่ว่าจะวิธีการไหน อย่างไร ก็ต้องรู้สาเหตุปัญหาที่แท้จริง มองปัญหาได้ทั้งระบบ จึงจะกำหนดแนวทางแก้ไขที่ตรงจุดอย่างครบวงจร มิฉะนั้นก็จะเป็นการแก้ปัญหาอย่างงูกินหาง คือไม่รู้จักจบจักสิ้น ปัญหาอย่างหนึ่งหมดไป แต่กลับสร้างปัญหาใหม่อีกจำนวนมาก

คำว่า “สันติภาพ” มักเป็นคำที่มาจากที่มีความไม่สงบเกิดขึ้นเสมอ เราจะได้ยินคำว่าสันติภาพในขณะที่มีความสงบสุข นั้นหมายความว่า สันติภาพเป็นการเรียกร้องให้สังคมแก้ไขสิ่งที่ไม่เป็นปกติ โดยเฉพาะสถานการณ์สงคราม บ่งบอกถึงการแก้ไขที่ปลายเหตุ บ่งบอกถึงสันติภาพที่เป็นเพียงเงาของสงครามเท่านั้น ก็ในเมื่อสันติภาพมาจากสงคราม ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ไม่ว่าจะพูดถึงหรือเรียกร้อง “สันติภาพ” เพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถระงับ “สงคราม” ที่กำลังจะเกิดขึ้นแล้ว หรือที่กำลังจะดำเนินต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่ว่าบทวิเพื่อสันติภาพจะถูกเขียนขึ้นมาแล้วไม่น้อยกว่าด้านบทก็ตาม สงครามในโลกนี้ก็ยังคงดำเนินต่อไป”

ด้วยเหตุนี้ “กระบวนการเพื่อสันติภาพ” นั้น ต้องมองข้ามไปจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว กระบวนการต่างๆที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดสันติภาพ เช่น กระบวนการของการชี้แจงทำความเข้าใจ กระบวนการเพื่อการประนีประนอม หรือกระบวนการพำสอนด้วยกรรมวิธีต่างๆ ไปจนถึงการคัดลอกถ้อยคำในคัมภีร์ศาสนาต่างๆ เอามาอ้างอิงในบางสถานการณ์กันเรื่อยๆ ไป ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องสันติภาพอย่างยั่งยืนได้ ก่อนที่เข้าไปทราบถึงทิศทางและแนววิธีแก้ไขความขัดแย้งให้เกิดสันติภาพ และเป็นการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน ลงลึกไปถึงแก่นแท้ของสันติภาพจึงจะนำเสนอความหมายของสันติภาพก่อน ดังนี้

ความหมายของสันติภาพโดยทั่วไป

สันติภาพ ตามความหมายในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2552: 1166) ได้แก่ ความสงบ เช่น โลกต้องการสันติภาพ จงร่วมมือกันรักษาสันติภาพของโลก (ป. สันติ + ภาว) “สันติภาพ” เมื่อแปลตรงตามคำศัพท์แล้วเป็นคำบาลีมาจากคำว่า “สันติ” ซึ่งแปลว่าความสงบ กับคำว่า “ภาวะ” ซึ่งแปลว่าความมี ความเป็น ความปรากฏ ดังนั้น “สันติภาพ” จึงหมายถึง ความสงบ และสภาวะที่มี

ความสงบ Oxford Dictionary (1990: 875) ซึ่งตรงกับคำว่า PEACE ในภาษาอังกฤษ “paix” ในภาษาฝรั่งเศส “pace” ในภาษาอิตาลี และ “paz” ในภาษาโปรตุเกสและสเปน ล้วนมาจาก รากศัพท์ภาษาละตินว่า “pax” หรือ “paix” ตามความเห็นของนักประวัติศาสตร์คำว่า “pax” ถือกำเนิดขึ้นในจักรวรรดิโรมัน คำนี้หมายถึงช่วงเวลาที่ไม่มีความขัดแย้งหรือสงครามกลางเมือง หรือถ้าจะใช้ให้ถูกคำว่า “Pax Romana” ชาวโรมันยังเชื่อมโยงความหมายของคำว่า “Shalom” ซึ่งพัฒนามาจากรากศัพท์ว่า “shelemut” หมายถึงความสมบูรณ์และความเต็มพร้อม ซึ่งหมายถึงอิสรภาพจากสงคราม การปะทะกัน ความไม่ลงรอยกัน หรือการวิวาทกัน มีการทำสนธิสัญญาหรือข้อตกลงในการสงบศึก สาธารณชนมีความมั่นคง ปลอดภัย กลมกลืน ลงรอย และปรองดองกัน มีสภาวะจิตใจที่สงบ ไม่มีสิ่งใดมารบกวน ไม่มีความขัดแย้งทางจิตใจ มีความสงบเงียบ ราบรื่นดังที่ บุญยวงศ์วาณิช (2529: 12) ได้อธิบายไว้ว่า สันติภาพ กับสงครามเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า “สันติภาพคือความสงบจะอยู่ในสภาพใดก็ตามที่มีความสงบ มีความสุข มีคนต้องการมีความปรารถนาของมหาชน ส่วนคำว่า สงครามนั้นหมายถึง การรบกัน ซึ่งมีความสูญเสียชีวิต สูญเสียทรัพย์สิน ก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่างๆ และไม่มีใครต้องการ“สันติภาพ” เป็นคำที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นสภาวะที่ไม่สามารถจะรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 แต่สามารถรับรู้ได้ด้วยความรู้สึกของแต่ละบุคคล ดังนั้นคำจำกัดความของสันติภาพจึงมีมากมายแตกต่างกันไปตามความรู้สึก ความเข้าใจ และสถานการณ์แวดล้อมของแต่ละคน

จะเห็นได้ว่า คำว่า “สันติภาพ” เป็นการนิยามความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ในระดับภายนอกเป็นส่วนใหญ่จากสถานการณ์ของสังคมหรือโลก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกตัวเรา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สามารถมองเห็นและรับรู้ได้โดยทั่วไป อย่างไรก็ตามคนโดยทั่วไปมักจะมองว่าสันติภาพหมายถึงภาวะไร้สงคราม ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการรบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันที่รุนแรง แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป สันติภาพอาจไม่ใช่เพียงแค่นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2538: 14) มีความเห็นว่า ภาวะขาดสันติมีอยู่ในที่อื่นและในรูปลักษณะอื่นๆ ด้วย แม้ว่าจะไม่มีการรบราฆ่าฟันกันก็ตาม เช่นสังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์เอารัดเอาเปรียบข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจัดได้ว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบและความสุขที่แท้จริง ดังนั้นภาวะการขาดสันติภาพในโลกนี้จึงมีหลายแบบ และสาเหตุที่สำคัญของการขาดสันติภาพ ดังกล่าวก็มาจากรู้สึกนึกคิดในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ภายในตัวของเรา อันเป็นเรื่องระดับบุคคล สันติภาพในมิตินี้เกิดจากฐานความคิดทางศาสนาธรรมที่ให้ความสำคัญแก่จิตใจของมนุษย์ และเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของคุณภาพทางจิตของมนุษย์ นิยาม

ของ “สันติภาพ” ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงสภาวะของจิตใจที่เข้าถึงความสงบ อิสระภาพ และความสุขภายในเป็นเหมือนเส้นทางไปสู่ความสงบที่ปัจจุบันนิยมเรียกกันว่าอารยวิถี

การดำเนินวิถีชีวิตของสังคมไทยที่สนับสนุนสันติวิธี

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็น สังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความ สงบสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า "วัฒนธรรม" ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอาภรณ์ห่อหุ้มร่างกายตกแต่งคนให้น่าดูชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมกับคนเสมอไป วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

วัฒนธรรมคือความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ หรือลักษณะประจำชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่จะหมายถึงความสำเร็จในด้านศิลปกรรมหรือมารยาททางสังคมเท่านั้น กล่าวคือ ชนทุกกลุ่มต้องมีวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีความแตกต่างระหว่างชนแต่ละกลุ่ม ก็ย่อมมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั่นเอง เช่น ชาวจีน กับชาวอเมริกัน ย่อมมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตและส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบประเพณี

พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรม จึงเป็นลักษณะพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งบุคคลและสังคมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างมีแบบแผน แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์นั้นไม่ได้เกาะกลุ่มอยู่เฉพาะในสังคมของตนเอง ได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับสังคมต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ใกล้ชิด

มีพรมแดนติดต่อกัน หรืออยู่ปะปนในสถานที่เดียวกันหรือ การที่ชนชาติหนึ่งตกอยู่ใต้การปกครองของชนชาติหนึ่ง มนุษย์เป็นผู้รู้จัก เปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่งต่างๆ จึงนำเอาวัฒนธรรมที่เห็นจากได้ สัมพันธ์ติดต่อกันมาใช้โดยอาจรับมาเพิ่มเติมเป็น วัฒนธรรมของตนเองโดยตรงหรือนำเอามาดัดแปลงแก้ไขให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม

ในปัจจุบันนี้จึงไม่มีประเทศชาติใดที่มีวัฒนธรรมบริสุทธิ์อย่างแท้จริง แต่จะมีวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ ประสบการณ์ที่สังคมตกทอดมาโดยเฉพาะของสังคมนั้น และจากวัฒนธรรมแหล่งอื่นที่เข้ามาผสมปะปนอยู่ และวัฒนธรรมไทยก็มีแนวทางเช่นนี้ มนุษย์ล้วนตกอยู่ภายใต้ความทุกข์ความบีบคั้นด้วยประการต่างๆ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญามนุษย์มีปัญญา ถ้าปัญญาคนเดียวไม่พอ ก็รวมตัวร่วมคิดร่วมทำ เราควรมีจินตนาการว่า "มนุษย์พันทุกข์ร่วมกันได้"

จากจินตนาการจะนำไปสู่ความรู้ และไปสู่การสร้างเครื่องมือ ที่คนไทยจะใช้เพื่อการเคลื่อนไหวไปสู่ "การพันทุกข์ร่วมกัน" หรือการสร้างสุขภาพสังคมสู่สังคมสันติภาพ สุขภาพอันหมายถึงสุขภาวะ ที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางจิตวิญญาณนั้นสุขภาวะในมิติทั้ง 4 เชื่อมโยงสัมพันธ์และเป็นปัจจัยต่อกันเช่น เมื่อพูดถึงสุขภาวะทางสังคม ย่อมมีองค์ประกอบแห่งสุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางจิตวิญญาณเชื่อมโยงอยู่ด้วย สุขภาวะทางสังคม หมายถึงสุขภาวะที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีของกลุ่มคน ในขนาดและลักษณะต่างๆ เช่นในครอบครัวในชุมชน ในสถานที่ทำงาน ในเมือง ในสังคมขนาดใหญ่หรือประเทศและการอยู่ร่วมกันด้วยดีทั้งโลก ความร่วม กัน การกระจุกตัว การอยู่ด้วยกันเป็นฝูง เป็นธรรมชาติเพราะมีชีวิตย่อมพบเองโดยธรรมชาติว่าการกระจุกตัวหรืออยู่ร่วม กันเป็นฝูงทำให้มีโอกาสรอดชีวิตมากกว่าอยู่เดี่ยวๆ อะมีบาซึ่งเป็นสัตว์เซลล์เดียวเวลาวิกฤตมันจะอยู่กันเป็นกระจุกช่วยกันทำ หน้าที่ ผึ่งอยู่กันเป็นสังคม ปลาอยู่กันเป็นฝูง หมาในทั้งฝูงร่วมมือกันสามารถล้มสัตว์ใหญ่กว่ามันหลายเท่าตัว

มนุษย์ แต่ก่อนก็อยู่ร่วมกันเป็นธรรมชาติ ไม่ว่าในสมัยที่ยังอยู่ในยุคล่าสัตว์เก็บของป่ากินหรือในยุคเกษตรกรรม ก็อยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มหรืออยู่กันเป็นชุมชนเกษตรกรรม ประเวศ ะสี (2542: 2) เมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นหัวใจของคำสอนของทุกศาสนาก็เหมือนกันคือ ความดี ประกอบด้วย

1. มีความเมตตากรุณาหรือมีความรักในผู้อื่น และมีการให้ที่เรียกว่า ทาน
2. มีการอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่เบียดเบียนกันที่เรียกว่า ศีล

3. ทำใจให้บริสุทธิ์ที่เรียกว่า ภาวนา

ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักปฏิบัติในทุกศาสนา และเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดี หรือสุขภาวะทางสังคม สังคมใดๆ ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีจะมีความสุขอย่างยิ่งเช่น

ครอบครัว ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสุขทั้งครอบครัว

ชุมชน ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสุขทั้งชุมชน

สถานที่ทำงาน ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความสุขและความสร้างสรรค์อย่างยิ่ง

เมือง ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีเป็นเมืองน่าอยู่

สังคม หรือประเทศที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีเป็นสังคมสันติ

โลก ที่มีการอยู่ร่วมกันด้วยดีทั้งโลกยังไม่เกิดขึ้น แต่บางส่วนของโลกเป็นครั้งคราว ที่มีสันติภาพก็เกิดความสุข ความ เป็นสังคมที่ดี หรือสังคมที่มีสันติภาพจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา หรือเป็นอุดมคติของมนุษย์ และก็มีตัวอย่างมาแล้วบางช่วง บางสมัย บางสังคม เป็นสังคมที่มีความสุข

ประเพณี

เอกลักษณ์ของประเพณีไทย ได้แก่การผสมผสานทั้งลัทธิ ศีลางเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่างๆ ออกเป็น 3 ด้านดังที่ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) (2527: 75-113) กล่าวไว้ดังนี้

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

เป็นประเพณีเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเอง ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความสุขทางจิตใจ เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับชีวิตในโอกาสต่างๆ เช่น การเกิด การตาย การบวช การแต่งงาน และการทำบุญในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

1. ประเพณีการเกิด การเกิดเป็นเรื่องที่สังคมไทยให้ความสำคัญ ส่วนจะมีพิธีรีตองมากน้อยเพียงไรก็ได้แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน หรือสังคมที่ตนอยู่ร่วมด้วย คนสมัยก่อนทำพิธีต่างๆ ก็เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดในระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อให้สอดคล้องได้ง่าย แม้จะได้ไม่เป็นอันตรายถึงตาย เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาทารกที่คลอดให้ออกมาโดยปลอดภัยเนื่องจากในขณะนี้เด็กมีร่างกายบอบบางอ่อนแอ ความต้านทานโรคต่ำ

แต่เดิมมีความเชื่อว่า การทำพิธีเกิดจะช่วยป้องกันปีศาจผีร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ทารกและแม่เพราะวิทยาการต่างๆ ในสมัยนั้นยังไม่เจริญ คนจึงไปเชื่อในสิ่งลึกลับ เช่น เชื่อว่าผีบันดาลให้เป็นเช่นนั้น ต่อมาเมื่อนุญญ์เจริญขึ้น พอจะเข้าใจถึงความ เป็นไปต่างๆ ความเชื่อในเรื่องผีค่อย ๆ หดไป แต่ชนบางพวกบางกลุ่มก็ยังนิยมปฏิบัติที่เขาทำ เช่นนั้นก็เพื่อความสบายใจ หรือเขาทำให้เพราะท้องถิ่นที่เขาอยู่เห็นว่าควรทำ ไม่ทำจะเดือดร้อน แก่คนส่วนใหญ่ เขาจึงทำตามเพื่อไม่ได้ผิดประเพณี และดูเป็นคนนอกритนอกรอยไป

พิธีการเกิดนี้จึงเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของ หญิงที่กำลังจะเป็นแม่คน เริ่มตั้งครรภ์ เจ็บท้อง พอหลังคลอด ก็ต้องมีพิธีตัดสายสะดือ อาบน้ำ ฝังรกเด็ก โดยเฉพาะในสมัยโบราณการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้าอย่างปัจจุบัน อัตราการตายของทารก แรกเกิดอยู่ในระดับสูง คนสมัยก่อนบางกลุ่มเชื่อว่าผีมาเอาตัวเด็กไป พ่อแม่จึงต้องทำบุญเด็กเป็นระยะๆ ตามวัย เช่น ทำขวัญโกนผมไฟ พิธีลงอุ้ง ตั้งชื่อ ทำขวัญเด็ก ปูเปเลเด็ก โกงจุก (ถ้าไว้จุก)

2. ประเพณีการบวช การบวชถือเป็นสิ่งที่ช่วยอบรมสั่งสอน ให้เป็นคนดี ตลอดจนเป็นการทดแทนคุณพ่อแม่ที่ให้กำเนิดเพื่อให้พ่อแม่เป็นสุข และตัวผู้บวชเองก็จะได้มีโอกาสศึกษาธรรมวินัย สวดมนต์ภาวนาทำใจให้สงบ เป็นต้น การบวชจึงมี 2 แบบ คือ

บรรพชา (บวชเณร)

เด็กชายที่จะบวชเป็นสามเณรได้ จะต้องมียศตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป สมัยก่อนการบวชเณรเป็นการฝากลูกให้พระครูเลอบรมสั่งสอน เพราะวัดเป็นเสมือนโรงเรียนหรือสถานที่สอนคนให้เป็นคนดี แต่สมัยนี้การบวชมักเป็นการบวชเพื่อแก้บน บวชหน้าศพ บวชเพื่อศึกษาธรรมวินัย

การอุปสมบท (บวชพระ)

ชายที่จะบวชได้ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ การอุปสมบทเป็นประเพณีที่มีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะชายที่มีอายุครบ 20 ปี เป็นวัยผู้ใหญ่ ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในชีวิตของตนเองนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้ และเข้าใจภาวะผันแปรต่างๆ ที่มีอยู่ในชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งความจริงในโลก เพราะสอนให้มนุษย์รู้สาเหตุของความทุกข์และความสุข ช่วยให้มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะนำไปสู่ในทางที่ดีที่ชอบ การอุปสมบทจึงมีความสำคัญโดยเฉพาะต่อผู้ที่จะเป็นหลักของครอบครัว แม้ว่าในปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาดังแต่ก่อน เพราะมีสถาบันการศึกษา อย่างเป็นทางการ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย แทนวัด วัดจึงกลายเป็นความสำคัญ ในแง่การถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ การบวชพระจึงลดน้อยลงโดยเฉพาะในตัวเมือง แต่ในชนบทยังคงยึดถือเป็นประเพณีอยู่ต่อไป

ประเพณีเกี่ยวกับสังคม

เป็นประเพณีที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติร่วมกัน มีดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์

วันสงกรานต์ คือวันขึ้นปีใหม่ตามทางสุริยคติ หมายความว่า นับตามทางพระอาทิตย์ กล่าวคือโลกที่เราอยู่หมุนไป 1 รอบดวงอาทิตย์ก็เป็น 1 ปี ซึ่งตรงกับวันที่ 12 เมษายน ตรงกับเวลาฤดูร้อนทางประเทศตะวันออก ไทยเราได้ประเพณีนี้มาจากมอญ

วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึง พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนใหม่ โดยกำหนดเอาวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่เพื่อให้เข้ากับหลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติกัน อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนก็ยังยึดถือว่าวันสงกรานต์มีความสำคัญ

การรดน้ำสาดน้ำในวันสงกรานต์นั้น เนื่องจากเป็นเวลาฤดูร้อน จึงให้พรกันด้วยน้ำเพื่อให้ร่มเย็นเป็นสุข ก่อนถึงวันสงกรานต์มักจะมีการเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญ อาหารที่เตรียมไว้ ได้แก่ อาหารคาว มักมีขนมจีนเป็นหลัก ส่วนอาหารหวาน มักมีกะละแมเป็นหลัก นอกจากนี้จะมีการทำความสะอาดพระพุทธรูป หิ้งบูชา ตลอดจนทำความสะอาดบ้านเรือนทั้งภายในบ้านและนอกรั้วบ้าน

ในตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายน จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และบังสกุลงกระดุกของบรรพบุรุษ เสร็จแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือผู้มีพระคุณ สรงน้ำพระ แก้วพระ ชักพระ รดน้ำผู้ใหญ่ รับศีลรับพรจากท่าน ในเมืองบางแห่ง อาจจะมีมหรสพต่าง ๆ เพื่อความรื่นเริง หรือมีการปล่อยนก ปล่อยปลา เพื่อโปรดสัตว์บางแห่งก็ อาจจะมีการประกวดเทพีสงกรานต์ขึ้นด้วย เพื่อความสนุกสนาน

ดังนั้นประเพณีสงกรานต์ จึงเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้ครอบครัวได้มีกิจกรรมร่วมกัน และเป็นการสานความรักความอบอุ่นในครอบครัว ที่สำคัญในประเพณีนี้จะมีการทำบุญที่สร้างประโยชน์และส่งเสริมความสัมพันธ์กันในชุมชนเช่นการชักพระ ที่คนหลายคนต้องมารวมตัวกันชักพระ ซึ่งต้องสามัคคีกันมากเพราะต้องใช้แรงกายและค่อนข้างมีอุปสรรค อาจจะทำให้มีการทะเลาะกัน จึงจำเป็นต้องใช้ขันติและความอดทนจนเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดสันติโดยอัตโนมัติ

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนามีรากฐานมาจากความเชื่อในศาสนา ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงได้มีการปฏิบัติตามวันสำคัญทางศาสนาตามที่ ภัทรพร สิริกาญจน (2551: 9-13) กล่าวไว้ดังนี้

1. วันพระ เป็นวันสำคัญของทางศาสนาวันหนึ่ง ซึ่งตรงกับวันขึ้น 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำของทุกเดือน จะมีการทำบุญฟังเทศน์ที่วัดจะมี 4 วันใน 1 เดือน ตามวันขึ้น-แรมของทุกเดือนที่กล่าวแล้ว เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญกุศล ชำระ ร่างกาย จิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรของตน จิตใจ จะได้สดชื่น แจ่มใส ปราศจากความทุกข์ หรือให้ลดความทุกข์ กิเลส เสร้าหมองลง เพราะมีความเชื่อจากเรื่องของกฎแห่งกรรมนั่นเอง

2. วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญ เดือน 3 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันทำบุญเพื่อระลึกถึงสัมมาสัมพุทธเจ้า

3. วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันที่มีความสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพราะมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในวันนี้ชาวพุทธได้มีการทำบุญถวายอาหารรับศีล ฟังธรรม รักษาศีล อุโบสถ ตอนกลางคืนมีการเวียนเทียน

4. วันเข้าพรรษา ตรงกันวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งพระสงฆ์จะต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน กำหนดตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 รวมเวลา 3 เดือนเต็ม ในระยะเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ตาม พุทธบัญญัติ นิยมบวชพระส่วน ผู้ที่อายุยังไม่ครบบวชผู้ปกครองจะนำไปฝากพระ โดยบวชเณรบ้าง เป็นลูกศิษย์วัดบ้าง พุทธศาสนิกชนอื่น ๆ นิยมตักบาตรหรือไปทำบุญที่วัด รับอุโบสถศีล ฟังธรรม ปัจจุบันนี้ยังเพิ่มกิจกรรมบางประการ เช่น งดดื่มเหล้า หรือของเสพติดให้โทษ นับว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างยิ่ง

5. วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หมายถึงการออก จากการอยู่ประจำในฤดูฝน หลังจากทีพระภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะ จาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษาเพื่อให้ครบ 3 เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้นอาจเรียกวันออกพรรษาว่า "วันปวารณา" ก็ได้

6. ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งของไทย ที่ทำ ในระยะเวลาที่กำหนดให้ในปีหนึ่ง ๆ ระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ประเพณีการทอดกฐินของไทยมีหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้ถือประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นทั้งกฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และกฐินของราษฎร

7. ประเพณีทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่าเป็นประเพณีมีมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ฤดูกาลของการทอดผ้าป่าไม่ได้ กำหนดระยะเวลาลงไป จะทอดในฤดูไหน เดือนไหนก็ได้ ส่วนใหญ่มักจะทำในระยะเวลาจวนจะออกพรรษา

ดังนั้นประเพณีทางศาสนาจึงเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีที่คนหลากหลายมาชุมนุมกันเพื่อทำศาสนพิธีต่างๆ โดยร่วมมือกันจัดทำอุปกรณ์และเครื่องใช้ที่ต้องใช้ในประเพณีร่วมกันโดยไม่มีการ แยกเขาแยกเรา เหมือนการทอดกฐินและการทอดผ้าป่า และจำเป็นที่ต้องใช้คนที่มางานเป็นเจ้าภาพในการจัดงานร่วมกัน เป็นที่ให้เกิดความสามัคคีที่มีสันติเป็นแนวทาง

ศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญควบคู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่ว่า สังคมของชนชาติใด หรือภาษาใด เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่มากับชีวิตมนุษย์ทุกคน และมีความสัมพันธ์ต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสนา เป็นสื่อระหว่าง มนุษย์กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมของความ เคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ เข้าถึงสิ่งสูงสุดตามอุดมการณ์หรือความเชื่อถือนั้นๆ และศาสนาเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อการสร้าง สรรค์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ แทบทุกด้าน เช่น วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองเศรษฐกิจ ศิลปกรรมวรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆรวมทั้งความเชื่อดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์(2543: 43-50) กล่าวว่

ความเชื่อ ความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่องไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ที่มีความใกล้ชิดซึ่งกันและกัน และใกล้ชิดกับชีวิตของคนไทยทั้งที่อยู่ในสังคมดั้งเดิมและที่อยู่ในสังคมเมืองหรือสังคมทันสมัย (Modern society)

ไสยศาสตร์คำว่า ไสยศาสตร์นี้ ได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กันมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายนั้นก็มิแนวน้อมมาในทำนองเดียวกัน เช่น

ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่า อยู่เหนือ ธรรมชาติ หรือใน สิ่งลึกลับ อันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นอาจจะให้ดี หรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อมีความรู้สึกเช่นนั้นก็สำแดงความเชื่อหรือความรู้สึกนั้นออกมา เป็นรูปพิธีรีตอง ประกอบไปด้วยคาถาและเวทมนตร์เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้เชื่อถือในทางดี เช่น เพื่อให้เกิดความ เป็นสิริมงคล ป้องกันเหตุร้าย หรือมิให้อุบาทว์จัญไรเข้ามาเบียดเบียน หรือ ถ้าเข้ามาแล้วก็ขับไล่ ให้หนีไปเสีย

ไสยศาสตร์เป็นคู่ผัวตัวเมียกับอารมณ์ ของมนุษย์ ที่ปราศจากเหตุผล คำว่า "อารมณ์" ใน ที่นี้หมายถึงความรู้สึกหรือความนึกคิด ที่ปล่อยให้ไปตามความรู้สึกล้วนๆ ตามธรรมชาติของสัตว์ (ไม่อาศัยการใช้เหตุผลเลย ถ้ามีการใช้สติปัญญา หรือ เหตุผล ขึ้นเมื่อไรสิ่งที่เรียกว่า "ไสยศาสตร์" ก็มิได้)

อาจกล่าวได้ว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของเวทมนตร์คาถา เป็นเรื่องของ อำนาจลึกลับของ ผีสางเทวดา หรือของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เครื่องรางของขลัง น้ำมันต์ เคล็ด คาถา และอาคม เป็นต้น

การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้นมีเหตุ 2 ประการ คือ เพราะความกลัว เช่น กลัวผี กลัวดันไม้ใหญ่ กลัวภัยพิบัติ กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย และกลัวอุบัติเหตุต่างๆ และเพราะ ความ ต้องการ เช่น ต้องการโชคลาภ ต้องการชัยชนะในการแข่งขันความสุขและความปลอดภัย เป็นต้น

การที่สมาชิกของสังคมสนใจในเรื่องไสยศาสตร์ ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์แน่ ไม่แน่นอนและไม่มั่นคงของสังคม เช่น เมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกว่าชะตาชีวิต หรือทรัพย์สิน ของตน อยู่ในภาวะที่ไม่แน่นอนหรือไม่มั่นคงยากยิ่งขึ้นเท่าใด บุคคลเหล่านั้นจะแสวงหาทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้ง ไสยศาสตร์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมากขึ้นเท่านั้น ประเภทของไสยศาสตร์

เครื่องรางของขลัง

ของขลัง (Fetish) หมายถึง สิ่งของเฉพาะอย่างซึ่งมีอำนาจสิงอยู่ ผู้ใดนำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้จะเกิดความอบอุ่น มั่นใจในตนเอง และกล้าที่จะออกไปเสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้

ดังนั้น คนไทยมีการนับถือเครื่องรางมาแต่โบราณ สืบเกิดได้จากหนังสือ วรรณคดีต่าง ๆ ซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของขลังสามารถ จะ ป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุด คือ ทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยตนได้ เครื่องรางของขลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่ศรัทธา และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในสังคมที่มีความเชื่อในแบบเดียวกัน โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีพื้นฐานทางด้านความเชื่อในด้านเหล่านี้อยู่แล้วให้ยังมีความสามัคคีปรองดองกันยิ่งขึ้น

สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นผลทางวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์ด้วยศิลปะและวิทยาการในการก่อสร้าง เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่นมนุษย์ทั้งในด้านความสะดวกสบาย ปลอดภัย และพึงพอใจ ควรสร้างสรรค์งานทางด้านศิลปะแห่งการก่อสร้างมิให้จำกัดจำเพาะเพียงแต่การสร้าง ที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่ในความเชื่อและศรัทธาในศาสนา ก็เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คน สร้างสรรค์งานทางด้านสถาปัตยกรรมขึ้น ต่างไปจากความมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม ซึ่งเป็นผล ต่อจิตใจของผู้คนส่วนรวม

ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ของ คนไทย จำแนกได้ 4 ประเภท กล่าวคือ

1. สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้าง ขึ้นตามวัดวาอารามต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางพุทธศาสนา มีดังนี้ พระสถูปเจดีย์ต่างๆ พระมหาธาตุ เจดีย์ พระพุทธรูปรางค์ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ หอฉัน ชุ่ม ระเบียบ กำแพงแก้ว ศาลาราย เป็นต้น

2. สถาปัตยกรรมประเภทปูชนียสถาน เป็นสถาปัตยกรรมที่จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานอันควรแก่การสักการบูชา ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จำแนกเป็นพระ สถูปเจดีย์และพระปรางค์ ปูชนียสถานดังกล่าวนี้ใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ แต่เมื่อใดที่มีการสร้างพระอุโบสถเป็นประธานของวัดแล้วความสำคัญของพระสถูป และพระปรางค์ก็จะลดลงไปเพียงส่วนประกอบของเขตพุทธาวาสเท่านั้น

3. สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน คือ สถานที่ซึ่งก่อสร้าง ขึ้น เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยหรือประดิษฐานปูชนียวัตถุ มีรูปแบบเป็นเรือนหรือโรงอันเป็นที่อยู่อาศัยประจำ เป็นที่ประชุมคณะสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชนประกอบพิธีกรรมเช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบท และ เป็นที่รับกฐินตลอดจนประโยชน์อื่น ๆ ได้แก่ เป็นที่สวดพระอภิธรรม เป็นที่พักของอุโบสถ เป็นที่บอกเวลา เป็นที่เก็บพระธรรม เป็นต้น สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน ได้แก่ วิหาร โบสถ์ และสถาปัตยกรรมประเภทบิหารสถาน (พระระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญ ศาลาบาตร ศาลาราย ศาลาเปลื้องเครื่อง สี่มาและซุ้มสี่มา กำแพงแก้ว) เป็นต้น

4. สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของไทยคือศิลปะหรือวิธีการว่าด้วยการก่อสร้างที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ยืบทอดต่อกันมา ซึ่งประกอบด้วยคตินิยมในการเลือกใช้วัสดุ กรรมวิธีการสรรหา ใช้รูปแบบ และ องค์ประกอบสำคัญ ที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยของสิ่งก่อสร้างและการตกแต่งสิ่งเหล่านี้จะต้องปรากฏให้เห็นเป็นลักษณะร่วมของชุมชนนั้นอย่างปกติ

ลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านจะมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้า อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติในเขตของท้องถิ่น จิตความสามารถในการผลิตและเทคนิควิทยาการของชุมชน คติความเชื่อพื้นฐานของชุมชน ตลอดจนคติของศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นที่ชุมชนนั้นๆ มีความพึงพอใจ ทั้งยังขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยหลักของชุมชนอีกด้วย

ดนตรีไทย

ดนตรีไทย หมายถึง เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง เครื่อง บรรเลง ซึ่งมีเสียงดังทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน เกิดอารมณ์รัก โศก และรื่นเริง เป็นต้น ดนตรี มีรากศัพท์จากภาษาบาลีว่า ตนฺติ ภาษาสันสกฤตว่า ตนฺตริณ เมื่อแผลงมาเป็นคำว่าดนตรีในภาษาไทยแล้วประกอบด้วย

1. คีตะ การร้องเป็นการร้องอย่างมีศิลป์ ในภาษาไทยเรียกว่า คีตศิลป์
2. คุริยะ เครื่องดนตรี เครื่องทำนองเพลง (คืด สี ดี เป่า) ในภาษาไทยเรียกว่า คุริยางคศิลป์ ซึ่งหมายถึง ศิลปการบรรเลงเครื่องดนตรีต่าง ๆ
3. นาฏะ การรำเต้น ในภาษาไทยเรียกว่านาฏศิลป์ หมายถึง การแสดงออกซึ่งมีลีลาท่ารำต่าง ๆ ลักษณะเป็นระบำ รำ เต้น (หรือเรียกว่า โขน) ทั้ง 3 คำ รวมกันเรียกว่า ดนตรี ดังนั้นมิได้หมายถึงเครื่องบรรเลงเท่านั้น (เสรี หวังในธรรม, 2525 : 150)

ดนตรีไทยปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จากสมัยสุโขทัยสืบต่อมาสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ดนตรีไทยจัดเป็นดนตรีที่มีแบบแผนหรือดนตรีคลาสสิก (Classic Music) เครื่องดนตรีไทยนั้นกรมศิลปากร จำแนกไว้รวมทั้งสิ้น 56 ชนิด ประกอบด้วยเครื่องดี เครื่องเป่า เครื่องคืด และเครื่องสี

ดังนั้นหากวิเคราะห์จากลักษณะของเสียงดนตรีที่เล่นออกมาจะเป็นในแนวที่อ่อนนุ่มให้ความรู้สึกเบาสบายเมื่อได้ฟัง เปรียบเสมือนสายน้ำที่เย็นชื่นใจยามที่ได้ฟัง ให้ความรู้สึกสงบและสันติในจิตใจทั้งผู้เล่นและผู้ฟัง

นาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทย หมายความว่า ศิลปะการละครและการฟ้อนรำ ซึ่งสืบทอดจากนาฏศิลป์ดั้งเดิม 3 ลักษณะดังกล่าวคือ

1. ระบำ ได้แก่การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่มีตัว พระเอก นางเอก ตัวโกง เช่น การรำอวยพร ระบำดาวดึงส์ ระบำโบราณคดี เป็นต้น
2. รำ ได้แก่ การแสดงเป็นเรื่องที่เรียกว่า ละครต่าง ๆ ดังเช่น การเล่นโนรา ได้รับอิทธิพลจากสมัยศรีวิชัย ซึ่งมีคำร้องทำนองเรียกว่า กำพระมีผู้แสดงเป็นพระเอก นางเอก และตัวประกอบ

3. ได้แก่ การเล่นโขนจัดเป็นนาฏกรรมประเภทมหรศพ มีหลายชนิด เช่น โขนกลางแปลง โขนโรงนอก โขนโรงใน โขนนั่งราว โขนเป็นนาฏกรรม ประเภทแถวที่รับเอาเรื่องราวมเกียรติ์จากอินเดียมาแสดงเป็นรามเกียรติ์ไทย

ลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยจัดเป็นศิลปะ แสดงออกในท่าร่า ซึ่งจัดได้ว่าเป็นท่าร่าที่อ่อนช้อย งดงาม มีความหมายในท่าร่าทุกท่วงท่า โดยการฝึกหัดอบรมจึงจัดเป็นศิลปะไทยที่มีเอกลักษณ์ในความเป็นไทยและถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดจาก บรรพบุรุษดังนี้

1. เป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทยในด้านท่าร่าอันอ่อนช้อย งดงาม และแสดงอารมณ์ตามลักษณะที่แท้จริงของคนไทย มีเอกลักษณ์ในดนตรีประกอบ เนื้อร้อง และการแต่งกายพร้อมทั้งแบบแผนในการแสดง

2. เป็นศิลปะที่เกิดจากการฝึกหัดอบรมและความรักในการ แสดง โดยเฉพาะผู้แสดงนาฏศิลป์จะต้องมีการไหว้ครูก่อนการแสดง การแสดงนาฏศิลป์จะต้อง มีการฝึกซ้อมเป็นเวลานาน ตั้งแต่้วยเยาว์การฝึกท่าร่าแต่ละท่า ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึก

3. เป็นศิลปะของคนทุกชนชั้น นาฏศิลป์ไทยสามารถ แสดง ได้ตั้งแต่พระมหากษัตริย์เจ้านาย และประชาชนทั่วไป โดยมีแบบแผนดังเช่นในท่าร่าแบบสุริย จัดเป็นวิชาชั้นสูง แสดงจะต้องศึกษาดารายุทธศาสตร์ในบางโอกาสมีการแสดงบนคอช้างพระที่นั่ง นอกจากนี้ได้มีการจัดแบบแผนการแสดงไว้สำหรับราชสำนักและประชาชนทั่วไป อาทิเช่น การ แสดงโขนละคร ระบาย รวมทั้งการแสดงเฉพาะในแต่ละภูมิภาคตามประเพณีท้องถิ่น

4. เป็นศิลปะที่เน้นการแสดงทางอารมณ์ ดังปรากฏในท่าแสดง ความสนุกบันเทิงใจ ท่าโกรธแค้น อารมณ์รัก ซึ่งกรมศิลปากรได้รวบรวมไว้ถึง 68 ท่า การตีบท แสดง ตามภาษาท่า ตามคำร้อง คำเจรจา คำพากย์ในการแสดงโขน

5. เป็นศิลปะที่มีรูปแบบและกระบวนการในตนเอง จัดเป็นเอก-ลักษณะในด้านรูปแบบโดยแบ่งผู้แสดงเป็น ตัวพระ ตัวนาง ยักษ์ ลิง เป็นต้น ซึ่งผู้แสดงมีท่ารำและคำกลอนที่มีความสอดคล้องกันดังเช่นการรำหน้าพาทย์ ผู้แสดงจะรำตามจังหวะเฉพาะกับเพลงต่างๆ โดยไม่ต้องมีเนื้อร้องและทำนองในเพลงเชิด เพลงกราว เพลงช้า เพลงเร็ว เป็นต้น

นาฏศิลป์ไทยเป็นวิชาการที่ละเอียดอ่อน ผู้แสดงระดับครูจัดเป็น ศิลปิน วิชาการนาฏศิลป์ไทยทั้งผู้แสดง ผู้ชมจะต้องมีพื้นฐานความรู้ ขณะเดียวกันการแสดงประเภท ระบำ ได้รับการประดิษฐ์ท่ารำและลีลาใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพของวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลายเป็นการเล่นพื้นเมืองประจำภาค และเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในหมู่ประชาชนได้มากกว่าการแสดงนาฏศิลป์ ซึ่งจัดเป็นการแสดงเป็นละครเรื่องต่าง ๆ และการแสดงโขน สามารถบ่งบอกความเป็นสังคมที่มีความงดงามในการใช้ชีวิตประจำวัน

วิถีชีวิตชุมชนคือวัฒนธรรม

ในยุคเกษตรกรรมซึ่งกินเวลาหลายพันปี สังคมคือครอบครัวและชุมชนความร่วมมือหรือการสนับสนุนกันทางสังคมเป็นวิถี ชีวิต เช่นการล่าสัตว์ร่วมกัน การทำนาร่วมกัน การเกิด การเจ็บ การรักษาผู้ป่วย การตาย จะไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลหรือตัวใครตัวมัน แต่เป็นเรื่องที่ญาติและเพื่อนบ้านเข้ามามีส่วนร่วมช่วยทำงานช่วยให้กำลังใจ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ และการให้กำลังใจทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญของวิถีชีวิตชุมชน ชุมชนเป็นวิถีชีวิตร่วมกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณในชุมชนจะมีความเชื่อร่วมกัน จะเป็นในรูปของการนับถือผี เทพ หรือศาสนาใดๆ มิติทางจิตวิญญาณจะเข้าไปเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การดูแลรักษาป่าต้นน้ำลำธาร แม่น้ำ แผ่นดิน การเกิด การป่วย การตาย การรื่นเริง

วิถีชีวิตชุมชนคือวัฒนธรรม “วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ อันประกอบด้วยความเชื่อร่วมกัน การมีระบบคุณค่าร่วมกัน การทำมาหากิน ภาษา การดูแลรักษาสุขภาพ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ควรสังเกตว่าในขณะที่วัฒนธรรมเป็นบูรณาการของวิถีชีวิตทั้งหมด แต่เศรษฐกิจแบบที่เข้าใจกันอยู่ปัจจุบันเป็นเรื่องแยกส่วนที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แท้ที่จริงประเทศไทยมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดีเยี่ยม เพราะมีหลักแห่งความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเห็นได้ชัด เพียงแต่ประเทศไทยถูกกระแส

โลกาภิวัตน์ใหม่กระหน้าแรง จึงลืมนึกไปหลงไปกับกระแสความเข้าใจผิดไปกับโลกตะวันตก ที่ไม่ทราบว่าจะรับมืออย่างไรกับความขัดแย้ง โดยมากความขัดแย้งจะถูกทำลายให้สิ้นไปตามความเชื่อว่า เมื่อขจัดออกไป ความขัดแย้งจะสิ้นไปแล้วจะเกิดสันติภาพ แต่หาทราบไม่ว่าผู้กำจัดความขัดแย้ง ก็คือสาเหตุแห่งความขัดแย้งด้วย แล้วจะดำเนินการจัดอย่างไรให้สิ้น ต่างไปจากแนวทางสร้างสันติภาพทางตะวันออก โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาการจัดความขัดแย้งคือการอยู่กับความขัดแย้งอย่างเหมาะสมและสมดุล เพราะการขัดแย้งเป็นที่มาแห่งการสร้างสรรค์” (เพ็ญแข ประจันปัจฉินึก, 2529: 78)

สิ่งที่กำลังเกยขัดและเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันนี้คือ กระแสอำนาจที่กระจายแทรกซึมอยู่ทั่วไปตามหน่วยอำนาจที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม มนุษย์กลายเป็นวัตถุทางการศึกษา อำนาจแฝงอยู่ภายใต้เหตุผลทางวิชาการ (รวมทั้งโพล) ที่เรียกว่า “วาทกรรม” เมื่อโครงสร้างของสังคมได้เปลี่ยนจากฐานอำนาจรวมศูนย์มาเป็นอำนาจกระจาย ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้อำนาจเหล่านี้มีจุดยืนร่วมกัน โครงสร้างอำนาจเดิมถูกทำลายลงไป แต่อำนาจใหม่กลับก่อตัวขึ้นมา ความอันตรายของอำนาจแบบใหม่นี้อยู่ที่ไร้หลักยึดเหนี่ยว กลายเป็นอำนาจแบบปัจเจก เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกคนจึงมีอำนาจของตน ความสับสนวุ่นวายจึงเกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ไม่ใช่ไร้ทางแก้ไข แต่ต้องแก้ที่แกนกลางแห่งปัญหา

ประวัติศาสตร์มักย้อนรอยเสมอ สภาพปัจจุบันนี้มีลักษณะเหมือนสภาพความสับสนของสังคมในสมัยพุทธกาล ที่ปรากฏนักคิดจำนวนมาก สังคมตั้งอยู่บนฐานแห่งการสั่นคลอน โครงสร้างเชื่อจำนวนมาก อย่างน้อยที่ปรากฏก็มี 6 สำนักใหญ่ รวมทฤษฎีแล้วมีถึง 62 ทฤษฎี ผู้คนกำลังใช้วาทกรรมของตนในการสั่นคลอนโครงสร้างของสังคมที่กำลังเชื่ออยู่ในขณะนั้น “พร้อมกันนั้นพระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้น ผู้คนทั้งหลายต่างเข้ามาสู่สำนักของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก อะไรที่เป็นจุดประกายความคิดของคนเหล่านั้นให้ยอมรับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบุคคลหลากหลายประเภท ทั้งที่เป็นกษัตริย์ นักบวช ปราชญ์ ชาวบ้าน ขอทาน สตรี สิ่งที่พระพุทธศาสนาสอนสามารถสรุปออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ มัชฌิมนิคม ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีสายกลาง สมดุล มัชฌิมาปฏิบัติ ได้แก่ แนวทางปฏิบัติสายกลางและสมดุลตรงต่อเป้าหมายชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้ความลงตัวจึงเกิดขึ้นในท่ามกลางความสับสนวุ่นวายของสังคม โครงสร้างวัฒนธรรมของสังคมแนวใหม่ก็ปรากฏ พร้อมทั้งได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่สำหรับบุคคลรุ่นใหม่ แน่แน่นอนว่าก็ยังคงมีวัฒนธรรมเดิมคงอยู่ แต่กระแสความเชื่อในหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติแนวใหม่กำลังได้รับความสนใจและส่งผลกระทบมากมาย มีประจักษ์พยานแห่งการบรรลุได้จริงมากขึ้น

จึงกลายเป็นที่ยอมรับของผู้คนทั้งหลาย นอกจากนั้นก็ยังแผ่ไปสู่ส่วนต่างๆของโลกให้ได้ปฏิบัติตาม และรู้ตามด้วย ทางออกที่มีให้แล้วในพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ด้าน คือ ทฤษฎีสมคูลและการปฏิบัติสมคูล (มัชฌิมนิคมและมัชฌิมาปฎิปปทา) มีแต่ทางนี้เท่านั้นจึงจะหลุดพ้นจากความขัดแย้งและมีสันติภาพอย่างมั่นคง ครอบงำที่ยังมีการดำเนินชีวิตตามมัชฌิมนิคมและมัชฌิมาปฎิปปทา ” (เพ็ญแข ประจันปัจฉินิคม, 2529: 85-89)

ฉะนั้น ชุมชนที่ดีจึงเป็นสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สังคมมนุษย์ในยุคเกษตรกรรมเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ชุมชนจึงเป็นระบบสังคมที่มีความสมดุล ความสมดุลคือความเป็นปกติหรือสุขภาพและความยั่งยืน ชุมชนจึงเป็นสังคมที่ยั่งยืนมาหลายพันปี

สิ่งที่รบกวนความสงบสุขของ สังคมมนุษย์มาแต่ โบราณ คือ สงคราม เช่น สงครามระหว่างเผ่าพันธุ์ สงครามในประเทศระหว่างกลุ่มหรือแว่น “สงครามระหว่างประเทศสัญชาติญาณเผ่าพันธุ์ (Tribal instinct) มีความรุนแรงมากและเป็นต้นเหตุของสงครามระหว่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งยังดำรงอยู่จนทุกวันนี้ การนับถือศาสนาที่ต่างกันก็เป็นต้นเหตุของสงคราม เช่น สงครามศาสนาในยุโรป สงครามครูเสด สงครามระหว่างอินโดกับมุสลิม นอกจากนั้นภูมิประเทศก็เป็นปัจจัยของสงครามและสันติภาพ ชนที่อยู่ในที่แห้งแล้งจะมีทรัพยากรน้อยกว่าพวกที่ตั้งเมืองอยู่ตามลุ่มแม่น้ำ จะยกกำลังเข้าปล้นเมืองเป็นระยะๆ เช่น พวกอาหรับที่อยู่ในทะเลทรายหรือพวกมองโกลที่อยู่เหนือประเทศจีนขึ้นไป ฉะนั้นประเทศที่มีขอบเขตติดต่อกันเช่นในเอเชีย และในยุโรปยากที่ว่างเว้นจากสงครามไปได้นาน แต่อังกฤษและญี่ปุ่นเป็นเกาะที่อยู่สุดแผ่นดินใหญ่ของยุโรปและของเอเชีย ยากที่ข้าศึกจะข้ามไปถึง จึงมีความสงบสุขมากกว่าประเทศที่อยู่บนพื้นแผ่นดินใหญ่ เมื่อมีความสงบก็มีโอกาสที่จะพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ศิลปะวิทยาการต่างๆ ญี่ปุ่นในสมัยเอโดะ (โตเกียว) ระหว่าง ค.ศ.1600 ถึง 1860 ไม่มีสงครามทั้งภายในและภายนอกอยู่ถึง 260 ปี เป็นโอกาสแห่งการพัฒนา อังกฤษกับญี่ปุ่นจึงมีความเข้มแข็ง แต่ในยุคอุตสาหกรรมก็ใช้ความเข้มแข็งของตัวรุกรานผู้อื่น” (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2539: 114)

ก่อนยุค อุตสาหกรรม ปัญหาใหญ่ในสังคมในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในยุโรปคือการใช้ อำนาจรวมศูนย์โดยผู้ปกครอง และโดยสถาบันทางศาสนาผู้มีความเชื่อต่างไป ถูกไต่สวนลงโทษ จับกุมคุมขัง ทารุณกรรม ประหารชีวิต หรือแม้เผ่าทั้งเป็น

เมื่อเกิดการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ขึ้นในยุโรป เมื่อประมาณ 400 ปี “อันไปสู่ยุคอุตสาหกรรมซึ่งเริ่มต้นเมื่อประมาณปี ค.ศ.1800 สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมคือประชาธิปไตย เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน และการแพทย์สมัยใหม่ นักวิทยาศาสตร์หรือผู้มีความเชื่อต่างไปจากศาสนาไม่ต้องถูกไต่สวนและลงโทษ เหมือนสมัยเดิม แต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ก็นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเชื่อและคุณค่าอย่างใหญ่หลวง ชาวยุโรป ซึ่งมีเทคโนโลยีที่มีอำนาจได้ใช้เทคโนโลยีนั้นรุกรานชนเผ่าชาวพื้นเมืองหมด ทุกทวีป เพื่อแย่งดินแดน เพื่อเอาทรัพยากรและเพื่อขายสินค้าเพื่อยึดครองเป็นอาณานิคม เกิดลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมมนุษย์ทั้งโลก เครื่องจักรและเงินก่อให้เกิดลัทธิทุนนิยม เกิดการหาเงินด้วยเงิน ทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนจนกับคนรวยและระหว่างประเทศจนประเทศรวย ต่างมากขึ้น คนที่รวยที่สุด 200 กว่าคนมีทรัพย์สินมากกว่าคนจนที่สุดในโลกกว่า 2,000 ล้านคน มีเงินจำนวนมหาศาลไหลเวียนหาผลประโยชน์ทั่วโลก กว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของเงินเหล่านี้ ไม่ได้ทำหน้าที่ยังเศรษฐกิจแต่เพื่อเก็งกำไร อำนาจอันมหาศาลของเงินได้ทำลายความเป็นมนุษย์ ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายประชาธิปไตย ทำลายสิทธิมนุษยชน และ ทำลายความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (social integration)” (บุญร่วม เทียมจันทร์, 2539: 120)

ความนิยมเงิน เสรีนิยมส่วนบุคคล ปังเจกชนนิยมสุดโต่งทำลายความเป็นสังคม เพราะทำให้มนุษย์ทอดทิ้งกันแบบตัวใครตัวมัน ความเป็นสังคมอ่อนแอลง ความเป็นครอบครัวอ่อนแอลง ชุมชนสลาย จึงขาดสุขภาพสังคมนอกจากนั้นยังทำให้โลกไร้สันติภาพ ในศตวรรษที่แล้วคนตายเพราะสงครามต่างๆ ประมาณ 200 ล้านคน แต่ที่ตายเพราะความอดอยากยากจนโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจากความอยุติธรรมในสังคม มีมากกว่านั้น ความขัดแย้งแย่งชิงผลประโยชน์นำไปสู่สงครามโลก 2 ครั้ง และเกิดสงครามเย็นและการเผชิญหน้ากันด้วยอาวุธนิวเคลียร์ ดำรงอยู่หลายทศวรรษ กรณีขับเครื่องบินเข้าชนตึกเวิลด์เทรดที่นิวยอร์ก เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 เป็นสัญลักษณ์ของการขาดสันติภาพในสมัยปัจจุบัน

ลัทธิบริโภคนิยมได้ ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติแวดล้อม ทั้งบนโลกนี้และในชั้นบรรยากาศ ถึงขั้นที่เป็นห่วงกันว่ามนุษยชาติจะอยู่รอดไม่ได้ นี่เป็น การขาดสุขภาพสังคมและการไม่เป็นสังคมสันติภาพระดับมหภาคทีเดียว

โลกทรรศน์และวิถีคิดของมนุษย์ได้เปลี่ยนจากวิถีคิดการอยู่ร่วมกันของชุมชนไปอย่างสิ้นเชิง ถือเอาความเก่ง เงิน และทิว เป็นตัวตั้ง ไม่ถือเอาการอยู่ร่วมกันด้วยดีหรือความเป็นสังคมเป็นตัวตั้ง “มนุษย์จึงมีปัญหาเรื่องการขาดสุขภาพสังคมอย่างรุนแรง และหลุดออกจากความรุนแรงนี้ได้ยากเพราะโครงสร้างของวิถีคิดและโครงสร้างทาง สังคมเศรษฐกิจอันนำไปสู่วัฒนธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม เป็นปราการที่แข็งแกร่งกักขังมนุษยชาติทั้งหมดไว้ในนั้น อัลเบิร์ต ไอนสไตน์ จึงกล่าวว่า “เราต้องมีวิถีคิดใหม่ โดยสิ้นเชิง มนุษยชาติจึงจะอยู่รอดได้” (We shall need a radically new manner of thinking if mankind survive) Larslo, Grof และ Russell เห็นว่า อารยธรรมตะวันตกกำลังดึงโลกทั้งโลกเข้าไปสู่สภาวะวิกฤต มีทางเดียวที่จะรอดได้คือ การปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution) ท่าน ทะไล ลามะ เห็นว่าวิกฤตการณ์ปัจจุบันเป็น “วิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณ” (spiritual crisis) และระเบียบวาระของมนุษยชาติในศตวรรษนี้คือการปฏิวัติทางจิตวิญญาณ (Spiritual Revolution)” (สมภาร พรหมท่า, 2549: 34) ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องสุขภาพสังคมสู่สังคมสันติภาพเป็นเรื่องใหญ่ ถึงขั้นต้องเปลี่ยนวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง และการปฏิวัติทางจิตสำนึก แต่มนุษยชาติก็ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากสร้างจินตนาการใหม่แห่งการอยู่ร่วมกัน และแสวงหาความรู้และสติปัญญาอย่างแรงกล้า ที่จะทำให้จินตนาการนั้นเป็นจริง เพื่อสร้างสุขภาพสังคมสู่สังคมสันติภาพ

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ก่อนที่จะทำความเข้าใจเรื่องสันติภาพให้กระจ่าง ต้องย้อนไปดูสาเหตุของความไม่มีสันติภาพว่าเกิดมาจากสาเหตุใดบ้างจากนั้นจึงหาวิธีการแก้ไขได้อย่างถูกต้อง อรุมา เลหาพิบูลย์กุล (2552: 265-271) ได้แสดงความคิดเห็นออกเป็น 4 สาเหตุ

สาเหตุเกิดจากการไม่เข้าใจกระบวนการทัศน์ของมนุษย์

คำว่า “กระบวนการทัศน์” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Paradigm” ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Paradigma” มาจากภาษากรีกว่า “Paradeigma” คำนี้ประกอบด้วยคำสองคำ คือ Para แปลว่า “เคียงข้าง คู่ขนาน” และคำว่า “digma” แปลว่า “ชี้ให้ดู แสดง พิสูจน์” เมื่อรวมกันเป็นคำกริยา แปลว่า “แสดงให้เห็นเคียงคู่กันไป” ถ้าเป็นคำนามแปลว่า “แม่แบบ รูปแบบ” คำๆ นี้ ถูกใช้มาในสาขาวิทยาศาสตร์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1962 และใช้ในสาขาจิตวิทยาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1962 โดยให้ความหมายว่า “กระบวนการทัศน์” ในที่นี้จะแปลเป็นภาษาไทยที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นก็คือ “ร่องความคิดมนุษย์”

ร่องความคิดหรือกระบวนทัศน์สืบทอดกันไปเป็นกระแสที่ครอบคลุมไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลก การที่กระแสร่องความคิดใหม่มีอิทธิพลแทนที่ร่องความคิดเดิม ก็ไม่ได้หมายความว่า ร่องความคิดเดิมจะหมดไป เพียงแต่ไม่มีกำลังเท่านั้น ยกตัวอย่างที่โลกปัจจุบันนี้มีความคิดอาศัยวัตถุทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องดำเนินชีวิต มีการค้า การลงทุนอย่างนี้ ก็เพราะได้รับอิทธิพลของร่องความคิดมนุษย์ในยุคนี้เป็นส่วนมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าร่องความคิดเดิมจะหมดไป มนุษย์ก็ยังมีย่องความคิดยุคอื่นแฝงอยู่ กระบวนทัศน์เมื่อแบ่งตามลักษณะของปรัชญา แบ่งได้ 5 กระบวนทัศน์ได้แก่

1. กระบวนทัศน์ดึกดำบรรพ์ (Primitive Paradigm)
2. กระบวนทัศน์โบราณ (Ancient Paradigm)
3. กระบวนทัศน์สมัยกลาง (Mediaeval Paradigm)
4. กระบวนทัศน์สมัยใหม่ (Modern Paradigm)
5. กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ (Post Modern Paradigm)

การที่ไม่เข้าใจกระบวนทัศน์แต่ละยุคที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ตลอด ทำให้เกิดการหักล้างและนำไปสู่การขัดแย้งและทำลายกันและกันเพื่อให้กระบวนทัศน์เช่นนั้นหมดไป เพราะแท้จริงนี้คือ ภาวะปกติของมนุษย์ที่มีความขัดแย้งอยู่เสมอ การที่ไม่เข้าใจจึงแก้ปัญหาไม่ถูกต้อง

เกิดจากการขัดแย้งระหว่างการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift)

กระแสพลังร่องความคิดของมนุษย์ (Paradigm Force) ที่เกิดขึ้นในยุคหนึ่งๆ จะมีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ในยุคนั้นๆ โดยภาพรวม และจะมีพลังส่งผลกระทบต่อยุคอื่น หากมีร่องความคิดใหม่ก่อเกิดขึ้นในสังคม กระบวนทัศน์เดิมจะได้รับปฏิกริยาในหลากหลายรูปแบบ อาจใช้กำลังบังคับให้เลิก อาจเป็นการสอนให้เลิกโดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง อาจเป็นการใช้พลังสังคมลักษณะการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ก็จะมีลักษณะเช่นนี้เสมอมาดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีชีวิตก็ยังมี การขัดแย้ง โดยเฉพาะในด้านคำสอนความเชื่อที่พระองค์ทรงเผยแผ่ออกไป ซึ่งเป็นการขัดแย้งทางพื้นฐานกระบวนความคิดดั้งเดิมที่เคยมีมา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมองเห็นเหล่านั้นเป็นความแตกต่างทางกระบวนความคิดและทรงอธิบายเป็นเรื่องของอุปาทาน 4 คือ อุปาทาน แปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น หมายถึงการที่จิตใจเข้าไปสำคัญมั่นหมายว่า เป็นเรา เป็นของ

เรา ปักใจ คิดแล้ว คิดอีก คิดเน้น คิดย้ำ ซ้ำๆวนเวียน อย่างไม่ยอมปลดปล่อยถอยถอย ด้วยอำนาจ ตัณหาและกิเลส เป็นเหตุให้หนักใจ อึดอัด ขัดเคือง กอดัน อันเป็นสาเหตุแห่งความเครียด

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกอุปาทานไว้ 4 ประการ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548: 98-99) กล่าวคือ อุปาทาน ความยึดมั่น, ความถือมั่น อันเป็นไปตามกำลังอำนาจกิเลส เพื่อความพึงพอใจของตัวเองของตน หรืออุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น เพื่อความพึงพอใจของตัวเองของตน เป็นสำคัญในสิ่งใดๆทุกสิ่ง อันท่านตรัสว่า อุปาทาน 4 ได้แก่

1. กามอุปาทาน คือ การยึดมั่นพึงพอใจติดพันในกาม ในสิ่งที่อยากได้หรือไม่อยากได้ในกามหรือทางโลกๆ เช่นใน รูป, รส, กลิ่น, เสียง, โสณัฐพะพะ(สัมผัส)

2. ทิฏฐุปาทาน คือ การยึดมั่นถือมั่นด้วยกิเลสหรือความพึงพอใจของตัวเองของตน ในความเชื่อ, ความเข้าใจ(ทิฏฐิ), ทฤษฎี, ความคิด, ลัทธิของตัวเองของตน. อันมักมีความอยากให้เป็นอย่างนี้หรือไม่อยากให้เป็นอย่างนั้นตามทีตนเชื่อ, ตามที่ตนยึดถือ, หรือตามที่ตนยึดมั่น, ตามที่ตนเข้าใจ ถ้าผิดไปจากที่ตนพึงพอใจยึดถือหรือเข้าใจ ก็จะไม่เห็นด้วยหรือต่อต้าน โดยไม่รู้ถูกรู้ผิดตามความเป็นจริงของธรรม

3. สิลัพพอุปาทาน คือการยึดมั่น ถือมั่น ยินดียินร้ายในศีล(ข้อบังคับ)และพรต(ข้อปฏิบัติ) อันมักเดิมแต่งด้วยกิเลสหรือตัณหาอย่างเข้าใจผิดๆ หรืออย่างมกมาย หรือตามความเชื่อที่สืบต่อตามๆกันมาแต่ไม่ถูกต้อง เช่น การทรมานกายเพื่อให้บรรลุธรรม, ถือศีลหรือทำแต่บุญอย่างเดียวแล้วจะพ้นทุกข์หรือบรรลุธรรมจึงขาดการวิปัสสนา, เชื่อว่าขลังว่าศักดิ์สิทธิ์, เชื่อว่าปฏิบัติสมาธิอย่างเดียวจนแก่กล้าแล้วปัญญาบรรลุมรรคผลจักเกิดขึ้นเองจึงไม่จำเป็นต้องปฏิบัติวิปัสสนา(พิจารณาธรรม)จนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง(สัมมาญาณ), ทำบุญเพื่อไปสวรรค์แต่ฝ่ายเดียว, กราบพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือทำบุญเพื่ออบนอบหวังความสุข ขอทรัพย์ ขออย่าให้มีทุกข์ โศก โรคภัย เสนียดจัญไรต่างๆมาแผ้วพาน, การบ่นบาน ฯลฯ อันล้วนเกิดขึ้นแต่อวิชชา คือยังไม่รู้ไม่เข้าใจตามความเป็นจริง จึงไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆก็เพื่อเป็นที่ยึด ที่วางจิต คือให้เป็นกำลังจิตเป็นกำลังใจ โดยไม่รู้ตามความเป็นจริงด้วยอวิชชา

4. อัตตวาทุปาทานคือความยึดมั่นในวาทุ หรือวาทะ (ถ้อยคำ, คำพูด) ของตนเอง คือเกิดการยึดมั่นถือมั่นเป็นที่สุดว่าเป็นของตนของตัวโดยไม่รู้ตัว เหตุเนื่องมาจากคำพูดหรือถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อแสดงความเป็นตัวตน, ของตน, หรือของบุคคลอื่น อันเป็นเพียงแค่สื่อถ้อยคำอันจำเป็นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อสารซึ่งกันและกันในสังคม แต่ก็ก่อกลายให้เกิดเป็นความหลงผิดขั้นพื้นฐาน ที่เกิดในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอจนเป็นสังขารความเคยชินหรือการสั่งสมอันยิ่งใหญ่โดยไม่รู้เนื้อรู้ตัว, เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องใช้ในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ นี่เองโดยทางวาจาหรือถ้อยคำ และยังต้องมีการช่วยเสริมด้วยถ้อยคำภาษาสมมุติต่างๆ เพื่อใช้สื่อสารต่อกันและกันเพื่อความเข้าใจอย่างละเอียดถูกต้องในชีวิตประจำวันจึงก่อให้เกิดการสั่งสมการหลง ความเคยชิน อันก่อเป็นความจำอย่างอาสวะกิเลสแล้วยังเป็นสังขารในปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง, ทำให้เกิดการมองเห็นสิ่งต่างๆ เกิดการแยกออกจากกันและกัน คือก่อตัวก่อตนขึ้นตามคำพูดนั้นๆ โดยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดความจำว่าเป็นของตน, ของบุคคลอื่นเด่นชัดขึ้นในจิตโดยไม่รู้ตัวเป็นประจำทุกขณะจิตที่สื่อสารพูดคุยกัน จึงก่อให้เกิดความหลงผิดหลงยึดถือด้วยความเคยชินตามที่สั่งสมโดยไม่รู้ตัว ดังเช่น ของๆผม, ของๆคุณ, บ้านผม, รถฉัน, ลูกฉัน, เงินฉัน, สมบัติฉัน, นั้นของคุณ, นี้ของผม, นี่ไม่ใช่ของผม ฯลฯ จนเกิดการไปยึดถือ, ยึดติด, ยินดียินร้ายหรือพึงพอใจตามภาษาที่ใช้สื่อสารกันนั้น โดยไม่รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ในทุกขณะจิตในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีสังคมและการแข่งขันสูง และการสื่อสารที่ทันสมัย

กล่าวโดยสรุป อุปาทาน ยึดมั่นในสิ่งใด ก็เป็นทุกข์ นักพอๆกัน ปลอ่ยวางได้เท่าไร ก็เบาเท่านั้น เรื่องนี้ไม่ใช่คำสั่ง ไม่ใช่คำสอน แต่เป็นความจริง ถ้ารู้สีกว่าหนักเหลือเกินจะปลดปล่อยวางลงก็ไม่ผิดกติกาแต่อย่างใด เมื่อปลอ่ยวางลงได้แล้วรับผลแห่งความเบาอันทันที

ดังนั้นทุกๆ การเปลี่ยนกระบวนการทัศนจะเกิดความปั่นป่วนในสังคมอันเนื่องมาจากการกระทบกันของร่องความคิด ด้วยเหตุนี้จึงมีนักปรัชญากลุ่มหนึ่งในปัจจุบันหันมาให้ความสนใจกับกระบวนการและการเปลี่ยนกระบวนการอย่างจริงจัง ถ้าปล่อยไปตามยถากรรมไม่ทำอะไรเกรงว่าจะไม่มีโอกาสแก้ตัวเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา เพราะความเจริญของเครื่องมือทำลายล้างมีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีตหลายเท่า ถึงกับทำลายโลกใบนี้ได้เลยทีเดียว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการเชื่อมต่อกระบวนการทัศนที่บัดนี้กำลังอยู่ในรอยต่อของกระบวนการทัศนแล้ว นักปรัชญากลุ่มนี้หันมาสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยมากขึ้น เพื่อจะกำหนดและพิจารณาถึงสาเหตุของความสำเร็จและความบกพร่องได้อย่างถ่องแท้ การพัฒนาอะไรที่ไม่ทราบว่าจะมีผลกระทบต่อนุชนชาติอย่างไรนั้น มีความเสี่ยงสูงในอดีตที่ผ่านมา เป็นบทเรียน เป็นบาดแผลของ

โลก เช่น การค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพ ชาวโลกดีใจ แต่แล้วหลังจากนั้นทฤษฎีนี้ก็เป็เหตุแห่งการทําระเบิดปรมาณูที่กลับมาทําร้ายชาวโลก แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ยังเป็นที่ต้องการโดยต่างพากันสรรเสริญว่า นั่นคือความก้าวหน้าของมนุษยชาติ

การทำอะไรโดยไม่รู้ แล้วคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ โดยที่ผลแห่งการค้นพบนั้นไม่ได้ทำให้มนุษย์เป็นคนดีขึ้น ฉลาดขึ้น มีเมตตามากขึ้น เอื้ออาทรขึ้น พัฒนาจิตสูงขึ้น จะนำมาซึ่งหายนะมากกว่า เป็นการพัฒนาที่หลงทาง การคิดสร้างสรรค์ที่แท้จริงประกอบด้วยการสลัดเปลือกอวิชชาที่ห่อหุ้มและสลัดความยึดมั่นในตัวเราไปทีละชั้น เพื่อค้นพบธรรมชาติที่แท้จริง นั่นคือการค้นพบสิ่งใหม่โดยแท้จริง

สาเหตุเกิดจากการยึดกระบวนทัศน์ผิดพลาด (Wrong Paradigm)

ปัญหาอยู่ที่ว่า เหตุใดมนุษย์ยังพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็ยังใช้มันมาทำร้ายและทำลายกันเอง มนุษย์นำเอามาเป็นเครื่องมือ เป็นอาวุธในการล้างผลาญมนุษย์ด้วยกันได้อย่างสะดวกขึ้น รวดเร็วขึ้น นี่เป็นปัญหาใหญ่และเป็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบชัดเจนว่าเกิดจากอะไร คำตอบในเชิงศาสนานั้นอาจมีคำตอบว่าเกิดจากกิเลสภายในใจของคน เกิดจากการหลงของชาตาน เกิดจากการลงโทษของพระเจ้า เป็นต้น แต่ในเชิงปรัชญาแล้ว นักปรัชญาหลังนวยุคลงความเห็นว่า เป็นเพราะ

“ปรัชญาพื้นฐานแห่งกระบวนทัศน์นั้นผิดมาตั้งแต่ต้น”

ฐานความคิดมนุษย์กว่าจะส่งผลสะท้อนออกมา “ต้องใช้เวลาอาจเป็น 10 ปีบ้าง 100 ปีบ้าง หรือบางครั้งใช้เวลานานนับ 1,000 ปี กว่าจะทราบว่าจะอะไรเป็นอะไร ยกตัวอย่างในช่วงเวลา 50 ปี ที่ผ่านมานั้น แนวความคิดแบบ Marxist ถูกตีด้วยแนวคิดแบบสังคมนิยม ก่อนนั้นกระแสความคิดแบบ Commune ได้รับการอธิบายภายใต้ Concept ที่ว่า “ทุกคนเท่าเทียมกัน” ชนชาว Communists ทั้งหลายพยายามที่จะให้ผลประโยชน์ตกเป็นของประชาชนโดยเท่าเทียมกัน จะได้ไม่มิดคนจนหรือคนรวยเพียงบางกลุ่ม ทฤษฎีเป็นไปได้ แต่แนวทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความจริง เพราะคนนั้นไม่อาจเท่าเทียมกันได้ทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องมีผู้ปกครอง มีผู้ดูแล มีหัวหน้า มีผู้มีอำนาจอยู่นั่นเอง แนวคิดนี้ยังไม่กระตุ้นให้ประชาชนทำงาน เนื่องจากไม่ว่าจะทำมากทำน้อยก็ไม่มี ความหมาย เพราะจะถูกแบ่งไปโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ”(Aune, 1979: 156) แนวความคิดแผ่ไปสู่ประเทศต่างๆ หลายประเทศยอมรับ หลายประเทศถูกบังคับให้รับ และบางประเทศถูกโน้มน้าว

ชักชวนให้เชื่อ หลายประเทศต่อต้าน กล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ล่มสลายไปพร้อมกับจักรวรรดิโซเวียต แต่กว่าที่แนวความคิดนี้จะถูกชี้ให้เห็นว่า เป็นไปไม่ได้ หายนะก็เกิดขึ้นกับการแผ่กระจายไป ชีวิตมนุษย์สังเวยไปกับการเผยแผ่แนวความคิดนี้

อย่างไรก็ตามแนวความคิดคอมมิวนิสต์นี่ก็เป็นเพียงกรอบเล็กๆ ที่อยู่ใน Jigsaw ใหญ่ของแนวคิดที่เรียกกันว่ากระบวนทัศน์โมเดิร์น (Modernism) ความทันสมัยในศตวรรษที่ 20 ผลที่เกิดขึ้นคือความรุนแรงในรูปแบบของชาตินิยม เผด็จการเบ็ดเสร็จ ความชำนาญเฉพาะ การนิยมการบริโภค และสวัสดิการสมัยใหม่ ซึ่งเราอาจเห็นความมีประสิทธิภาพและพัฒนาขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีมองเห็นการบั่นทอนความเป็นมนุษย์ลงไปด้วย ชีวิตมนุษย์กลายเป็นเครื่องมือของวัตถุ เครื่องมือที่สนับสนุนให้แนวคิดแบบทุนนิยมเจริญ ก็ยิ่งส่งผลที่เกิดขึ้นรวดเร็วรวมทั้งแสดงความหายนะรวดเร็วเช่นกัน นี่คือ กระบวนทัศน์ผิดพลาด

สาเหตุเกิดจาก “วาทกรรม”

“วาทกรรม” (Discourse) คืออะไร คำนี้ถูกนำมาใช้กันบ่อยมากขึ้นในแวดวงวิชาการไทย เป็นคำที่ใช้มากในงานของ “นักปรัชญาหลังนวยุค เช่น พูโกต์ โบ德里าร์ด และอลตุสเซอร์ เพื่อใช้สื่อให้เห็นถึงทฤษฎีอำนาจ การวิเคราะห์สื่อ และการศึกษาวัฒนธรรม วาทกรรมกลายมาเป็นคำที่มีความหมายมากคำหนึ่ง สามารถได้รับการตีความหมายได้หลายๆทาง เพราะวาทกรรมคือรูปแบบของความคิด หรือกรอบความคิด เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งแสดงออกผ่านการพูดและเขียนอย่างจริงจัง หรือประโยคหรือนิยามที่ใช้บ่อยๆ เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งลักษณะของวาทกรรม และการปรับเปลี่ยนลักษณะของวาทกรรมนั้นๆ วาทกรรมแต่ละเรื่องจึงมีระบบความคิด และเหตุผลของตนในการอธิบาย หรือมองความจริงในบางเรื่องจะมีหลายวาทกรรมซ้อนอยู่ เพราะมีการให้เหตุผลต่างระบบความคิดอยู่ภายในเรื่องนั้น ดังนั้นในเรื่องเดียวกันจึงมีวาทกรรมหลายชุดที่เกี่ยวข้องและวาทกรรมแต่ละชุดก็มีความขัดแย้ง หรือปฏิเสธ “ความจริง” ของวาทกรรมอีกชุดหนึ่งได้ ความหมายซึ่งง่ายที่สุดของศัพท์คำนี้ก็คือ การพูดออกมาอย่างชัดเจน (Articulation) การกล่าวอย่างชัดถ้อยชัดคำ ไม่คลุมเครือนั่นเอง” (กิริติ บุญเจือ, 2544: 88)

ลักษณะของวาทกรรมจึงแสดงออกมาในรูปของการนำเสนอเกี่ยวกับความคิดเห็น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนาหรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในรูปแบบสัมมนาที่มีผู้พูดหลายคนในกลุ่ม “วาทกรรม” จึงเป็นกระบวนการหนึ่งของสังคมเกี่ยวกับการสร้างความหมาย ดังนั้น “Colin

MacCabe จึงได้แสดงความซับซ้อนของวาทกรรมไว้ในเรื่อง “ลำดับชั้นสูงต่ำของวาทกรรม” (Hierarchy of discourse) และ “วาทกรรมที่ครอบงำ” (Dominant discourse) 푸โกต์เป็นผู้ใช้วาทกรรมเพื่อสำรวจความคิดของสังคม เพราะสังคมกำลังมีวัฒนธรรมเชื่อมความคิด ความเชื่อ และรวบรวมความชัดเจนของข้อเสนอที่ชัดเจนของสังคมมาสู่คำอธิบายสรุป โดยที่เขาศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเพศ คนบ้า และอาชญากรรม แล้วก็พบว่า ความคิดของสังคมต่อบุคคลทั้ง 3 ประเภทนี้เปลี่ยนไปจากเดิม เดิมนั้นบุคคลทั้ง 3 ประเภท สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ แต่ปัจจุบันบุคคลทั้ง 3 ประเภทนี้ถูกกีดกันให้ออกไปจากสังคม แนวคิดของวัฒนธรรมปัจจุบันต่อบุคคลคือ การกีดกันบุคคลที่แตกต่างออกไปจากสังคม 푸โกต์ให้ตัวอย่างไว้ว่า “วาทกรรมทางการแพทย์” ได้นิยามอาชญากรรมในเทอมต่างๆของการเจ็บป่วยหรือการมีสุขภาพดี “วาทกรรมทางศาสนาและศีลธรรม” นิยามอาชญากรรมไว้ในวาทกรรมของความดีและความชั่ว “วาทกรรมทางกฎหมาย” อาชญากรรมคืออันตรายอย่างหนึ่งต่อคนอื่นๆ และเกี่ยวพันกับการปกป้องรักษาความปลอดภัยและทรัพย์สินของผู้อื่น”(กิริติ บุญเจือ, 2544: 101)

ภายใต้วาทกรรมเหล่านั้น เหตุผลเป็นสื่อนำพาวาทกรรมให้ดำเนินไปได้ ความสมเหตุสมผลของเหตุผลเป็นตรรกะชนิดหนึ่งที่ลงตัว เป็นการอ้างให้ผู้อื่นเข้าใจและยินยอมในวาทกรรมของตนนั้น ซึ่งก็หมายถึงศาสตร์แห่งการโน้มน้าวด้วยวาทะ ฟังขึ้น นำไปสู่ความเชื่อ โดยเฉพาะเหตุผลตามหลักวิชาการของนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายยิ่งน่าเชื่อมากขึ้น สังคมจึงตกอยู่ภายใต้วาทกรรม ก็ทุกวาทกรรมนั้นเป็นกรอบแนวคิด เป็นเหตุผลของบุคคลต่างฐานความคิด จึงเกิดปัญหาไม่มีใครยอมใคร ทำไมจึงทำให้ไม่มีใครยอมใคร ก็เพราะสิ่งที่แฝงภายใน วาทกรรมก็คือ “อำนาจ” การยอมเหตุผลของคนอื่นเป็นการสยบต่ออำนาจของผู้นั้น แต่เดิมอำนาจมาจากระดับแนวตั้งมาจากคำสั่ง มาจากศูนย์รวมอำนาจ การจะฝืนอำนาจและได้กลับต่อผู้มีอำนาจแนวตั้งนั้นทำได้ยาก แต่บัดนี้อำนาจได้กระจายไปตามแนวนอน วิธีแห่งอำนาจที่ปรากฏให้เห็นจากการเชื่อมโยงวาทกรรมเข้ากับวัตรปฏิบัติทางสังคม กระจายไปตามชั่วต่างๆ ในสังคมแบบสัมพัทธ์ อำนาจกลายเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่งที่เปิดประตูให้ผู้คนอันหลากหลายเข้าไปสวมบทบาท เป็นผู้กระทำ และเป็นผู้ถูกกระทำสลับเปลี่ยนหมุนเวียน เช่นคนใช้กับหมอ นักเรียนกับครู นักบวชกับชาวบ้าน ตำรวจกับผู้ร้าย ทหารกับนักการเมือง ลูกจ้างกับนายจ้าง วัฒนธรรมอำนาจใหม่นี้ไม่ใช่ทำหน้าที่กีดกัน ลิดรอน และหรือทำลายเท่านั้น แต่หากได้สร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมากมายในสังคม ได้แก่ องค์กรอิสระทั้งหลาย สถาบันเอกชนทั้งหลาย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้สังคมโลกจึงตกอยู่ภายใต้กระแสแห่งวัฒนธรรมขัดแย้ง ซึ่งก็ได้แก่กระแสแห่งการใช้วาทกรรมนี้เอง กล่าวโดยสรุป “วาทกรรมก็คืออำนาจ” อำนาจที่กลายพันธุ์เข้ามาอยู่ในรูปของวาทกรรมบรรทัดฐานมูลบทนิยามแห่งอำนาจที่เคยเข้าใจกันแต่เดิมมาถึงบัดนี้เปลี่ยนไปก่อนหน้านี้พอพูดถึงอำนาจก็คือการปกครอง การควบคุม การกักกัน การบีบบังคับ จากผู้มีอำนาจตามบทบัญญัติของรัฐ แต่บัดนี้บรรทัดฐานอำนาจนั้นได้กระจายอยู่ทั่วไปตามหน่วยต่างๆของสังคมแฝงอยู่ในรูปของเหตุผล ระเบียบวินัย ประโยชน์สุข ภายใต้รูปแบบที่เรียกว่า “หลักวิชาการ” ที่รวมเรียกว่า “วาทกรรม”(Discourse) เป็นกระบวนทัศน์วาทกรรมแห่งอำนาจ (Power of Discourse Paradigm) อาศัยวาทกรรมเหล่านี้ ผู้ทรงคุณวุฒิใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจผิดในอำนาจแฝงที่อยู่ในอัตบุคคล (Subject) บรรทัดฐานอำนาจได้เลื่อนมาอยู่ในระดับแนวระนาบ เพราะอาศัยวาทกรรมเหล่านี้เป็นสื่ออำนาจที่อยู่ในระดับแนวระนาบ สิ่งที่ตามมาภายหลังจากวาทกรรมเหล่านี้ก็คือ “ความขัดแย้ง” (Controversy) อันเป็นวัฒนธรรมอำนาจ (Discourse Culture) ถ้าหากไม่เข้าใจถึงรากฐานและความเปลี่ยนแปลงของอำนาจ และไม่ได้ศึกษาถึงความเคลื่อนไหวทางกระบวนทัศน์ในปัจจุบัน ก็อาจไม่รู้ได้เลยว่าต้นสายปลายเหตุมันเป็นอย่างไ และจะแก้ไขปัญหได้อย่างไร แก้ไขได้หรือไม่ โดยวิธีใด จุดบดเบี้ยวแห่งวัฒนธรรมอยู่ที่ใด ปัญหาที่ซับซ้อนเหล่านี้มีแต่ต้องศึกษากันอย่างถ่องแท้เท่านั้นจึงจะรู้เท่าทันมิฉะนั้นบ้านเมืองจะรอดพ้นจากหายนะได้อย่างไร จะสร้างวัฒนธรรมที่ถูกต้องได้อย่างไร

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า จิตสำนึกและพฤติกรรมต่างๆเหล่านั้น ไม่อาจแยกออกจากกระบวนทัศน์ ได้แก่ทัศนคติหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตและโลก กระบวนทัศน์ที่เอื้อเพื่อต่อศีลธรรม คือ การตระหนักถึงความเป็นจริงว่าเราทุกคนอยู่ในเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงชีวิต สังคม และธรรมชาติเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราทั้งหลายต่างพึ่งพาอาศัยกันและมีผลกระทบต่อกันและกัน สุขภาวะของเราไม่อาจแยกจากสุขภาวะของผู้อื่น หรือสุขภาวะในสังคมและธรรมชาติได้ การเอารัดเอาเปรียบเพื่อประโยชน์ส่วนตนย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายต่อส่วนรวม และย้อนกลับมายังตนเองในที่สุด ดังนั้นการร่วมมือกันจึงดีกว่าการแข่งขันกัน การใช้ความรุนแรงต่อกันย่อมส่งผลเสียต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ อีกทั้งยังย้อนกลับมาที่ตัวเราด้วย ดังนั้นจึงควรที่จะใช้สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง

กระบวนทัศน์ดังกล่าวไม่เพียงแต่สวนทางกับแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังระบบทุนนิยมและระบบอำนาจนิยมเท่านั้น หากยังสวนทางกับวิชาหรือศาสตร์ต่างๆ “ที่สอนกันอยู่ในสถาบันการศึกษาต่างๆ นั้นหมายความว่าในการเสริมสร้างกระบวนทัศน์ที่เกื้อกูลต่อศีลธรรม จำเป็นจะต้อง

มีการพัฒนาวิชาการหรือศาสตร์ต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกันด้วย อาทิ เศรษฐศาสตร์แบบพอเพียง นิเวศวิทยาแนวลึก แพทยศาสตร์ที่มีหัวใจเป็นมนุษย์ รวมทั้งสันติศึกษา และที่มองข้ามไปไม่ได้ก็คือ พุทธศาสตร์ที่มีโลกุตตรธรรมเป็นแกนกลาง เพราะทุกวันนี้พุทธศาสตร์ที่สอนกันล้วนจำกัดอยู่ในเรื่องโลกียธรรม โดยความสำเร็จทางโลกเป็นหลัก (หรือที่พุทธศาสนาเรียกว่าประโยชน์ปัจจุบัน) เช่น การมีทรัพย์ มีสุขภาพ มีครอบครัวและความเป็นอยู่ที่ดี แม้สิ่งเหล่านี้จะสำคัญ แต่ก็ยังไม่ทำให้คนมีชีวิตที่ผาสุกอย่างแท้จริง อีกทั้งยังไม่ให้หลักประกันทางศีลธรรมที่แน่นแฟ้น หากจำเป็นต้องมีโลกุตตรธรรมเป็นพื้นฐาน นั่นคือการมีจิตอิสระและสงบเย็น เพราะมีปัญหาเท่าทันความผันผวนปรวนแปรของชีวิตและโลก และไม่ติดยึดสิ่งใดว่าเป็นตัวกูของกู พุทธศาสตร์ที่มีโลกุตตรธรรมเป็นแกนกลาง นั้น ถูกกลืนหายไปนานแล้ว (ส่วนหนึ่งก็เพราะความพยายามที่จะทำให้พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันฟื้นกลับมาให้มีความหมายกับสังคมสมัยใหม่”(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2536: 33)

โลกุตตรธรรมนั้นมิใช่เป็นเรื่องไกลตัว จำเอนักบวชเท่านั้นที่พึงใส่ใจ แท้ที่จริงโลกุตตรธรรมมีความสำคัญกับคนทุกคน ไม่เว้นแม้แต่ผู้ที่ต้องการมีชีวิตอย่างปฏุชน เพราะไม่ว่าจะประสบความสำเร็จทางโลกเพียงใด ก็หนีไม่พ้นความพลัดพรากสูญเสีย ตลอดจนความแก่ ความเจ็บป่วย และความตาย ไปได้ หากไม่รู้เท่าทันความเป็นจริงเหล่านี้ ปลดปล่อยใจให้ตกอยู่ภายใต้ความผันผวนปรวนแปรดังกล่าว ชีวิตย่อมเต็มไปด้วยความทุกข์ ขณะเดียวกันเมื่อประสบความสำเร็จทางโลก ได้ทรัพย์และชื่อเสียงเกียรติยศมาแล้ว กลับปลดปล่อยใจให้สับสนวุ่นวาย ยึดมั่นสำคัญหมายอย่างไม่รู้เท่าทันโทษของมัน ในที่สุดก็จะกลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น แทนที่มันจะเป็น “ของเรา” เราต่างหากที่กลายเป็น “ของมัน” จนอาจยอมตายเพื่อมันได้ ชีวิตเช่นนี้ย่อมหาความสุขได้ยาก แม้จะเป็นแค่ความสุขแบบ “โลก ๆ ” ก็ตาม เพราะนอกจากจะทำให้สุขภาพกายและใจเสื่อมโทรมเพราะความเครียดแล้ว ยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ราวฉาบฉวยกับคนในครอบครัว หรือยิ่งกว่านั้นก็คือเกิดการเบียดเบียน เอาไรต์เอาเปรียบ และทำร้ายกัน เพื่อแย่งชิงสิ่งเหล่านี้มาอยู่ในครอบครองให้ได้มากที่สุด

โลกุตตรธรรมช่วยให้เรารู้เท่าทันโลกธรรมหรือความสำเร็จทางโลก ตระหนักถึงความไม่เที่ยงหรือความผันผวนเสื่อมสลาย (อนิจจัง ทุกขัง) อันเป็นธรรมชาติของมัน รู้ว่ามันไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของเราได้ และไม่มีทางที่จะยึดมั่นไว้ให้เป็นของเราอย่างแท้จริง (อนัตตา) ปัญญาดังกล่าวช่วยให้จิตเป็นอิสระจากความยึดมั่นสำคัญหมายในสิ่งเหล่านี้ และดังนั้นจึงเป็นนายของมันอย่างแท้จริง คือใช้มันให้เกิดประโยชน์ โดยไม่ปล่อยเข้าไปเป็นทุกข์หรือถูกมัน “กัก” สภาวะ

ดังกล่าวอยู่ในวิสัยปุถุชนจะเข้าถึงได้ แม้จะไม่สมบูรณ์พร้อมก็ตาม และอันที่จริงเป็นสิ่งจำเป็นด้วยซ้ำสำหรับปุถุชนคนทั่วไปที่มีชีวิตท่ามกลาง ความไม่สมหวังและการกระทบกระทั่งจากทุกสารทิศ การมีโลกุตตรธรรมเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตถึงที่สุดแล้วย่อมช่วยลดความ ยึดมั่นใน “ตัวกู ของกู” ดังนั้นจึงทำให้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของบริโภคนิยมหรือความทะยานอยาก ขณะเดียวกันก็ไม่เกิดการแบ่งเขาแบ่งเรา ไม่ลูกแก่โทษหรือหมายมุ่งบังคับใครให้อยู่ในอำนาจของตน โลกุตตรธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่หนักแน่นมั่นคงของศีลธรรมในสังคม ด้วยเหตุนี้โลกุตตรธรรมจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาศีลธรรมที่ควร ปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้มีขึ้นแก่คนทั่วไปในสังคม

ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยในปัจจุบันของกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (กลุ่มเสื้อเหลือง) กับแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (กลุ่มเสื้อแดง) ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ดูเหมือนว่า จะไม่มีแนวทางประนีประนอมกันได้ และไม่มีหนทางที่จะยุติลงได้ เพราะต่างฝ่ายก็อ้างเหตุผลความชอบธรรมในการชุมนุม การรวมตัวเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มตนเองว่า เป็นไปตามสิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ และอ้างว่า เป็นการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ เป็นการชุมนุมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อตนเองและพวกพ้อง ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในการชุมนุมการรวมตัวกันทุกครั้งมีการจัดตั้งฝ่ายรักษาความปลอดภัย (การ์ด) การสะสมตระเตรียมอาวุธทั้งไม้ เหล็กแหลม ปืน ระเบิด รถยนต์ เครื่องกระจายเสียง เวทีปราศรัย ลวดหนาม ขวางรถยนต์ กระสอบทราย ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์คล้ายกับที่ใช้ในกองทัพ เช่น เครื่องตรวจจับระเบิด หมวกป้องกันสารพิษเป็นต้นนอกจากนี้ในการปราศรัยบนเวทีของผู้ชุมนุมทั้งสองกลุ่มยังเต็มไปด้วยการกล่าวหาการโจมตี การใส่ร้าย การดูต่ำ การยุยงให้เกิดขัดแย้งฝ่ายตรงข้าม การให้แบ่งฝักฝ่าย การให้ถือข้างในหมู่ประชาชน และมีการใช้สถาบันเป็นเครื่องมือในการทำลายความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะการดึงเอาสถาบันกษัตริย์มาใช้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่ม

ในภาวะการแห่งความขัดแย้งดังกล่าว แม้จะมีหลายฝ่ายพยายามหาทางแก้ไข โดยเสนอแนวทางต่าง ๆ เช่น การเรียกร้องให้ทั้งสองกลุ่มมีความสมานฉันท์กัน ให้คำนึงถึงความสงบสุขของประเทศไทย ให้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศไทยและประชาชน ให้ทั้งสองกลุ่มร่วมกันหาทางออกด้วยการเจรจา การรณรงค์ให้คนเกิดความรักชาติรักแผ่นดิน การปกป้อง เทิดทูนและพิทักษ์

สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถจัดการแก้ไขความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองทั้งสองกลุ่มได้ การชุมนุม การประท้วง การกล่าวหา การโจมตี ตลอดจนการเคลื่อนกลุ่มผู้ชุมนุม ประจันหน้ากันยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และรอวันที่จะนำไปสู่การปะทะกันอย่างรุนแรงตลอดเวลา ประเด็นของความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มคืออะไร สาเหตุของความขัดแย้งมาจากอะไร ทำไมจึงขัดแย้งกัน ทำไมทั้งสองกลุ่ม จึงไม่ยอมเจรจา ไม่ยอมหาทางออกของความขัดแย้งร่วมกัน ทางออกที่พึงประสงค์ของความขัดแย้งควรเป็นอย่างไร

ในกระบวนการศาลยุติธรรม “การไต่ถามข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาทที่เป็นประโยชน์ต่อคู่ความและกระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมในขณะเดียวกันเพราะการไต่ถามข้อพิพาทต่าง ๆ ยุติระงับลงด้วยความพอใจของคู่ความ อันมีส่วนในการรักษาสัมพันธภาพที่ดีของคู่ความด้วย ประกอบกับปริมาณข้อพิพาทที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลยุติธรรมเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ปริมาณคดีที่ค้างอยู่ในระหว่างพิจารณาสูงขึ้นเป็นลำดับ การไต่ถามข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญและเป็นประโยชน์ในการระงับข้อพิพาทที่ขึ้นสู่ศาล การส่งเสริมให้มีการใช้วิธีการไต่ถามข้อพิพาทอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม คนกลางหรือผู้ทำการไต่ถามข้อพิพาทจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์และวิธีการที่เป็นมาตรฐาน” (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2544: 9) เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งสองฝ่าย วิธีการนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยมากเวลามีข้อพิพาทในคณะสงฆ์ หรือเมื่อเกิดข้อขัดแย้งระหว่างรัฐที่กำลังดำเนินไปสู่สงคราม

หลักการไต่ถามข้อพิพาทโดยทั่วไปทางกฎหมาย

ในปัจจุบันแม้ว่ารัฐจะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม “โดยมีกระบวนการของศาลยุติธรรมเป็นกลไกในการตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแล้วก็ตาม แต่การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลมีกฎเกณฑ์ขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติไปตามด้วยบทกฎหมาย มีความสลับซับซ้อน และต้องอาศัยระยะเวลาอันกว่าจะทราบผลคำพิพากษาทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างจากการระงับข้อพิพาทที่ให้ความสะดวก รวดเร็ว และสามารถรักษาชื่อเสียงหรือความสัมพันธ์ของคู่พิพาทได้ เนื่องจากศาลมีข้อจำกัดในเรื่องของการพิจารณาความเป็นทางและการต้องเคร่งครัดตามด้วยบทกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ การระงับข้อพิพาทมิใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้วตามธรรมชาติของสังคมมนุษย์” (บุญตา ส.ผาบมีชัย, 2547: 14) การไต่ถามข้อพิพาทเป็นการค้นหาความพอใจของคู่ความว่าจะยุติข้อพิพาทซึ่งมีอยู่หรือจะมีขึ้น

ในอนาคตให้เสร็จไปด้วยวิธีการใด อย่างไรโดยผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ชี้ผลคือออกมาว่าคู่ความฝ่ายใด ถูกหรือคู่ความฝ่ายใดผิด หรือเสียค่าเสียหายที่แท้จริงเป็นจำนวนเท่าใด การไกล่เกลี่ยมีจุดมุ่งหมาย สดท้าย คือ คู่ความตกลงกันได้ และทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ดังนั้น หน้าที่หลักของ ผู้ไกล่เกลี่ยถือเป็นสื่อให้คู่ความได้ติดต่อเจรจากัน ช่วยให้คู่ความได้เข้าใจถึงสิ่งที่ตนต้องการและ สิทธิที่ตนจะพึงได้รับ รวมทั้งช่วยชี้แนะทางแก้ไขปัญหากับช่วยกำหนดทางเลือกที่นำไปสู่ข้อตกลง และเมื่อคู่ความตกลงกันได้ก็ช่วยร่างสัญญาประนีประนอมยอมความด้วยตาม ขบวนการศาลแพ่ง (2550: 39) ว่าด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยมี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. เปิดการสนทนา ผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยเป็นผู้เปิดการสนทนาก่อนที่จะเปิดโอกาส ให้คู่พิพาทได้เจรจาต่อไป
2. ผู้ไกล่เกลี่ยจะเปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้มีโอกาสที่จะพูดคุยตกลงกันก่อนในเบื้องต้น โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้รับฟัง พร้อมจับประเด็นวิเคราะห์ความต้องการ แยกแยะเหตุผลและ อารมณ์ของคู่พิพาทออกจากกัน หากพบว่าคู่พิพาทพูดคุยด้วยด้วยอารมณ์ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามลด สภาวะทางอารมณ์ของคู่พิพาทลง เพื่อให้สามารถเจรจาต่อไปได้ ถ้าไม่สามารถดำเนินการไกล่ เกลี่ยต่อไปในขณะนั้นได้ ผู้ไกล่เกลี่ยอาจเลื่อนการไกล่เกลี่ยออกไปก่อนแล้วนัดให้มีการเจรจาไกล่ เกลี่ยใหม่อีกครั้ง
3. แลกเปลี่ยนทัศนคติ การแลกเปลี่ยนทัศนคติเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญมากต่อ การไกล่เกลี่ยเพราะทำให้คู่พิพาทสามารถเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง ได้ดียิ่งขึ้นและสามารถทราบข้อจำกัดของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้
4. การตั้งหัวข้อของปัญหา หลังจากเปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยน ทัศนคติทางความคิด ความต้องการที่แท้จริง หรือความต้องการแฝงแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยจะตั้งหัวข้อ ของปัญหาใหม่ตามความต้องการที่แท้จริงของทั้งสองฝ่าย
5. สร้างข้อตกลง ก่อนมีการสร้างข้อตกลงผู้ไกล่เกลี่ยต้องกล่าวต่อคู่พิพาทเสมอว่า การไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในครั้งนี้เกิดเพื่อคู่พิพาททั้งสองฝ่ายไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผู้ไกล่เกลี่ยต้อง ชี้ให้เห็นว่าผลของการตัดสินใจตามคำพิพากษาของศาลกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแตกต่างกันอย่างไร หากมีการฟ้องร้องคดีแล้วคู่พิพาทอาจต้องเสียทั้งเงิน เวลา และความรู้สึก แต่ถ้าเลือกวิธีการ ไกล่

เกลี้ยข้อพิพาทสามารถยุติได้ในทันที และแม้ว่าผลของการไกล่เกลี่ยจะไม่มีสภาพบังคับดังเช่นคำพิพากษาของศาล แต่คู่พิพาทก็สามารถสร้างข้อตกลงใหม่ร่วมกันได้ หากต่อมาคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามสัญญาก็สามารถที่จะบังคับได้ตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้ร่วมกันได้

6. เมื่อคู่พิพาททั้งสองฝ่ายยอมรับการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเขียนหรือบันทึกข้อตกลงนั้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อไว้เป็นพยานหลักฐานในการฟ้องร้องคดีต่อไป หากคู่พิพาทไม่ยอมรับการไกล่เกลี่ยก็สามารถนำข้อพิพาทขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาทางศาลต่อไปได้

7. ปิดการสนทนา ไม่ว่าการไกล่เกลี่ยจะสำเร็จหรือไม่เมื่อการเจรจาจบลง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องกล่าวปิดการสนทนาทุกครั้ง

การเจรจาไกล่เกลี่ยจะบรรลุผลสำเร็จหรือไม่ต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลทั้งสองฝ่ายเป็นส่วนสำคัญ จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ กล่าวคือผู้ไกล่เกลี่ยและคู่พิพาทต้องแสดงความจริงใจซึ่งกันและกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแสดงออกถึงความเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีความอดทนและมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาหากการเจรจาถึงทางตัน ด้านฝ่ายคู่พิพาททั้งสองฝ่ายก็ต้องแสดงออกซึ่งความจริงใจซึ่งกันและกัน

สรุป

นอกจากความรู้ ความสามารถในการเจรจาไกล่เกลี่ยแล้ว ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจำต้องมีเทคนิคหรือศิลปะ อีกทั้งปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขสถานการณ์ความขัดแย้งโดยเฉพาะช่วงเวลาถึงทางตันให้สามารถคลี่คลายไปในทางที่ดีได้

การฟ้องร้องคดีอาจเป็นวิธีการที่ยุติธรรมที่สุดที่คู่ความจะได้รับการเยียวยา แต่ทว่าคำพิพากษาอาจไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับคู่ความเสมอไป ฉะนั้นเพื่อหาสิ่งที่ดีที่สุดหรือประโยชน์สูงสุดที่คู่ความจะได้รับภายใต้ความพึงพอใจของทั้งสองฝ่ายจึงต้องอาศัยกลไกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเข้ามาช่วย ซึ่งผลของการไกล่เกลี่ยจะอยู่ภายใต้ความพึงพอใจสูงสุดของคู่ความทั้งสองฝ่าย นั่นก็หมายความว่า ความยุติธรรมและประโยชน์สูงสุดได้เกิดขึ้นต่อคู่พิพาทอย่างแท้จริง

การไถ่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการให้ความยุติธรรมระดับ First Class ข้อตกลงการไถ่เกลี่ยที่แย่ที่สุดยังดีกว่าคำพิพากษาที่ดีที่สุด เพราะการต่อสู้คดีต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะ หรือแพ้แต่คู่พิพาทสามารถชนะได้ทั้งคู่ด้วยวิธีการไถ่เกลี่ยข้อพิพาทซึ่งสามารถสรุปวิธีการไถ่เกลี่ย

บทที่ 4

สันติวิธีตามแนวพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

บทนำทั่วไป

สังคมไทยในปัจจุบันเกิดความแตกแยกทางความคิดไม่ว่าในด้านสังคม ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ และความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากพื้นฐานทางการศึกษาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสภาพการณ์ การขาดจิตสำนึกในความรับผิดชอบทางศีลธรรมเพราะระบบการจัดเกลาจิตใจของคนไทยปล่อยช่องว่างให้ตัดสินใจด้วยตนเองน้อยไม่ได้ปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเอง ไม่มีการบ่มเพาะความสามารถทางศีลธรรมเห็นศีลธรรมเป็นสิ่งที่สำเร็จรูป เกิดลัทธิบริโภคนิยมทางศีลธรรม ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีผลตามมาก็คือการฟ้องร้องเป็นคดีความกัน ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างมากมายและเกิดความแตกแยกกันในด้านต่างๆ นำไปสู่ การแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึก และการกระทำต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกต่างกันไปกลายเป็น ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทขึ้น โดยทั่วไปความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหน่วยงานหรือ สังคมมักจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล เมื่อเกิดปัญหาข้อพิพาทขึ้นมาแล้ววิธีที่จะระงับยับยั้ง ไม่ให้เกิดความรุนแรงคือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งหากไม่มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทความรุนแรง ของปัญหาอาจทวีคูณขึ้นได้และการรู้จักวิธีสร้างองค์ความรู้โดยเฉพาะด้านการไกล่เกลี่ย ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือข้อพิพาท ในระดับที่เป็นอันตรายต่อสังคมส่วนรวม

สังคมยุคก่อนพุทธกาล สภาพสังคมก็มีความสับสน มีความขัดแย้ง มีการเอาเปรียบ มีการเข่นฆ่า มีการหลอกลวง มีการคอร์รัปชัน นักปราชญ์ทั้งหลายในยุคนั้นพยายามแสวงหาทางออก ให้กับมนุษย์ที่ตกอยู่ภายใต้วังวนของความคิด ตกอยู่ภายในคำอธิบายของนักวิชาการของสังคม ในยุคนั้น คุณแล้วก็ไม่ต่างไปจากสถานการณ์ของวัฒนธรรมในปัจจุบัน ที่สังคมกำลังโหยหา ความสงบสุข สันติภาพ และทางออกให้กับมนุษย์

เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยผลจากการ ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ ได้ประกาศทางออกให้แก่สังคม สร้างเสริมวัฒนธรรมมนุษย์ให้พ้นจากความป่าเถื่อน และยังสร้าง วัฒนธรรมของมนุษย์ให้ถึงจุดสูงสุด นั่นคืออริยธรรม ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาได้สร้าง

ความกระจัดกระจายเป็นเรื่องๆ ให้แก่สังคม เป็นการสร้างวัฒนธรรมให้สังคมพ้นจากความเถื่อนของมนุษย์ออกไปก่อน ปฏิวัติความคิดเรื่องระบบวรรณะ (Case System) ให้พ้นจากการดูถูกเหยียดหยามกัน ไม่ให้มองคนที่เผ่าพันธุ์ ตระกูล ผิวพรรณ รูปร่างหน้าตา หรือพวกพ้อง แต่มองที่การกระทำ การเข้าใจผิดในเรื่องนี้ทำให้เกิดความทะเลาะกัน แล้วสร้างมาตรฐานทางสังคมที่ไม่ถูกต้องไม่เป็นวัฒนธรรมธรรมชาติ

แต่ที่จริงประเทศไทยมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดีเยี่ยม เพราะมีหลักแห่งความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงนี้อย่างเห็นได้ชัด เพียงแต่ประเทศไทยถูกกระแสโลกาภิวัตน์ใหม่กระหน่ำแรง จึงลืมนสติไปหลงไปกับกระแสความเข้าใจผิดไปกับโลกตะวันตกที่ไม่ทราบว่าจะรับมืออย่างไรกับความขัดแย้ง โดยมากความขัดแย้งจะถูกทำลายให้สิ้นไปตามความเชื่อว่า เมื่อขจัดออกไป ความขัดแย้งจะสิ้นไปแล้วจะเกิดสันติภาพ แต่หาทราบไม่ว่าผู้กำจัดความขัดแย้ง ก็คือสาเหตุแห่งความขัดแย้งด้วย แล้วจะดำเนินการขจัดอย่างไรให้สิ้น ต่างไปจากแนวทางสร้างสันติภาพทางตะวันออก โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาการขจัดความขัดแย้งคือการอยู่กับความขัดแย้งอย่างเหมาะสมและสมดุล เพราะการขัดแย้งเป็นที่มาแห่งการสร้างสรรค์

สิ่งที่กำลังเก๊ยากและเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันนี้คือ กระแสอำนาจที่กระจายแทรกซึมอยู่ทั่วไปตามหน่วยอำนาจที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม มนุษย์กลายเป็นวัตถุทางการศึกษา อำนาจแฝงอยู่ภายใต้เหตุผลทางวิชาการ (รวมทั้งโพล) ที่เรียกว่า “วาทกรรม” เมื่อโครงสร้างของสังคมได้เปลี่ยนจากฐานอำนาจรวมศูนย์มาเป็นอำนาจกระจาย ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้อำนาจเหล่านี้มีจุดยืนร่วมกัน โครงสร้างอำนาจเดิมถูกทำลายลงไป แต่อำนาจใหม่กลับก่อตัวขึ้นมา ความอันตรายของอำนาจแบบใหม่นี้อยู่ที่ไร้หลักยึดเหนี่ยว กลายเป็นอำนาจแบบปัจเจก เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกคนจึงมีอำนาจของตน ความสับสนวุ่นวายจึงเกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ไม่ใช่ไร้ทางแก้ไข แต่ต้องแก้ที่แกนกลางแห่งปัญหา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์นำกรณีความขัดแย้งในครั้งนี้เพื่อศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งความขัดแย้ง สาเหตุแห่งความขัดแย้ง สาเหตุที่ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหาทางร่วมกัน และเสนอแนวทางออกของปัญหาความขัดแย้งที่พึงประสงค์โดยการใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

การมองสาเหตุของสันติภาพในแง่ที่ไม่ได้หมายถึงการจะทำให้โลกนี้เป็นโลกอุดมคติหรือโลกแห่งอริยะ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แม้แต่ในพระพุทธศาสนาเอง ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ความขัดแย้งหรือความไม่มีสันติภาพก็ปรากฏให้เห็นในประวัติศาสตร์ เพียงแต่แสดงในที่นี้ว่า การที่จะสร้างสันติภาพขึ้นในสังคมก็ต้องรักษาความสมดุลระหว่างโลกียภาวะกับโลกุตระภาวะไว้ให้ได้

ความกดดันทางเศรษฐกิจอันเป็นปัญหาหลักของการขัดแย้ง

โครงสร้างและสถาบันของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรม มีพื้นฐานอยู่บนความโง่เขลาและความโลภของมนุษย์ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับคำสอนของพุทธศาสนาที่มองว่า มนุษย์เราเกิดมาต้องพึ่งพากันและกัน พึ่งพาสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติ และสรรพสิ่งทั้งหลายไม่มีความยั่งยืนถาวร จะต้องสิ้นอายุสูญสลายไปในวันหนึ่ง ดังนั้นเราจึงควรใช้ชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และใช้ชีวิตแบบเดินสายกลางให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม

ในระดับโครงสร้าง ปัญหาพื้นฐานคือขนาดของระบบเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อความสัมพันธ์และวิถีคิดของคน การที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกมีขนาดที่แผ่ขยายออกไปใหญ่โตมาก เป็นตัวการที่ทำให้เรามองไม่เห็นว่าการกระทำของเราไปมีผลกระทบต่อกันที่อยู่ห่างไกลออกไปหลายพันกิโลเมตรอย่างไร เช่น ผู้ถือหุ้นหรือคนที่ทำงานในสำนักงานใหญ่ในกองทุนของบริษัทข้ามชาติที่ไปลงทุนตั้งสาขาสั่งโรงงานและค้าขายเพื่อหากำไรในประเทศกำลังพัฒนา ไม่ได้รับรู้หรือไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องการขูดรีดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ขูดรีดแรงงานและผู้บริโภครที่เกิดขึ้นในที่ที่ห่างไกลออกไป และพวกเขามองเห็นแต่เงินปันผลหรือกำไรที่พวกเขาจะได้รับเท่านั้น ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่แผ่ขยายใหญ่โตมาก ทำให้เราต้องมีชีวิตอยู่ในความโง่เขลาขาดปัญญา และขาดความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

ผู้นำของประเทศขนาดใหญ่หรือผู้บริหารของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ผู้มีอำนาจเหนือคนหลายสิบหลายร้อยล้านคน ที่เขาไม่มีโอกาสได้สัมผัสโดยตรง จะมีอำนาจและใช้อำนาจในการบริหารจัดการที่ต่างออกไปมาก เขาจะทำเพื่อหวังผลทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ระยะสั้น) ของเขาและพรรคพวก มากกว่าจะคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้คนซึ่งเขาไม่เห็นหน้าและไม่ได้สัมผัสได้โดยตรง

โดยไม่สนใจต่อผลกระทบในทางลบที่จะเกิดขึ้นกับสมาชิกแต่ละคนในสังคม และโลกสิ่งมีชีวิตอื่นแต่อย่างใด และโดยละเลยหลักการของศาสนาและหลักการของธรรมชาติที่ว่า มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมที่อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน และควรจะเคารพและเอื้ออาทรต่อกันและกันนั้น ปรีชา ช้างขวัญยืน (2540: 97) กล่าวว่า ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ผ่านข้อตกลงการค้าเสรี และโลกาภิวัตน์ (การทำให้การผลิตและการบริโภคของคนทั่วโลกเป็นแบบเดียวกัน) ภายใต้การครอบงำของบรรษัทข้ามชาตินาถักษ์ กำลังทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจเดี่ยวรากฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกวางอยู่บนแนวคิดแคบๆเกี่ยวกับความต้องการและแรงจูงใจของมนุษย์ว่าเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน โดยมองข้ามความสัมพันธ์ด้านที่ไม่ใช่วัตถุของชีวิตเพราะพวกนายทุนและผู้สนับสนุนเชื่อว่า มนุษย์เรามีแรงจูงใจขึ้นพื้นฐานที่เห็นแก่ตัว และมีความต้องการทางวัตถุอย่างไม่มีขอบเขต แทนที่พวกนายทุนและผู้สนับสนุนจะส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักควบคุมแรงจูงใจทางธรรมชาติในการไขว่คว้าที่มีตัวเองเป็นศูนย์กลาง พวกเขากลับใช้จุดอ่อนของมนุษย์ ที่จะเพิ่มการผลิตและการขายสินค้าและบริการเพื่อเพิ่มกำไรส่วนตัวของพวกเขา พวกเขาอ้างว่า “มือที่มองไม่เห็น” ในกลไกตลาดที่มีการแข่งขันเสรี จะทำให้งิจกรรมที่เห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของคนหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ หลายศาสนา สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของพวกเขา ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่รอดและพัฒนาได้จนถึงวันนี้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์เราเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การปรับตัว การแก้ไขสถานการณ์ที่ยากลำบากได้ดีขึ้น ช่วยให้โลกเกิดความรุ่มรวยและสีสันที่น่าสนใจ “แต่การขยายตัวของระบบโลกาภิวัตน์กำลังทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรม (และความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต) อย่างรวดเร็ว ระบบโลกาภิวัตน์สร้างเมืองแบบป้าคอนกรีตและถนนหลายช่องแบบเดียวกันทั่วโลก ในสถานการณ์แบบนี้ ประชากรกลุ่มที่อยู่ขั้นต่ำที่สุดของบันไดทางเศรษฐกิจ จะเป็นผู้ที่เสียเปรียบมากที่สุด ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนถ่างกว้างขึ้น มีความโกรธเคือง ความไม่พอใจ และความขัดแย้งในหมู่ประชาชนเพิ่มขึ้นซึ่งคนที่มีภูมิหลังทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันจำนวนมาก ถูกดึงดูดให้อพยพเข้ามาอยู่ในเมือง พวกเขาต้องถูกตัดขาดจากชุมชนเดิมและวัฒนธรรมเดิมของตัวเอง และต้องมาเผชิญกับการแข่งขันหางานและปัจจัยยังชีพอย่างเอาเป็นเอาตายในเมืองใหญ่ ความภาคภูมิใจในตัวเอง และในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองถูกกัดกร่อนไปด้วยแรงผลักดันของค่านิยมใหม่ของการต้องทำตัวเลียนแบบคนเมืองผู้ทันสมัย การที่ระบบโลกาภิวัตน์ถอนรากถอนโคนประชาชนจากชุมชนชนบทโดยขายฝันถึงการมีชีวิตแบบทันสมัยของคนเมืองที่พวกเขาไม่อาจบรรลุได้จริง กลับทำให้ประชาชนโดยเฉพาะคนหนุ่มเกิดความโกรธเคืองและความรู้สึกเป็นศัตรูต่อชนชั้นสูง

มากขึ้น สังคมเมืองของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมที่คนต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือดและไร้ศีลธรรม ยิ่งทำให้ความแตกต่างของคนมีปัญหารุนแรงขึ้น ภายใต้ระบบเศรษฐกิจการเมืองที่มุ่งหากำไรแบบไม่เห็นหัวคนจน” (ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, 2537: 40) ปัญหาความรุนแรงทางเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา เป็นสิ่งที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัญหาความขัดแย้งซึ่งถูกกดคั้นมาจากเศรษฐกิจภายนอก ทำให้เกิดความรุนแรงถึงขั้นเสียเลือดเนื้อปัญหาไม่ได้เกิดจากความแตกต่างของคน 2 กลุ่ม ซึ่งแตกต่างกันมาช้านานแล้ว แต่ปัญหาเกิดจากการที่คนสูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจและเอกลักษณ์ของตัวเอง และพยายามจะปกป้องมันไว้ถ้าระบบโลกาภิวัตน์ยังคงดำเนินต่อไปในลักษณะที่ไปลดทอนการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองได้และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ของโลก ความขัดแย้งและความรุนแรงก็มีแต่เพิ่มขึ้นอย่างชนิดที่ไม่อาจคาดหมายได้

วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักพระพุทธศาสนา

ในการวินิจฉัยและตัดสิน “อธิกรณ์ (ความขัดแย้ง) พระพุทธองค์จึงทรงวางรูปแบบการวินิจฉัยการตัดสินใจที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย” (วิ.มหา.,1/386/420) เพราะจะทำให้เกิดความยุติธรรมแก่บุคคลผู้ต้องอธิกรณ์หรือถูกกล่าวหา ที่สำคัญก่อให้เกิดความเลื่อมใสในกระบวนการวินิจฉัยและระงับความขัดแย้งนั้นจากทุกฝ่าย

วิธีการระงับ “อธิกรณ์และความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงได้บัญญัติแบบปฏิบัติในการวินิจฉัยและวิธีระงับอธิกรณ์ไว้ในบาลีพระปาติโมกข์ว่า อธิกรณ์สมณะ” (วิ.มหา.,2/665/736) หรือเรียกว่า สมถวินัย

โดยวิธีการระงับอธิกรณ์นี้สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประการ ดังที่ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2550: 106-107) กล่าวคือ

1. สัมมุขวินัย คือ ระเบียบที่ยกเอาอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ มาพิจารณาวินิจฉัยในท่ามกลางสงฆ์ต่อหน้าคู่กรณี ด้วยการตกลงกันเอง การตั้งผู้วินิจฉัย และระงับด้วยอำนาจของสงฆ์ตามกระบวนการในกรณีนั้นๆ หรือในอธิกรณ์สมณะ 6 ประการที่เหลือข้อใดข้อหนึ่งตามความเหมาะสมแก่อธิกรณ์นั้นๆ เช่น การระงับวิวาทาธิกรณ์ด้วยสัมมุขวินัย เป็นต้น

2. สติวินัย คือ ระเบียบการตัดพ้ออนุวาทริกรรมที่สงฆ์ให้แก่พระอรหันต์ที่ร้องต่อคณะสงฆ์ในเมื่อท่านถูกภิกษุอื่น แกล้งโจทก์พ้องด้วยศีลวินัย คือ เมื่อพระอรหันต์ถูกภิกษุอื่นพ้องว่าต้องอาบัติปาราชิกหรือสังฆาทิเสส เพราะโดยปกติพระอรหันต์ย่อมไม่ล่วงละเมิดในสิกขาบทหนักเช่นนี้ เพราะพระอรหันต์ท่านมีสติควบคุมตนอยู่เหนืออนิธย เพื่อตัดพ้อกรณีเช่นนั้นที่เกิดขึ้นในกาลต่อไป พระอรหันต์ย่อมของร้องต่อคณะสงฆ์ ให้คณะสงฆ์ทำการตัดพ้อด้วยการให้สติวินัยแก่ท่าน คณะสงฆ์ต้องให้สติวินัยแก่ท่านด้วยฉันทจิตตุดตถกรรมวาจา เมื่อสงฆ์ให้สติวินัยแล้ว ถ้าพ้องในกรณีเช่นนี้ย่อมตกไปคือ สงฆ์ไม่รับพ้องและมีผลห้ามมิให้ใครพ้องท่านด้วยข้อกล่าวเช่นนี้อีกจนตลอดชีวิตของท่าน

3. อมูพหวินัย คือ ระเบียบการตัดพ้ออนุวาทริกรรมที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุที่หายจากความเป็นบ้าแล้วขอร้องต่อคณะสงฆ์ ในเมื่อตนเองถูกภิกษุอื่นโจทก์พ้องด้วยการล่วงละเมิดวินัยในขณะที่ตนเป็นบ้า กระทำการสิ่งใดหรือล่วงละเมิดสิกขาบทใดลงไปโดยไม่มีความรู้สึกรู้ตัว การกระทำที่ได้ทำลงไปในขณะที่นั้นถือว่าไม่มีโทษทางวินัยและเมื่อภิกษุนั้นขอร้องต่อคณะสงฆ์ สงฆ์พึงให้อมูพหวินัยแก่ภิกษุนั้นด้วยฉันทจิตตุดตถกรรมวาจาเพื่อการยกพ้องในกรณีนั้น ในกาลต่อไปเมื่อภิกษุใดได้รับอมูพหวินัยจากสงฆ์แล้ว การพ้องกล่าวโทษที่ทำในตอนเป็นบ้าหรือที่ทำในตอนเป็นบ้าหรือที่เกิดขึ้นในอนาคตกการพ้องนั้นย่อมไม่สำเร็จตามกระบวนการวินิจฉัยและตัดสินอธิกรณ์

4. ปฏิญญาตถกรรม คือ การตัดสินข้อกล่าวโทษ ตามประเด็นที่จำเลยปฏิญญาต่อคณะผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ และการปรับโทษตนเองตามการล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนรับสารภาพต่อภิกษุอื่น เพราะเกิดมีอาบัติย่อมเหมือนมีหอกเสียบติดอยู่ที่หลังของภิกษุผู้ประพฤติพหุพหุจรรย ดังนั้นจึงต้องปฏิญญารับสารภาพให้เหมาะสมกับการล่วงละเมิดในสิกขาบทของตน

5. เขุขยสิกา คือ การทำการระงับอธิกรณ์ในวินัยที่คณะสงฆ์สองฝ่ายมีความเห็นที่ขัดแย้งกันในหัวข้อธรรมวินัย และตกลงกันไม่ได้ จึงมีมติให้ทุกฝ่ายแสดงความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และให้ถือเอาตามมติของฝ่ายที่มีคะแนนหรือเสียงมากกว่า กล่าวคือ เป็นการพิจารณาด้วยเสียงข้างมาก

6. ตัสสปาปิยสิกา คือ การที่คณะสงฆ์ตัดสินลงโทษแก่จำเลยที่ปฏิเสธตามหลักฐานของฝ่ายโจทก์ และเพิ่มโทษแก่จำเลยในความผิดที่ปกปิด กลบเกลื่อนและให้การเท็จในการล่วงละเมิดสิกขาบทนั้นๆ กล่าวคือ ปรับอาบัติเพิ่มอีกในการต้องอธิกรณ์นั้นๆ

7. ดิณัตถการกะ คือ เมื่อมีภิกษุต้องลหุกาบัติเป็นจำนวนมากหรือหลายข้อ และต้องอาบัติอย่างจำเลยเป็นอาจิน ไม่มีความละอาย หากจะทำการสืบสาวฟ้องร้องลงโทษเป็นรายข้อหรือรายบุคคลจะทำให้เกิดการแตกร้าง บาดหมาง วิวาท หรือประทุษร้ายกันขึ้น ในท่ามกลางคณะสงฆ์อีก ดังนั้น เมื่อคณะสงฆ์เห็นว่าสมควรที่จะมีการล้างโทษ หรือปรับอาบัติต่างๆ ให้เหมาะสม เพื่อให้บุคคลที่ล่วงละเมิดนั้นได้ตั้งวรระวังมากขึ้น จึงพร้อมเพรียงกันจัดระงับลหุกาบัติที่มีมาแล้วนั้นๆ ด้วยการประชุมเป็น 2 ฝ่าย ทำการแสดงอาบัติโดยผู้แทนของแต่ละฝ่ายด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พอจบกรรมวาจาของฝ่ายใดฝ่ายภิกษุในฝ่ายนั้นทั้งหมดย่อมหลุดพ้นจากลหุกาบัติที่ต้องแล้ว แต่ทั้งนี้ ยกเว้นอาบัติที่เกี่ยวเนื่องกับคฤหัสถ์ และยกเว้นภิกษุที่ไม่เข้าร่วมหรือมีความคิดเห็นร่วม แต่ให้ฉันทะเพื่อทำกรณั้น ดิณัตถการกะนี้เป็นการระงับ อาปัตตาคารณณ์เสมือนการกลบของเน่าเหม็นด้วยหญ้าเพื่อมิให้เหม็นฟุ้งต่อไปอีก

ทัศนคติของพระพุทธศาสนาต่อการไต่ถามเกลี้ยข้อพิพาทมีวิธีการที่เป็นธรรมชาติ กล่าวคือ พุทธศาสนามองเห็นสาเหตุของความขัดแย้งโดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ความขัดแย้งอันเกิดจากปัจจัยภายใน และความขัดแย้งอันเกิดจากปัจจัยภายนอก พระพุทธศาสนาได้สืบสาวหาสาเหตุของความขัดแย้งซึ่งพบว่าประกอบด้วย 2 มิติเช่นกัน คือ สาเหตุภายในได้แก่ รากเหง้าของกุศลและอกุศลภายในจิตใจส่วนสาเหตุภายนอก ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกัน การแก่งแย่งช่วงชิง การใช้อำนาจเหนือกว่าการไม่มีส่วนร่วม การขาดข้อมูล การขาดความสัมพันธ์ที่ดี เป็นต้น

จากกระบวนการและวิธีการวินิจฉัยและระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับภิกษุสงฆ์หรือภิกษุบางรูปนั้น เกิดจากความไม่เข้าใจกันคือ เกิดจากความเห็นที่ผิดเพี้ยนกันในด้านพระธรรมวินัย และด้วยความประพฤติกิริยาที่ยิ่งหย่อนกว่ากัน กล่าวคือเมื่อภิกษุสงฆ์มีความเห็นและมีความประพฤติที่แตกต่างไปจากพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ เมื่อนั้นย่อมมีผู้ร้องเรียนบอกกล่าวให้คณะสงฆ์ทราบและให้ดำเนินการวินิจฉัยระงับสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น โดยความถูกต้องเป็นธรรมและเป็นตามกระบวนการในพระธรรมวินัย

การจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ

การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมติพระพุทธศาสนานั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยและหลักการแห่งธรรมที่ไม่สร้างความขัดแย้งให้กับตัวบุคคลและสังคม โดยอาศัยวิธีการที่หลากหลายในการจัดการทั้งในเชิงรับและเชิงรุกและเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคล

ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยตัดสินระงับอธิกรณ์และความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และจำเป็นต้องมีคนกลางที่มีองค์คุณที่ยอดเยี่ยมในการดำเนินการเพื่อการไกล่เกลี่ยและจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขณะที่ผู้ก่อความขัดแย้งจะต้องรู้จักกิเลสภายในตนเองและต้องรู้จักสังกมมิฉะนั้นความขัดแย้งที่ตนเองร่วมก่อขึ้นอาจย้อนกลับมาทำลายและทำร้ายตนเองในที่สุด

แนวคิดพื้นฐานการจัดการความขัดแย้งทั้งเชิงรุกและเชิงรับดังกล่าว เป็นกระบวนการที่พระพุทธองค์และพุทธบริษัทได้ปฏิบัติและนำมาประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่องซึ่งจากกรณีอธิกรณ์ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่ามีกระบวนการและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งและการระงับอธิกรณ์ได้ ดังนั้นจึงเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อการระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในสังคมต่อไปอย่างไรก็ดี วิธีการจัดการความขัดแย้งนั้น จำเป็นต้องมีชุดความรู้หรือชุดของวิธีการปฏิบัติ หรือแนวทางที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งในเชิงปัจเจกและสังคมซึ่งก็คือ “หลักมัชฌิมาวิธี” ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแบบ “ต้นแบบ” ของชุดวิธีอื่นๆ ที่จะนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม โดยพระมหาสุทิตย์ อาภากรโร (2551: 73-79) มีข้อเสนอสำหรับวิธีการปฏิบัติเพื่อจัดการความขัดแย้งดังต่อไปนี้

1. การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง การจัดการความขัดแย้งในลักษณะนี้มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา และแนวความคิดทั่วไปทั้งในโลกตะวันตก และตะวันออกอื่นๆ จุดเด่นของแนวคิดนี้ก็คือเป็นวิธีที่คู่กรณีหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม ที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์และ/หรือจุดยืนที่ต่างกัน จึงได้พยายามหาช่องทางในการเปิดเจรจาในเชิงทวิภาคีซึ่งเหตุผลสำคัญในการหาช่องทางนี้อาจมีเป้าหมายเพื่อต้องการ

- 1.1 รักษาสัมพันธภาพในเชิงปัจเจก และสังคมที่มีต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง
- 1.2 รักษาประเด็นของความขัดแย้งไม่ให้ขยายวงกว้างจนเกินไป
- 1.3 รักษาเกียรติยศ ชื่อเสียงในสังคม
- 1.4 รักษาทรัพยากรและทรัพย์สิน
- 1.5 รักษาเวลาและโอกาส

ฉะนั้นคู่กรณีจึงมักจะแสวงหาทางเลือกนี้ก่อนแนวทางอื่นๆ เช่น การเชิญคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยหรือนำคดีขึ้นสู่ศาล

2. การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางหรือเจรจาโดยการมี “บุคคลที่ 3” เป็นผู้คอยทำหน้าที่ในการช่วยเหลือ สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้คู่กรณีสามารถหาทางออกได้อย่างสมานฉันท์ โดยใช้ทางเลือกที่คู่กรณีมองเห็นร่วมกันว่า เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดที่เป็นธรรม ปฏิบัติได้และก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถจะแสวงหาทางออกโดยการเจรจากันเองได้ คู่กรณีสามารถที่จะสร้างทางเลือกร่วมกันโดยการแสวง “คนกลาง” เข้ามาช่วยจัดการความขัดแย้งซึ่งคนกลางนั้นจะต้องมี “ต้นทุนทางธรรมและต้นทุนทางความเชี่ยวชาญ” ในแนวคิดและการปฏิบัติเพราะจะเป็นผู้สำคัญในการช่วยระงับความขัดแย้งนั้นๆ

3. การไต่สวน ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อุพพาหิกา” นี้เป็นสันติวิธีทางเลือกที่นำมาเป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง ในกรณีที่ทางเลือกเกี่ยวกับเจรจากันเอง และให้คนกลางที่เข้ามาไกล่เกลี่ยประสบความล้มเหลว และในบางสถานการณ์อาจไม่จำเป็นต้องใช้ทางเลือกเกี่ยวกับการเจรจากันเองและการไกล่เกลี่ยคนกลางก็สามารถที่จะใช้วิธีการนี้ได้ซึ่งการเลือกใช้วิธีการนี้อาจจะเกิดจากความต้องการของคู่กรณี ที่ร้องขอให้ผู้มีอำนาจสูงสุดในการพิจารณาข้อพิพาทตั้งคณะกรรมการขึ้นมาไต่สวนหรือเกิดจากผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้ง เช่น มหาเถรสมาคม รัฐบาลผู้นำท้องถิ่น หรือผู้นำขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง

4. การมีส่วนร่วมเป็นการส่งเสริมให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและวิธีการปฏิบัติเพื่อกำหนดความเป็นของกระบวนการและวิถีชีวิตร่วมกัน

5. การใช้มาตรการหรืออำนาจทางกฎหมาย เช่น การใช้อำนาจตุลาการ การใช้กระบวนการทางศาลและการออกกฎหมาย หรือการบัญญัติวินัยเป็นต้น ก็เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งแบบหลายๆ ที่จะสร้างความสมานฉันท์และการแก้ไขความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง ซึ่งวิธีการแบบนี้จะต้องสร้างการยอมรับให้กับทุกฝ่ายและใช้เป็นวิธีที่เป็นธรรมสำหรับทุกคน โดยการใช้มาตรการเชิงกฎหมายนี้ อำนาจและกฎหมายนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น ความยุติธรรม เสมอภาค ตรวจสอบได้ โปร่งใส รับผิดชอบ ถูกต้อง เหมาะสม และปฏิบัติได้จริงบนพื้นฐานของการได้ประโยชน์ของทุกฝ่าย

ประเด็นของความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง

ความขัดแย้งของกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดง ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ตลอดเวลาเกือบ 5 ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2549 – ปัจจุบัน) มีการนำประเด็นต่างๆ มาเป็นข้อกล่าวหาเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือ เพื่อกล่าวโจมตีฝ่ายตรงข้าม เช่น ประเด็นการไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์การทุจริตประพฤติมิชอบ การแทรกแซงองค์กรอิสระ ความประพฤติเสียหายส่วนตัวในเรื่องชู้สาว การประสบภาวะล้มละลายของแกนนำกลุ่มเสื้อเหลืองบางคน การมีบรรพบุรุษเป็นคนต่างชาติ (คนจีน) การรับจ้างมาชุมนุมประท้วง ความโกรธแค้นไม่พอใจในเรื่องส่วนตัว เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาข้างต้นก็สามารถจัดเข้าได้ในอภุศลมูลทั้ง 3 อย่าง เพราะต่างฝ่ายต่างก็อยากเอาชนะ อาฆาตพยาบาท ไม่ให้อภัย ไม่ยอมลดละต่อกันอยากทำลายล้างอีกฝ่าย และกล่าวหาโจมตีอีกฝ่ายอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ได้คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศชาติและประชาชน แต่ถ้าเราใช้ประเด็นความขัดแย้งทั้ง 5 ประเภทที่ Catherine (2547: 9-13) ได้แบ่งไว้แล้ว พบว่า ความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มเป็นความขัดแย้งในสองด้านคือ ด้านข้อมูล (Data Conflict) และผลประโยชน์ (Interest Conflict) ดังนี้

ความขัดแย้งด้านข้อมูล

ความขัดแย้งด้านข้อมูล เพราะทั้งสองกลุ่มต่างพยายามสร้างข้อมูลและนำเสนอข้อมูลเพื่อปลุกเร้า ปลุกระดมมวลชนให้มาสนับสนุนฝ่ายตนเอง ให้เกลียดชังกลุ่มของฝ่ายตรงข้าม โดยนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว ไม่รอบด้าน และพยายามนำเสนอข้อมูลด้านบวกหรือที่เป็นด้านดีของฝ่ายตนพร้อมทั้งกล่าวหาโจมตีอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นคนชั่ว เป็นคนไม่ดี เป็นคนเลว โดยกลุ่มเสื้อเหลืองมีสื่อที่เป็นกระบอกเสียงของตน คือ สถานีโทรทัศน์ ASTV และหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ขณะที่กลุ่มเสื้อแดง (นปช.) (ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับรัฐบาลพรรคไทยรักไทย/พลังประชาชนเดิม ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพรรคเพื่อไทยหลังจากพรรคพลังประชาชนถูกยุบไป) มีสถานีโทรทัศน์ NBT (National Broadcasting Television) สถานีวิทยุของรัฐ สถานีโทรทัศน์ที่เปิดใหม่ คือ DTV และสถานีวิทยุของรัฐตลอดจนวิทยุชุมชนในกรุงเทพฯ และจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง) และภาคอีสาน (จังหวัดอุดรธานี และขอนแก่นเป็นศูนย์กลางของกลุ่มเสื้อแดงรองจากกรุงเทพฯ) เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่แนวคิดและกิจกรรมของฝ่ายตน

เมื่อทั้งสองกลุ่ม ต่างก็มีสื่อเป็นเครื่องมือ มีมวลชนที่ให้การสนับสนุน มีแหล่งเงินทุนหรือกลุ่มทุนที่ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงสามารถทำกิจกรรมเคลื่อนไหวไปยังที่ต่างๆ เพื่อแสวงหาแนวร่วมและสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มตนเอง ประชาชนของประเทศก็แยกออกเป็นสองกลุ่มที่ชัดเจน โดยกลุ่มคนยากจนหรือคนรากหญ้าส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือและภาคอีสานให้การสนับสนุนต่อกลุ่มเสื้อแดง ภายในกลุ่มคนเสื้อแดงเองก็มีการแบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มคือกลุ่มเสื้อแดงแท้และกลุ่มที่แอบอ้างว่าเป็นกลุ่มเสื้อแดง (แดงเทียม) กลุ่มเสื้อแดงแท้ก็คือกลุ่มคนที่นิยมชื้อชอบและรักดีในตัวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร กลุ่มที่แอบอ้างว่าเป็นกลุ่มเสื้อแดง เป็นกลุ่มแยกตัวมาจากกลุ่มเสื้อแดงเดิมมาให้การสนับสนุนกลุ่มเพื่อนเนวิน เพื่อจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์ กลุ่มชนชั้นกลางประชาชนในภาคใต้ และกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนสนับสนุนกลุ่มเสื้อเหลือง ได้รับการมองว่า เป็นกลุ่มผู้ขมขื่นมีอภิสิทธิ์ ขณะที่กลุ่มคนเสื้อแดงเป็นกลุ่มผู้ขมขื่นไม่มีอภิสิทธิ์ เพราะไม่มีกลุ่มอำนาจในสังคมให้การสนับสนุน นอกจากสมาชิกพรรคเพื่อไทยที่ยังเคารพนับถือในอดีตนายกรัฐมนตรี และผู้ขมขื่นยังถูกมองว่า มาด้วยค่าจ้าง ไม่ได้มาด้วยอุดมการณ์แห่งความเป็นประชาธิปไตยและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง จึงมักจะถูกเยาะเย้ยถากถางจากสื่อมวลชน และกลุ่มคนเสื้อเหลืองตลอดเวลา

ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ผลประโยชน์ในที่นี้หมายถึง ผลประโยชน์ทางการเมืองทางธุรกิจ และผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งในระดับส่วนบุคคล ครอบครัวและระดับพรรค ความจริงแล้วทั้งแกนนำของกลุ่มเสื้อเหลือง และกลุ่มเสื้อแดง ต่างก็เป็นกลุ่มเดียวและเคยมีผลประโยชน์ร่วมกันกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เพราะมีที่มาร่วมกันตั้งแต่การเป็นศิษย์ของสมณโพธิรักษ์ (รักษ์ รักษ์พงษ์) แห่งสำนักสันติอโศกการเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นสมาชิกพรรคพลังธรรม ประเด็นสำคัญคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม (ขณะนั้น) เป็นผู้ชักนำ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมระดับมหาเศรษฐีผู้มีทรัพย์สินสมบัติรวมกันหลายหมื่นล้านบาทเข้าสู่การเมืองโดยให้ดำรงตำแหน่งรองหัวหน้าพรรค และผลักดันให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศเมื่อพรรคพลังธรรมเข้าร่วมรัฐบาลในสมัยของนายชวน หลีกภัย เมื่อปี พ.ศ.2537 จนได้เป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรมเมื่อ ปี พ.ศ.2538 เมื่อพรรคพลังธรรมยุติการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง สมาชิกส่วนใหญ่ได้มาร่วมกันก่อตั้งพรรคไทยรักไทย เมื่อ พ.ศ.2541 และชนะการเลือกตั้งทั่วไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2544 ด้วยคะแนนเสียงถึง 262 จาก

ทั้งหมด 500 เสียง สามารถจัดตั้งรัฐบาลเสียงข้างมากได้ร่วมกันพรรคการเมืองอื่นอีก 2 พรรค และอยู่บริหารประเทศจนครบวาระ 4 ปี

ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างทั้งสองเริ่มปรากฏอย่างชัดเจน เมื่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรตลอด 4 ปีที่ผ่านมา กลุ่มเสื้อเหลืองได้มองเห็นความเสียหายที่เกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐ เพราะเป็นการบริหารที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เอื้อผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มธุรกิจของตนเอง แก่เครือญาติและพวกพ้อง ไม่ว่าจะเป็นโครงการปล่อยเงินกู้ให้แก่วัฒนพรม 4,000 ล้านบาท โครงการโคล้านตัว โครงการกล้วยพารา 90 ล้านคัน โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการห้วยออนไฉน โครงการแอร์พอร์ตลิงค์ (ระบบสายพานลำเลียงในสนามบินสุวรรณภูมิ) โครงการซีทีเอกซ์ 9000 (ระบบตรวจสอบอาวุธ วัตถุระเบิดและระบบความปลอดภัยในสนามบินสุวรรณภูมิ) การปราบปรามผู้ค้ายาเสพติดเป็นผลให้มีการฆ่าตัดตอนผู้ค้ายาเสพติด 2,500 ศพ การขายหุ้นไทยคมให้แก่กลุ่มทุนเทมาเสกของรัฐบาลสิงคโปร์ โครงการซื้อที่ดินย่านรัชดา ฯลฯ ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงมองเห็นว่าแต่ละโครงการของรัฐบาลมีประโยชน์แก่ประชาชนระดับรากหญ้าและบางโครงการก็เป็นการดำเนินของบริษัทเอกชน ไม่เกี่ยวข้องกับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาล การยกประเด็นความไม่โปร่งใสในโครงการเหล่านี้มาดราม่ารัฐบาลและคณะรัฐบาล เพราะแกนนำกลุ่มเสื้อเหลืองไม่ได้ประโยชน์ในโครงการด้วย แกนนำมีความโกรธแค้นส่วนตัวกับอดีตนายกรัฐมนตรีที่ไม่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินจนถูกธนาคารฟ้องเป็นบุคคลล้มละลาย เพราะขาดทุนในการดำเนินธุรกิจสิ่งพิมพ์ และเพราะกลัวว่าอดีตนายกรัฐมนตรีจะบริหารประเทศจนประสบความสำเร็จ และจะได้รับความนิยมจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อันจะทำให้กลุ่มศักดินาและพวกนิยมอำมาตยาธิปไตยสูญเสียความสำคัญ ในการสร้างบ้านมีเพื่อรองรับการสถาปนาของตนเอง

สรุปว่า ในประเด็นความขัดแย้งในผลประโยชน์นี้ ไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ที่ขัดแย้งโดยตรงแต่เป็นความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองต่อประเด็นของผลประโยชน์ที่ต่างกัน และกล่าวหาว่าอีกกลุ่มหนึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับรัฐบาล โดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลืองจะกล่าวโจมตีกลุ่มเสื้อแดงว่าเป็นสมุนรับใช้หรือรับผลประโยชน์จากอดีตนายกรัฐมนตรี เป็นพวกที่รับจ้างมาเคลื่อนไหวก่อวุ่น ไม่ได้มาด้วยอุดมการณ์ เป็นพวกไม่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ไม่ปรารถนาดีต่อประเทศชาติ และเคลื่อนไหวด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้มาด้วยค่าจ้างแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมโดยทั่วไป เราจะพบว่า ความขัดแย้งในสังคมมีมากมาย เช่น ความขัดแย้งภายในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งภายในองค์กร ระหว่างองค์กร ระหว่างเผ่า ความขัดแย้งภายในประเทศ ความขัดแย้งระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเด็นมีรายละเอียดของความขัดแย้งมีสาเหตุของการเกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไขที่แตกต่างกัน เช่น บางปัญหาเกิดมาจากเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจ จากความรัก จากการแสวงหาอำนาจทางการเมือง มาจากการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติ การดูหมิ่นกันทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ความเชื่อทางศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน เป็นต้น โดยตามหลักการทางพระพุทธศาสนา จะพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมทุกอย่างล้วนมีต้นตอหรือจุดเริ่มต้นมาจากอำนาจกิเลสกองใหญ่ที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นตัวผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแห่งความขัดแย้ง ออกมาภายนอกเรียกว่า อกุศลมูล 3 อย่าง คือ ความโลภ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น โดยไม่รู้จักพอ เรียกว่าโลภะ ความโกรธ ความเคียดแค้น ชิงชัง ความอิจฉาริษยา ความอาฆาตมาดร้าย ความต้องการทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม เรียกว่าโทสะ ความหลงไม่รู้จริง การถูกหลอก ถูกล่อลวง การหลงผิด การเห็นผิด เรียกว่าโมหะ นอกจากนี้ยังมีหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งปวง ซึ่ง พระมหาพรหม ธรรมมหาโส (2547: 186) ถือว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือเป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้ เรียกว่า ปปัญจธรรม หรือธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้า 3 ประการคือ ตัณหา (ความอยาก) ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) มานะ (ความถือตัว) แต่ถ้าพิจารณาจากสภาพปัญหาที่เป็นจริงแห่งความขัดแย้งของกลุ่มเชื้อเผ่าและเผ่าแดง พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งมีดังต่อไปนี้

1. การเปิดเผยความไม่โปร่งใสในการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

กลุ่มพันธมิตรเชื่อว่า บุคคลที่เป็นต้นตอแห่งความขัดแย้งจริงๆ คือ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐบาล โดยเฉพาะ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนในการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควบคู่กับการดำเนินธุรกิจของครอบครัว เห็นได้จากคดีที่ยื่นฟ้องของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและความเสียหายอันเกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐ (กตส.) ที่ระบุว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรี มีความประพฤติที่สร้างความเสียหายแก่รัฐและประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง กลุ่มแกนนำกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) โดยเฉพาะนายสนธิ ลิ้มทองกุล และพล. ต. จำลอง ศรีเมือง ได้ออกมาเปิดเผยความไม่โปร่งใสในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลผ่านรายการเมืองไทยรายสัปดาห์ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 หรือ Modern 9 TV รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ได้สั่งให้งดออกอากาศของรายการดังกล่าว เพราะเป็นการนำเสนอด้านเดียวและเป็นการให้ร้ายบุคคลที่สามซึ่งไม่สามารถชี้แจงข้อมูลที่ถูกต้องได้ ทำให้มีการจัดรายการ

เมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรไปยังที่ต่างๆ เช่น สวนลุมพินี อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย บริเวณสะพานมอญ ลานพระบรมรูปทรงม้า หน้าทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น และมีกลุ่มคนมาร่วมฟังมากยิ่งขึ้น ส่วนมากจะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน คนชั้นกลางในเมือง พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ ดารา นักศึกษา นักวิชาการ และนักการเมืองพรรคฝ่ายค้าน

2. การเคลื่อนไหวของกลุ่มเสื้อแดงเพื่อปกป้อง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

เมื่อกลุ่มพันธมิตรฯ มีการชุมนุมขับไล่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐบาลอย่างยืดเยื้อและมีมวลชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และมีการถ่ายทอดกิจกรรมการชุมนุมผ่านทางสถานีโทรทัศน์ ASTV และสถานีวิทยุในเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นายกรัฐมนตรีจึงสนับสนุนให้ ส.ส. พรรคไทยรักไทย (ขณะนั้น) ในพื้นที่จัดตั้งกลุ่มมวลชนในนาม “กลุ่มคนรักทักษิณ” (พัฒนามาเป็นกลุ่ม นปค. และ นปช. ตามลำดับ) เข้ามาชุมนุม เพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะรัฐบาลก็มีกลุ่มคนรักกลุ่มคนสนับสนุนจำนวนมากเช่นเดียวกัน จึงทำให้เกิดการเผชิญหน้าและปะทะกันระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดงจนถึงปัจจุบัน แม้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จะถูกปฏิบัติโดยทหารไปแล้ว ไม่สามารถเดินทางกลับสู่ประเทศไทยได้ ส่วนพรรคไทยรักไทยก็ถูกยุบ พรรคพลังประชาชนที่เป็นตัวแทน (Nominee) ของพรรคไทยรักไทยถูกยุบพรรคไปแล้ว แต่สมาชิกของพรรคไทยรักไทยเดิมยังคงอยู่และได้ร่วมกันตั้งพรรคใหม่คือ “พรรคเพื่อไทย” ประชาชนที่เป็นฐานเสียงของพรรคยังมีมากอยู่ และการเคลื่อนไหวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จากต่างประเทศด้วยการโทรศัพท์เข้ามาสนทนากับประชาชนที่เป็นฐานเสียง การโฟนอิน (Phone in) ที่ชุมนุมกันในที่ต่างๆ ยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพูดพาดพิงถึงในหลวงว่า “ไม่มีใครสามารถนำตนกลับประเทศไทยได้นอกจากพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพลังประชาชน”

เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองและกลุ่มเสื้อแดงแล้ว ปานเทพ พัวพงษ์พันธ์ (2551: 95) พบว่าต้นตอของความขัดแย้งจริงๆ ไม่ได้เป็นเพราะทั้งสองกลุ่มเป็นศัตรูหรือไม่พอใจกันมาก่อน แต่เป็นเพราะมาจากการที่กลุ่มหนึ่ง (กลุ่มเสื้อเหลือง) พยายามผลักดันในเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้กระบวนการของรัฐและเครื่องมือที่มีอยู่ทุกอย่าง เพื่อให้จัดการและดำเนินการกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีให้สมกับความผิดและความเสียหายที่สร้างกับประเทศชาติ ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง (กลุ่มเสื้อแดง) ก็พยายามเคลื่อนไหวต่อสู้แทนอดีตนายกรัฐมนตรี และการเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการเอาผิดกับกลุ่มพันธมิตรฯ ที่บุกยึดทำเนียบ

รัฐบาลและปิดสนามบินด้วยกระบวนการยุติธรรมอย่างเที่ยงตรง และขอร้องไม่ให้บุคคลอื่นให้การสนับสนุน

จึงสามารถสรุป องค์ประกอบที่เป็นที่มาแห่งความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่มมี 3 ประเด็น ได้แก่

1. การมีผลประโยชน์ที่ทับซ้อนในการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรี
2. การเปิดเผยความผิดและเรียกร้องให้ทหารและกระบวนการยุติธรรมดำเนินการทางกฎหมายกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะรัฐมนตรีของกลุ่มเสื้อเหลือง
3. การเคลื่อนไหวปกป้อง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ของกลุ่มคนเสื้อแดง (กลุ่มคนรักทักษิณ กลุ่มรากหญ้า และชาวชนบทที่จัดตั้งโดยพรรคการเมืองพรรคไทยรักไทย)

สาเหตุที่ทั้งสองกลุ่มไม่ยอมเจรจาทางออกร่วมกัน

บุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่ม อาจคิดว่า การแก้ปัญหาความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่มทำได้ง่าย แต่ความเป็นจริงแล้ว การแก้ปัญหาความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่ม เป็นไปได้ยากมาก เพราะ

1. การถือในศักดิ์ศรี (ทิฐิมานะ)

การยอมเจรจาหรือการหาทางออกร่วมกัน ย่อมหมายถึงความพ่ายแพ้ การยอมรับว่าฝ่ายตนเองผิด หรือการยอมรับว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความผิด โดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลือง ยืนยันว่า “ตราบไค” ที่ยังไม่สามารถบรรลุข้อเรียกร้อง 3 ข้อ คือ การพิทักษ์รัฐธรรมนูญ การโค่นล้มระบอบทักษิณพร้อมกับขับไล่รัฐบาลชุดนี้ และการสร้างการเมืองใหม่ และประกาศอย่างชัดเจนที่จะไม่มีการเจรจากับฝ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ชนะไม่เลิก (การชุมนุม) แม้ว่าในปัจจุบันนี้คณะรัฐบาลจะเปลี่ยนจากพรรคพลังประชาชนมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์แล้วแต่วิถีแห่งการเจรจาการประนีประนอมยอมทั้งสองเป็นไปไม่ได้ยาก เพราะความเชื่อพื้นฐานและเป้าหมายที่ทั้งสองกลุ่มตั้งไว้นั้นอยู่ที่สิ่งเดียวกันแต่เป็น

ในทิศทางที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มเสื้อเหลือง มีความเชื่อหลักคือ ระบบประชาธิปไตยที่ถือว่าการเลือกตั้งเท่านั้นเป็นสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยยังไม่ถูกต้อง เพราะในระบบการเลือกตั้ง เต็มไปด้วยการทุจริตการซื้อเสียง การมีนายทุนหนุนหลังพรรคการเมือง และการแบ่งกลุ่มเป็นพรรคเป็นขั้ว เป็นมุ้งภายในพรรค จึงมีจุดยืนและเป้าหมายหลักคือการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ กำจัดระบอบทักษิณ และสร้างการเมืองใหม่ แม้ขณะนี้จะเป็นพรรคฝ่ายค้านก็ตาม แต่ก็ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของกลุ่มรากหญ้า ของนักการเมืองและกลุ่มเสื้อแดง และในต่างประเทศของอดีตนายกรัฐมนตรี ขณะที่กลุ่มเสื้อแดง มีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตยที่ผ่านระบบการเลือกตั้ง (ตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2540) กลุ่มนี้จึงเรียกร้องการนำเอารัฐธรรมนูญปี 2540 กลับมาใช้ และกล่าวโจมตีกลุ่มเสื้อเหลืองว่าเป็นพวกนิยมระบอบอำมาตยาธิปไตย ไม่นิยมระบอบประชาธิปไตย โดยไว้วางใจประชาชนส่วนใหญ่ และเป็นพวกที่กลัวการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น พวกเขาจึงเคลื่อนไหวโดยมีเป้าหมายคือ เพื่อปกป้องอดีตนายกรัฐมนตรี ระบบการเลือกตั้งแบบเดิม ไม่เห็นด้วยกับระบบการเมืองใหม่ที่กลุ่มเสื้อเหลืองเสนอ และประกาศจุดยืนของการชุมนุม 3 อย่าง คือ การชุมนุมโดยสงบ สันติ และอหิงสา โดยปราศจากอาวุธ แต่ก็ดูเหมือนว่า พฤติกรรมการชุมนุมของกลุ่มเสื้อแดงจะสวนทางกับจุดยืนข้างต้น” (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติร่วมกับสถาบันปกเกล้าคู่มือนักศึกษา, 2548: 18)

เพราะในการชุมนุมแต่ละครั้งมีการจัดตั้งกลุ่มรักษาความปลอดภัยพร้อมกับมีอาวุธหลายอย่างเช่นเดียวกับกลุ่มเสื้อเหลือง และยังมีการทำร้ายฝ่ายอื่นอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการบุกเข้าทำร้ายกลุ่มเสื้อเหลืองที่จังหวัดเชียงใหม่จนมีผู้เสียชีวิต 1 คน การปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและกลุ่มเสื้อเหลือง และการทำร้ายเจ้าหน้าที่ราชการ เช่น กลุ่มเสื้อแดงทำร้ายทหารที่ปลอมตัวเข้าไปหาข่าวในกลุ่มผู้ชุมนุม การเข้าไปล้อมไปทุบรถนายกรัฐมนตรี ไปทำร้ายคนขับรถ และเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (นายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์) ที่กระทรวงมหาดไทยเมื่อ วันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2552 จนได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น

กลัวเสียผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง (ตัณหา โลภะ)

กลัวเสียผลประโยชน์ในกลุ่มตนเองและพวกพ้อง ทั้งสองกลุ่มจึงไม่ยอมหาทางออกร่วมกันเพราะต่างฝ่ายก็มุ่งจะปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตนเองเป็นประเด็นหลัก การเคลื่อนไหวของแต่ละกลุ่มจึงเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม เห็นได้จากการชุมนุมของกลุ่มเสื้อ

เหลือ มีการเรียกร้องให้บริจาคเงินและสิ่งของเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการชุมนุม มีการประกาศขายงานดาวเทียมที่เป็นผลิตภัณฑ์ในบริษัทของแกนนำ การรับสมัครและจัดตั้งเป็นสมาชิกใหม่ของ ASTV มีการระดมเงินบริจาคเพื่อใช้เป็นค่าจ้างแก่พนักงานในบริษัท และมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มแก่ผู้ชุมนุม ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงก็เช่นเดียวกัน การชุมนุมทุกครั้งมีการระดมทุน มีการจำหน่ายสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม การใช้เงินในการระดมคนมาชุมนุม การให้คำสัญญาจากอดีตนายกรัฐมนตรีและผู้สนับสนุนหลักของพรรคในรูปผลประโยชน์อื่นๆ แก่กลุ่มผู้ชุมนุม

นอกจากนี้ ยังมีบุคคล กลุ่มทุน และมวลชนหนุนอยู่เบื้องหลัง ความขัดแย้งของทั้งสองกลุ่ม ถ้าเป็นความขัดแย้งในบางประเด็นที่ไม่มีบุคคล กลุ่มทุน และมวลชนหนุนอยู่เบื้องหลังก็คงจะยุติลงในระยะเวลาไม่นาน แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างมีผู้สนับสนุนให้เคลื่อนไหว เช่น กลุ่มเสื้อเหลืองมีมวลชนที่สำคัญคือกลุ่มสันติอโศก กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน คนชั้นกลาง นักศึกษา นักวิชาการ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนผู้ประกอบการวิชาชีพในภาครัฐและเอกชน เช่น แพทย์ พยาบาล อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ขณะที่กลุ่มเสื้อแดงมีบุคคลสนับสนุนที่สำคัญคือ อดีตนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคเพื่อไทย (ไทยรักไทยและพลังประชาชนเดิม) ทหาร นักจัดรายการวิทยุชุมชน กลุ่มทุน ส่วนใหญ่มาจากนายทุนของพรรคและทรัพย์สินของอดีตนายกรัฐมนตรี ส่วนมวลชนที่สำคัญได้แก่ กลุ่มชาวไร่ชาวนา กลุ่มกรรมกร (กลุ่มคนรากหญ้า) ที่เป็นฐานเสียงในพื้นที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพรรค ของแกนนำมวลชนที่ระดมมาจากภาคส่วนต่างๆ ที่จัดตั้งมาในการชุมนุมแต่ละครั้ง ยังมีนักวิชาการอิสระและนักเคลื่อนไหวบางกลุ่มที่มีแนวคิดต่อต้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้การสนับสนุนด้วย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความเชื่อ จุดยืน และเป้าหมายของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน โอกาสที่จะหันมาเจรจากัน หาทางออกร่วมกัน หรือประนีประนอมกันจึงเป็นไปได้ยาก และต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมลดละทิวติของอุดมการณ์และต่างก็เกรงฝ่ายตนเองเสียผลประโยชน์จะเสียเปรียบฝ่ายตรงข้ามตลอดเวลา จึงสามารถกล่าวสรุปถึงสาเหตุที่ทั้งสองกลุ่มไม่ยอมเจรจากันตามที่ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548: 27) กล่าวว่าเพราะ

1. ในระดับบุคคลและระดับกลุ่มแล้ว ล้วนแต่ครอบงำด้วยอำนาจของความโกรธ ความโลภ ความหลง (อกุศลมูล) ตัณหา ทิฐิ มานะ (ปัญจธรรม) ครอบงำ เพราะต่างฝ่ายต่างกระหายอยากได้อำนาจ อยากเอาชนะ อยากกำจัดฝ่ายตรงข้าม ถูกหลอกล่อถูกปลุกปั่นด้วยข้อมูลที่ผิดๆ

ที่ยังไม่มีการพิสูจน์ยืนยันว่า เป็นจริงหรือไม่อย่างไร และต่างก็ไม่รู้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองครั้งนี้จะมีผลกระทบ จะสร้างความเดือดร้อนแก่คนอื่น และสร้างความปั่นป่วน ความไม่ปกติสุขแก่ประเทศชาติมากเพียงใด เพียงแต่ต้องการเอาชนะ ฝ่ายตนยอมไม่ได้ ต้องจัดการกับฝ่ายตรงข้าม หรือไม่ก็ต้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับกติกา ยอมรับผิดตามกฎหมายของบ้านเมืองก่อน มิเช่นนั้นจะไม่ยอมเจรจา ไม่ยอมหยุดการเคลื่อนไหว ตราบใดที่ฝ่ายตนไม่ชนะและไม่ได้รับความเป็นธรรม ตามกระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง

2. ทั้งสองกลุ่มต่างคิดว่ากลุ่มของตนเองถูกอีกกลุ่มหนึ่งผิดการต่อสู้ครั้งนี้กลุ่มของตนจึงยอมไม่ได้ เพราะถ้ากลุ่มของตน (เสื้อเหลือง) ยอมแพ้ ย่อมหมายถึงประเทศชาติและประชาชนยอมจำนนต่อความไม่ถูกต้อง ปลอ่ยให้คนชั่วที่สร้างความเสียหายลอยนวลโดยไม่มีความผิด ขณะที่กลุ่มอีกกลุ่ม (เสื้อแดง) เห็นว่า กลุ่มพวกตนไม่ได้รับความเป็นธรรมจากอำนาจนอกรัฐธรรมนูญจากชนชั้นสูง จากทหาร จากองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ทั้งๆ ที่ผ่านมาการเลือกตั้ง ได้รับความเห็นชอบจากมติของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมาแล้ว ย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมในการบริหารประเทศชาติ การใช้กฎหมายหรืออำนาจนอกกติกาของกลุ่มเสื้อเหลืองร่วมกับฝ่ายค้าน (พรรคประชาธิปัตย์) แย่งอำนาจไปด้วยวิธีการไม่ถูกต้อง

การจัดการความขัดแย้งแนวพุทธเชิงรับ

แนวคิดพื้นฐานการจัดการความขัดแย้งเชิงรุกและเชิงรับเป็นกระบวนการที่พระพุทธองค์และพุทธบริษัทได้นำมาปฏิบัติและมาประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่องและจะเห็นได้ว่ามีกระบวนการและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งโดย ธีระกานต์ คงด้วง (2552: 306) กล่าวไว้ดังนี้

1. การมีความรักอย่างเสมอภาคและความเท่าเทียม เพราะที่สังคมจะอยู่ร่วมกันได้นั้นความรัก ความเมตตา ความเสมอภาค และความเท่าเทียม จะต้องเป็นฐานรองรับการอยู่ร่วมกัน เพราะหากขาด ความเสมอภาค ความเท่าเทียมแล้ว สังคมย่อมไม่ปกติสุข

2. การรื้อถอนและการสลายความยึดมั่นทั้งในตัวตนและการดำเนินการในกิจการต่างๆ เพราะการรื้อถอนความยึดมั่น เป็นการลดอุณหภูมิของความขัดแย้ง

3. การยอมรับในความหลากหลายและความแตกต่าง ความแตกต่างทางด้าน ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ เป็นต้น ล้วนเป็นความแตกต่างที่ธรรมชาติได้สร้างขึ้นเพื่อความ สมดุลของสังคม สิ่งที่มนุษย์จะพึงทำ คือการลดความเป็นปัจเจกบุคคล เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

4. การตระหนักรู้ เคารพ และให้เกียรติผู้อื่นหรือสิ่งอื่นๆ เพื่อยอมรับและน้อมตนเข้าสู่ การเป็นหนึ่งเดียวต่อสรรพสิ่งที่ไม่มีความแปลกแยก รู้จักฟังและเคารพด้วยเสียงที่มาจากหัวใจของ ทุกคน

5. การอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รู้จักฟัง และเคารพด้วยเสียงที่มาจากหัวใจของ ทุกคน

6. การวางตนเป็นกลางและมีความเสมอต้นเสมอปลาย ความเป็นกลางถือว่ามีความสำคัญ อย่างยิ่งของผู้ไกล่เกลี่ย เพราะความเป็นกลางจะทำให้คู่กรณียอมรับและไว้วางใจเหมือนดังพระ พุทธองค์ที่ทรงไว้ซึ่งความเป็นกลางอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดพื้นฐานของการจัดการความขัดแย้งในเชิงรุก

ในการจัดการความขัดแย้งในเชิงรุกนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการที่หลากหลายและ เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การป้องกันความขัดแย้ง โดยมีวิธีการสำคัญ ดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมเพื่อเอื้อเพื่อและแบ่งปัน ความสุข ความทุกข์ และความรู้ต่อกัน ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมนั้นจะนำไปสู่การ เข้าใจและการยอมรับในแนวปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. การสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อบุคคลและสังคมเพื่อป้องกันความขัดแย้ง และให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความเชื่อมั่นในหลักที่ดีต่อกัน

3. การสร้างการมีส่วนร่วมให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้เสีย

4. การสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. การหมั่นประชุมปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน ตามหลักการที่ปรากฏในหลักธรรมที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม ตามที่กล่าวแล้ว

6. การแบ่งทรัพยากรและสิ่งอื่นๆ แก่ทุกฝ่ายในส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือและรู้จัดการเสียสละ โดยมีทั้งการให้และการรับเพื่อความอยู่รอดของทุกฝ่ายและการใช้สิทธิที่เท่าเทียมในการใช้ทรัพยากร

โดยสรุปการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การเจรจาเพื่อยุติปัญหาโดยอาศัยคนกลางเป็นผู้เจรจา ประสานให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ โดยคนกลางมีหน้าที่ในการเสนอแนะและหาทางออกที่ดีที่สุดให้แก่คู่กรณี คนกลางที่เข้ามาไกล่เกลี่ยจะต้องได้รับการยอมรับจากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสิ่งที่สำคัญคือคนกลางไม่มีอำนาจในการบังคับหรือตัดสิน ข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ปัญหาข้อพิพาทจะยุติได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับคู่กรณีเป็นสำคัญ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่ใช่การพิพากษาคดี เพราะผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่มีสภาพบังคับ หากคู่กรณีไม่ปฏิบัติตามก็ไม่สามารถที่จะบังคับได้ ท้ายที่สุดก็ต้องนำข้อพิพาทขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรม หลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยอาศัยคนกลางหรือบุคคลที่สามนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางนอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถแล้วยังต้องเป็นผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถเข้าใจสถานการณ์และสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเน้นการปฏิบัติการแก้ปัญหาข้อพิพาทในระบบองค์กรรวมตามหลักอริยสัจ 4

ในการใช้หลักอริยสัจ 4 เพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาทพบว่าเมื่อเกิดข้อพิพาทหรือปัญหาขึ้น ถ้าหากเราแก้ไขปัญหาโดยไม่หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาก่อนการแก้ไขปัญหาที่อาจแก้ไขได้ไม่ตรงจุดหรืออาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดย หลักของอริยสัจ 4 ประกอบด้วยทุกขเมื่อมีปัญหากเกิดขึ้นก็ต้องหาสาเหตุ (สมุทัย) เช่น สาเหตุของปัญหาข้อพิพาทแรงงานที่เกิดขึ้นเมื่อพิจารณาอย่างถ่วงถ่วงแล้ว “สาเหตุของปัญหาจะประกอบด้วยปัญหาทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร จากภายนอก ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจที่ชะลอตัวซึ่งมีผลต่อปริมาณการสั่งซื้อสินค้า ภาวะค่าเงินบาทที่แข็งค่าขึ้น อัตราดอกเบี้ยของสถาบันการเงินที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น สาเหตุภายใน ได้แก่ สาเหตุจากฝ่ายนายจ้างเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงระเบียบหรืออัตราค่าตอบแทนโดยมิได้รับความยินยอมจากฝ่ายลูกจ้าง ส่วนสาเหตุจากฝ่ายลูกจ้าง เช่น ค่าครองชีพสูงขึ้น เป็นต้น ส่วนวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (มรรค) นอกจากผู้ไกล่เกลี่ย (กระทรวงแรงงาน) จะต้องมีความอดทนอดกลั้นแล้ว

ยังจะต้องปราศจากอคติ 4 คือ ผู้ใกล้ชิดต้องไม่ลำเอียงเพราะรัก เพราะไม่ชอบกัน เพราะเขลา และ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว หากผู้ใกล้ชิดมีอคติจะทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือพิพาทที่เกิดขึ้นได้ เพราะผู้ใกล้ชิดไม่มีความจริงที่จะแก้ปัญหานั้นเอง และไม่เฉพาะแต่ผู้ใกล้ชิดเท่านั้นคู่พิพาททั้งสองฝ่ายก็ต้องยึดหลักธรรมในเรื่องอคติ 4 ด้วย นอกจากนั้นผู้ใกล้ชิดยังต้องเป็นผู้มีปียวาจา คือ พูดจาไพเราะต้องพูดด้วยจิตสุจริตคือ ผู้ใกล้ชิดต้องไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบคาย และไม่พูดเพ้อเจ้อ หากผู้ใกล้ชิดใช้ถ้อยคำที่ไม่ไพเราะ พูดจาส่อเสียด หรือใช้คำพูดหยาบคาย การเจรจาย่อมไม่สามารถที่บรรลุผลสำเร็จได้ หลักธรรมที่มีความสำคัญต่อผู้ทำหน้าที่ใกล้ชิดอีกประการที่สำคัญ คือ พรหมวิหาร 4 ซึ่งได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กล่าวคือ ผู้ใกล้ชิดต้องมีเมตตา คือ มีใจปรารถนาดีปรารถนาที่จะให้คู่พิพาทประสานประโยชน์กันได้ด้วยดี ผู้ใกล้ชิดต้องมีความกรุณา คือ มีความปรารถนาดีให้คู่พิพาทสามารถแก้ปัญหาคือพิพาทได้อย่างสันติ ปราศจากความรุนแรงและหลีกเลี่ยงการฟ้องร้องคดี ผู้ใกล้ชิดต้องมีมุทิตา คือ ความพลอยยินดี ดีใจ เป็นต้น ที่สำคัญคือผู้ทำหน้าที่ใกล้ชิดต้องมีอุเบกขา ซึ่งอุเบกขามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ใกล้ชิดเพราะอุเบกขาเปรียบดังปัญญา ผู้ใกล้ชิดต้องมีอุเบกขา คำว่าอุเบกขาในความเข้าใจของคนทั่วไปคือวางเฉย วางใจเป็นกลาง ความไม่ลำเอียง แต่จริงๆ แล้วอุเบกขามีความหมายกว้างกว่าการวางเฉย เพราะหากผู้ใกล้ชิดแปลความอุเบกขาว่าเป็นการวางเฉยอาจแปลความได้ว่า ผู้ใกล้ชิดจะไม่นำพาต่อปัญหาที่เกิดขึ้น”(บุญธรรม พุณทรัพย์, 2533: 51) ดังนั้นอุเบกขาในที่นี้จึงแปลว่า ความมีจิตใจเที่ยงตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึงไม่เอนเอียงเพราะรักหรือเพราะชัง ทุกอย่างต้องว่าไปตามเหตุและผล ถ้าหากผู้ใกล้ชิดปราศจากอุเบกขาเสียแล้ว การใกล้ชิดก็ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ หลักธรรมประการสุดท้ายที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ สำหรับผู้ใกล้ชิด คือ หลักสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งกันสถานการณ์พิพาทที่เกิดขึ้นในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ถือว่าเป็น “หัวใจ” ประการหนึ่งที่จะช่วยให้สังคมมีความรักและความสามัคคี

การใกล้ชิดคือพิพาทเพื่อมิให้เกิดความบาดหมางลุกลามไปใหญ่โตถึงขั้นทะเลาะวิวาทกันเป็นหลักการที่พึงปรารถนาทั้งทางคดีโลกและคดียุติธรรม เมื่อมีการพิพาทกันจึงจำเป็นที่จะต้องมีคนกลางเข้ามาใกล้ชิด ทั้งทางคดีโลกและคดียุติธรรมก็มีการกำหนดคุณธรรมของผู้ทำหน้าที่คนกลางไว้ด้วย

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกำหนดข้อพิพาทและคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดระงับข้อพิพาทไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ข้อพิพาทตรัสเรียกว่า “อธิกรณ์” วิธีการระงับข้อพิพาทตรัสเรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” ในขณะที่เดียวกันก็ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ในการระงับ

อธิกรณ์ไว้อย่างละเอียดชัดเจน ทั้งทรงกำหนดขั้นตอน กล่าวคือ วิธีการปฏิบัติไว้ด้วย หากเรื่องอธิกรณ์เกิดในหมู่สงฆ์ต้องให้สงฆ์ดำเนินการระงับข้อพิพาทมีการอุปโลกน์ผู้ระงับข้อพิพาทโดยเป็นมติของสงฆ์ เมื่อสงฆ์ลงมติเป็นอย่างไรก็ต้องเคารพมตินั้น นางกรณีเสมือนว่าทรงใช้หลัก “รัฐศาสตร์” มากกว่าหลัก “นิติศาสตร์” คือหลัก “ต้นวตถารวินัย” คือ ไม่ริบคว้นตัดสินแต่ประวิงเวลาไว้ก่อนให้คู่กรณีเย็นลงไม่วุ่นวาย อาจกลับใจคิดเองได้ ระงับเรื่องเอาไว้โดยไม่วกสู่ข้อพิพาท วิธีการเช่นนี้ถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีเป็นทางออกอย่างหนึ่งของการระงับข้อพิพาทที่มีในฝ่ายคฤหัสถ์

หลักการใกล้เคียงข้อพิพาทตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ได้อย่างกลมกลืนพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนทางสายกลางจึงเหมาะกับ “คนกลาง” ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อขจัดความขัดแย้งของคู่กรณีได้อย่างดีที่สุด โดยเป็นหลักธรรมหมวด อคต 4 พรหมวิหาร 4 วิสุจจิต 4 มรรคมิถุ 8 และสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สังเคราะห์คือประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

กระแสความคิด กระบวนทัศน์ ในพระพุทธศาสนานั้นถือว่าเป็นส่วนของปรัชญาจะเรียกว่า “สัมมากระบวนทัศน์” (Right Paradigm) ก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีหลักปฏิบัติควบคู่กันไป ทั้ง 2 หลัก คือ ปรีตโฆชะและโยนิโสมนสิการ

1. ปรีตโฆชะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หมายถึง การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ฟังตามถูกต้องเฉพาะอย่างยิ่งกับการรับฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ได้แก่ การเสวนา ตั้งเสวนา คบหา รักดี มีจิตผูกพันแนบแน่นไปหาบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะคือเป็นพหูสูต มีจาคะและมีปัญญา เป็นต้น (พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536: 221-232)

คุณสมบัติของกัลยาณมิตรเป็นสิ่งที่สามารถใช้พิจารณาได้ว่า แหล่งข้อมูลลักษณะใดจะสามารถให้ความถูกต้องของข้อมูลได้ พุทธธรรมกล่าวถึงคุณสมบัติของกัลยาณมิตรในฐานะเป็นบุคคลไว้ในหลักปฏิบัติธรรม 7 ประการ ดังนี้

1) รู้หลักและรู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา) คือ รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการกฎเกณฑ์แบบแผน หน้าที่ ซึ่งจะเป็นสาเหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

2) รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล(อัตตัญญูตา)คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ

3) รู้จักตน(อตตัญญูตา) คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี

4) รู้จักประมาณ(มัตตัญญูตา) คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ในการจ่ายทรัพย์

5) รู้จักกาล(กาลัญญูตา) คือ รู้ว่าเวลาไหนควรจะทำอะไร เป็นต้น

6) รู้จักชุมชน(ปริสตัญญูตา) คือ รู้จักถิ่น รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและข้อควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

7) รู้จักบุคคล(บุคคลัญญูตา) คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง[พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536: 227-228]

กัลยาณมิตรสามารถชักนำให้เกิดศรัทธาอันเป็น โลภียสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ความเข้าใจ เหตุผลที่สืบต่อกันมาในสังคม รู้ว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรให้สอดคล้องกับสังคมเพื่อความผาสุก นอกจากนี้ กัลยาณมิตรที่ดียังสามารถช่วยประคับประคองให้บุคคลเกิดโยนิโสมนสิการขึ้น ภายใน โดยอาศัยศรัทธาที่มีอยู่เดิมเป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้น ขึ้นต่อไปในการเข้าถึงความจริงก็คือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อไปสู่สุตรสัมมาทิฐิ อันเป็นการเข้าถึงสภาวะธรรมที่แท้จริงของสรรพสิ่งหรือเข้าสู่สภาวะนิพพาน

2. โยนิโสมนสิการหมายถึง การใช้ความคิดถุวิธี คือการกระทำในใจโดยแยกคายมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย(พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536: 66) โยนิโสมนสิการจัดเป็น

ปัจจัยภายใน เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มใช้ความคิดของตนอย่างอิสระ มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามสภาพธรรมชาติ
 ทำให้ช่วยตัวเองได้ นำไปสู่สัมมาทิฐิและเข้าถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่ง (นิพพาน) ในที่สุด
 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการพอประมวลได้ 10 วิธีใหญ่ๆ คือ

- 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หรือ วิธีคิดแบบอทัปปปัจจัยตา
- 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
- 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา
- 4) วิธีคิดแบบอริยสัจหรือวิธีคิดแบบแก้ปัญหา (หรือเพื่อดับทุกข์)
- 5) วิธีคิดแบบบรรณสัมพันธ์หรือวิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย
- 6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก
- 7) วิธีคิดแบบพิจารณาถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม
- 8) วิธีคิดแบบอุปมาปลูกเร้าคุณธรรม
- 9) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน
- 10) วิธีคิดแบบวิภาษวาทหรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์

นอกจากการสร้างสัมมาทิฐิด้วยปรโตโมหะ ซึ่งเป็นความรู้ในระดับสุดมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการสดับการเล่าเรียน) และ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นความรู้ในระดับจินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิดการพิจารณา)

ดังนั้นปรโตโมหะและโยนิโสมนสิการต้องประกอบพร้อมด้วยความเป็นกลางอยู่ในนั้นเสมอ คือ มีความสมดุล พอเหมาะ พอดี ตรงต่อเป้าหมาย ความสมดุลจึงเป็นสิ่งที่วัดยากที่สุด เครื่องวัดความสมดุลจึงมีอยู่ 2 ประการ คือ การศึกษาหาความรู้จากเอกสาร ตำรา คัมภีร์ และได้ยินได้ฟังจากผู้รู้ (ปรโตโมหะ) และการน้อมมาพิจารณาด้วยปัญญาแห่งตน (โยนิโสมนสิการ) แนวทางปฏิบัติที่เป็นกลางจึงต้องมีสติและปัญญากำกับอยู่เสมอเพื่อไม่ให้หลุดไปจากมัชฌิมาปฏิปทา และมัชฌนธรรม ความเป็นผู้ประกอบความด้วยมัชฌิมาปฏิปทาและมัชฌนธรรม จึงได้ชื่อว่า มัชฌนปฏิสัมภิทา หมายถึง ผู้รู้เหตุสมมูล (อรรถมัชฌนปฏิสัมภิทา) รู้ผลสมมูล (ธรรมมัชฌนปฏิสัมภิทา) รู้หลักการสมมูล (วิภูคัมมัชฌนปฏิสัมภิทา) และรู้วิธีการสมมูล (ปฏิภาณมัชฌนปฏิสัมภิทา) ผู้มีมัชฌนปฏิสัมภิทาย่อมสามารถเห็นสรรพสิ่งที่ปรากฏทั้งสายเกิด (สมุทวาร) และสายดับ (นิโรธวาร) ได้ แยกย่อยสลายและหลอมรวมได้ (Factorization and Holisticization) เป็นไปได้ทั้งอนุโลมคือตามลำดับและปฏิโลมคือทวนลำดับได้ จึงนับว่าเป็นผู้เข้าใจโลกทั้งมวลอย่างชัดเจน

การประยุกต์ใช้ขั้นพื้นฐานเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างสันติภาพ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าท่ามกลางความเจริญทางวัตถุอย่างมากภายในโลกปัจจุบัน แต่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างคู่ขนานกันก็คือ ความแห้งแล้งของคุณธรรมในจิตใจมนุษย์ สะท้อนผ่านเหตุการณ์อันน่าสะเทือนและหดหู่ใจไม่ว่าเป็นปัญหาสงคราม อาชญากรรมการแก่งแย่ง ชัดแย้ง แข่งขัน เบียดเบียนกันในสังคม ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม อันมีสาเหตุหลังจากน้ำมือของมนุษย์ ปัญหาความยุติธรรมในสังคม ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาการไร้ศีลธรรมทางเพศและลัทธิอนาธิปไตยมนุษย์ชน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้วันจะทวีความรุนแรงขึ้น กล่าวได้ว่าปัญหาการเบียดเบียนกันอย่างเห็นแก่ตัวนี้ ก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้ง รวมทั้งสภาวะของความทุกข์ทั้งในระดับของปัจเจกชน และสังคม ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ มนุษย์กำลังขาดคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่ง นั่นคือ “ขันติธรรม” และปล่อยตัวปล่อยใจให้ไหลไปตามความต้องการของกิเลส คือ ความโลภ โกรธ หลง และตัณหา คือ ความอยาก ทั้งในวัตถุนิยม คือ กามคุณทั้ง 5 และความอยากได้ในทรัพย์รวมทั้งกิเลสทั้ง 10 คือ ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลสได้แก่ความกำหนัด ความพอใจ หรือความปรารถนาในกามคุณ ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นความเห็นแก่ตัว และมีทิฐิ มานะ คือ การถือตัว ถือตน ยึดมั่นในความคิด ความเชื่อของตน ปัจจัยเหล่านี้จัดเป็นอกุศลมูลที่เป็นข้าศึกต่อสันติภาพภายใน หรือสภาวะแห่งความสุขสงบของจิตใจ ซึ่งแน่นอนว่าถ้าสันติภาพภายในไม่เกิดขึ้น สันติภาพภายนอกคือความสงบสุขแห่งชีวิตและสังคม ก็ไม่อาจมีขึ้นได้

กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาถือว่า กิเลส คือ อกุศลธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่หน่วงเหนี่ยวชีวิตจิตใจให้จมอยู่กับความทุกข์และความเศร้าหมองและไม่สามารถสัมผัสกับความสุขและความดีงามที่แท้จริงของชีวิตและเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้สันติภาพมีอาจเกิดขึ้นได้ พุทธจริยธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงเป็นปฏิบัติโดยตรงต่อกิเลส และอกุศลมูลทั้งหลายและทำหน้าที่ในการนำพาให้ผู้ปฏิบัติเอาชนะและทำลายกิเลสเหล่านี้ สำหรับ “ขันติ” ก็เช่นเดียวกัน ขันติ ก็เป็นเครื่องมือในการรื้อถอนอาสวะตั้งแต่ระดับต่ำสุด คือ ความร้อน เยิน หนาว ความหิวกระหาย หรือใช้ความอดทนอดกลั้นต่อการรบกวนของสัตว์ทั้งหลาย รวมทั้ง ขันติ ยังทำหน้าที่สะกดข่มอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งโทสะและความผูกโกรธ โดยไม่ตอบโต้เมื่อมีการกระทบกระทั่งกัน ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งและการเบียดเบียนกัน

จากความหมายของ “ขันติธรรม” ดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นคุณธรรมหรือเครื่องมือในการสร้างสันติภาพภายใน คือ มีจิตใจที่ตกอยู่ใต้อำนาจของความโลภ โกรธ และหลง ดังนั้น สันติภาพภายใน กับสันติภาพภายนอกจึงแยกกันไม่ได้และเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน ต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ด้วยการควบคุมและทำลายรากเหง้าแห่งความขัดแย้ง 3 ประการ คือ

1. ความปรารถนาในวัตถุทาง และสิ่งปรนเปรอ (ราคะ) ในข้อนี้ “ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้น โดยอาศัย กำลังแห่งชาติและปัญญาในการระงับยังยั้งความโลภที่เกิดขึ้นในจิตใจอย่างรู้เท่าทัน ไม่ปล่อยใจไปตามกำลังแห่งความต้องการที่เป็นความเห็นแก่ตัว มีเหตุมีผล พิจารณาถึงโทษแห่งความเห็นแก่ตัวในใจตนที่จะส่งผลที่เป็นทุกข์โทษแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น ถ้าทำได้เช่นนี้ การเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติเพียงเพราะผลประโยชน์หรือความทุกข์จากการยึดมั่นและอยากได้อะไรมีสิ่งต่างๆ ด้วยตัณหาที่จะไม่เกิดขึ้น

2. ความโกรธ และความเกลียด (โทสะ) ในข้อนี้ “ขันติ” หรือความอดทนเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ความขัดแย้ง ที่พัฒนาไปเป็นการเกลียดชัง ทะเลาะวิวาท และเบียดเบียนกันจนกระทั่งเกิดการแก้แค้น ได้ตอบกัน พัฒนาเป็นสงครามที่นองเลือดก็ล้วนแต่เกิดจากโทสะเป็นตัวนำทั้งสิ้น ดังนั้นการมีความอดทน อดกลั้น ระงับความโกรธที่เกิดขึ้นในจิตใจให้ทันต่อปัจจุบัน ด้วยสติก่อนที่จะแสดงอารมณ์แรงออกไปทางวาจา และทางร่างกาย จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ พร้อมๆ กับการนำเอาหลักธรรม คือ ความเมตตา และปัญญามาใช้เพื่อจิตใจได้รู้เท่าทันและคลายความโกรธแค้นลงได้ด้วยการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา และมีเมตตาที่จะให้อภัยต่อผู้อื่นในแง่ของการไม่ยึดเหนี่ยวผูกโกรธกัน แต่ใช้การแก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผลตามความเป็นจริงและเหมาะสม โดยควบคุมอารมณ์ด้านลบไว้ด้วยกำลังแห่งขันติ เพื่อจะได้ไม่ต้องเพิ่มเชื้อแห่งความขัดแย้งให้รุนแรงจนยากที่จะแก้ไข

3. ความหลงหรือความเขลา (โมหะ) ก่อให้เกิดการยึดมั่นในความคิด ความเชื่อ ความต้องการของตน เกิดมิจฉาทิฐิ แบ่งแยกยึดมั่นถือมั่นเป็นพวกเรา พวกเขา เรา ไม่รู้อรยสัจสี่ สังคมกิเลสไว้ในใจของตน มุ่งที่จะสนองความต้องการเพื่อให้ได้ดังใจตามอำนาจของกิเลสซึ่งสิ่งนี้ เป็นรากเหง้าที่สำคัญทำให้มนุษย์เกิดวิปวาท เห็นผิดเป็นชอบ เห็นทุกข์เป็นสุข และมองไม่เห็นคุณค่าแห่งสันติภาพ ดังนั้นในข้อนี้ “ขันติ” จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญและต้องพัฒนาเคียงคู่กับสัมมาทิฐิหรือปัญญาโดยการมีจิตใจที่ตั้งมั่นคงทนต่อสภาวะอารมณ์ที่เกิดจากกิเลส ที่ทำให้เกิดการยึดมั่นว่าเป็นตัวตน ตัวเรา ตัวเขา ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์และความขัดแย้งแล้วจึงพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

โดยใช้ปัญญามีเหตุผลเพื่อที่จะได้ตัดสินใจและแก้ปัญหาความทุกข์และความขัดแย้งนั้น บนพื้นฐานของความเป็นจริง

อาจกล่าวได้ว่า “ขันติ” ตามโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนา ก็คือกระบวนการป้องกันและห้ามปรามอาสวกิเลสในจิตใจที่ได้รับแรงกระทบจากผัสสะภายนอกให้เบาบางสลายไป และยังสามารถใช้กำจัดกิเลสทั้งหลายโดยมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ก็คือ จะต้องเป็นความพยายามป้องกันห้ามมิให้กิเลสเฟื่องฟูขึ้นมา หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องใช้ความอดทน ความอดกลั้น ข่มระงับเอาไว้ให้จิตใจอยู่เหนือการครอบงำของกิเลสทั้งปวงโดยใช้สติปัญญาเป็นเครื่องกำจัดในขั้นตอนสุดท้าย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ขันติตามความหมายของพระพุทธศาสนาคุณธรรมข้อสำคัญที่สามารถบูรณาการเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นได้ก็คือ ปัญญา นั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่แสดงความสำคัญของปัญญา ซึ่งมีปรากฏมากมายดังเช่น “ผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญาประเสริฐที่สุดดุจดวงจันทร์ราชาแห่งนักษัตร ประเสริฐกว่าดวงดาวทั้งหลาย ศีล สิริ และธรรมของสัตว์มนุษย์ย่อมเป็นไปตามบุคคลที่มีปัญญา” (ม.อ., 14/348/377) หรือข้อความว่าไม่ควรละเลยการใช้ปัญญาเป็นต้น กล่าวได้ว่า “ปัญญา” เป็นดังเครื่องมือตรวจสอบว่า ความอดทนที่กำลังเผชิญอยู่ในสถานการณ์นั้นๆ เป็นความเข้าใจที่ต้องแก้ออกหรือไม่ หรือเป็นความอดทนที่เป็นลักษณะของการฝืนทน จนเกิดความบีบคั้นกดดันกลายเป็นความทุกข์ทรมานในจิตใจ หรือเป็นการปล่อยให้ตนเองถูกทำร้าย เบียดเบียนจากผู้อื่นหรือสภาพปัญหาหอบด้าน ดังที่องค์พระโสดาบันรับสั่งว่า “การอดกลั้นที่แท้จริงหาใช่การกล่าวเชยชวนว่า มาซิ มาทำร้านฉัน มันไม่ใช่ทั้งการยอมทนหรือยอมจำนน...แต่มีความกล้าหาญ ความเข้มแข็งของจิตใจ ผนวกกับความฉลาด (ปัญญา) จึงทำให้เราพ้นจากความทรมานทางจิตใจที่ไม่จำเป็น และตั้งเราไว้ไม่ให้ตกลงไปในหลุมพรางของความหมายร้าย”(ฌอง-ฟร็องซัว เรอเวล มัตติเยอ ริการู, 2543: 83)

ซึ่งด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนว่าขันติต้องคู่กับองค์ธรรมได้แก่ปัญญา ความรู้แจ้งเท่าทันความจริง เข้าใจสถานการณ์ตามความเป็นจริงเหมาะสมที่จะใช้ความอดทนให้ถูกวิธี ควรแก้ออกโอกาสการใช้งานโดยต้องมีวิธีการใช้ให้เหมาะสมกับทุกๆ เหตุการณ์ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย แต่ต้องไม่ใช่เรื่องของการคาดหวังจากสิ่งอื่น หรือบุคคลอื่น และต้องไม่พยายามไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์ภายนอก ให้เป็นไปตามความปรารถนาของตนนี้ คือหนทางที่จะสร้างสันติสุขขึ้นในโลก ฉะนั้นในเรื่องของการสร้างสันติภาพการส่งเสริมขันติธรรมจึงต้องอาศัยความเข้าใจกระจ่างชัดแล้วปฏิบัติให้สอดคล้องกับความจริง การส่งเสริมขันติธรรมจึงต้องอาศัยความเข้าใจกระจ่างชัดแล้วปฏิบัติให้สอดคล้องกับความจริง หรือสถานการณ์จริงในขณะนั้นๆ ทั้งปัญหาความทุกข์หรือ

การขาดสันติภาพ หรือความสงบสุขภายในจิตใจของปัจเจกชน รวมไปถึงปัญหาการขาดสันติภาพ หรือความสงบสุขของสังคมและโลก ด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบและรู้เท่าทันตามเหตุผล ปัจจัยสอดคล้องกับกระบวนการของอริยสัจ 4 กล่าวได้ว่าการที่ “ขันติ” สัมปยุตด้วยปัญญา ก็คือ แบบอย่างของการสร้างสรรค์สันติภาพแก่สังคมโลกนั่นเอง

ปัญหาในความเข้าใจเรื่องคุณค่าของขันติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการกล่าวถึง การใช้ “ขันติ” หรือความอดทน ในการจัดปัญหา ความขัดแย้ง เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพนั้น ก็อาจจะมีความคิดเห็นที่ได้แย้งเกิดขึ้นได้ในแง่ที่มี ความเข้าใจความหมายของ “ขันติ” อย่างไม่ถูกต้องกล่าวคือ อาจเกิดคำถามขึ้นได้ว่าในกรณีที่ ตนเองถูกร้ายเบียดเบียนจากบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น เช่น ชุมชนชาวพุทธหรือพระภิกษุสงฆ์ในสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ที่ถูกทำร้ายหรือสังหาร จากกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบอย่าง โหดเหี้ยม ถ้าเป็นเช่นนี้ทำไมผู้เสียหายจะต้องยอมอดทนด้วย ทำไมไม่ตอบโต้กลับให้สาสม การยอมรับชะตากรรมและอดทนไม่ตอบโต้กลับก็เท่ากับเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายทำร้ายได้สะดวก ยิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ควรแล้วหรือ จากการตั้งข้อสังเกตและคำถามข้อนี้ เป็นไปได้ว่าเป็นความเข้าใจ “ขันติ” ในความหมายที่ว่า “ขันติ” หมายถึงการยอมทน และยอมจำนนต่อคนอื่นหรือสิ่งอื่น” หรือ “ความอดทน หมายถึง การยอมแพ้ต่อคนอื่น ๆ หรือสิ่งอื่น ๆ หรือการทอตน หมายถึง การสูญเสียศักดิ์ศรี หรือหมายถึง การเก็บกดอารมณ์และความรู้สึก” หรือ “ความอดทน หมายถึง คุณธรรมที่ผู้น้อยแสดงออกต่อผู้ใหญ่เท่านั้น” จากความเข้าใจเหล่านี้ทำให้เกิดความคิดว่า ขันติหรือ ความอดทนนี้ เป็นการยอมทนรับสารภาพ รับชะตากรรม ไม่กล้าตอบโต้จี้ขี้ลาดหรือโง่ หรือเปล่า จากคำถามเหล่านี้สามารถอธิบายได้ด้วยข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้นที่ว่า “การที่ “ขันติ” สัมปยุต ด้วยปัญญาก็คือแบบอย่างของการสร้างสรรค์สันติภาพแก่สังคมโลก” นั้นหมายความว่า การการมี ความอดทน จะต้องมิปัญญาหรือการรู้แจ้งเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงด้วยสัมมาทิฐิเป็น คุณธรรมคู่เคียง ความอดทนที่ขาดปัญญาก็ไม่ต่างจากคนเขลาที่ฝืนทนอยู่กับสิ่งที่ก่อให้เกิดทุกข์ โทษ เช่น การที่ถูกผู้อื่นเบียดเบียน ทำร้าย ก็ฝืนทนรับสารภาพอยู่แบบนั้น ไม่คิดหาทางแก้ไข หรือหยุดยั้งการกระทำที่เป็นความผิดของผู้อื่นนั้น กรณีแบบนี้เท่ากับเป็นการเบียดเบียนตนเอง ซึ่งผิดจากหลักการของพระพุทธศาสนาแต่ ขันติ หรือความอดทนที่ประกอบด้วยปัญญา นั่นคือ การมีสติไม่มัวหม่อม สามารถแยกแยะ วิเคราะห์ ทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงโดย สามารถแยกสถานการณ์ที่เป็นจริงของทั้งตนเองและผู้อื่นออกจากความรู้สึก ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิด

อคติและความไม่ยุติธรรม สามารถวิเคราะห์ด้วยปัญญาเพื่อรู้เหตุ รู้ผล แยกอารมณ์ออกจากคน แยกคนออกจากปัญหาและแยกปัญหาออกจากการแก้ไขได้

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมข้อหนึ่ง ที่ควรพัฒนาในจิตใจควบคู่กับขันติและปัญญาก็คือ “ความเมตตา” ซึ่งหมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีให้เขามีความสุข, แผ่เมตตาจิต คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงมีความสุขทั่วหน้า อาจกล่าวได้ว่า การเจริญเมตตา จัดเป็นการปฏิบัติศาสนธรรมส่วนสำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างสันติภาพ เพราะเมตตา คือ ความรักสรรพสัตว์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งเปรียบได้กับความรักของมารดาที่มีต่อลูกน้อยคนเดียวของเธอ ดังพระพุทธวาทะที่ว่า “มารดารักลูกน้อยคนเดียวมกกว่ารักตัวเองฉันใด ท่านทั้งหลายจงแผ่เมตตาอันไม่มีขอบเขตจำกัดไปยังสรรพสัตว์ฉันนั้น” ซึ่งการเจริญเมตตาให้เกิดมีขึ้นในจิตใจนี้เองจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ความโกรธแค้น พยาบาทหมกดำลง แต่ทั้งนี้ เมตตาที่แท้จริงคือความปรารถนาดีต่อผู้อื่นหรือกระทั่งศัตรูอย่างบริสุทธิ์ใจจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัย “ปัญญา” หรือการเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ตามเหตุผลและปัจจัยที่ปราศจากอคติเท่านั้น ดังนั้นเมตตาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างสรรค์สันติภาพ หรือความสงบสุขให้บังเกิด เพราะเป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้เกิดการให้อภัย ไม่อาฆาตจองเวรซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การยุติวงโคจรแห่งความขัดแย้ง และการแก้แค้น และนำไปสู่วิถีแห่งความสมานฉันท์ เนื่องจากเมื่อนำคุณธรรม “เมตตา” ซึ่งเป็นลักษณะของจิตใจที่นุ่มนวล อ่อนโยน มาสัมผัสเข้ากับ “ขันติ” ซึ่งเป็นลักษณะของจิตใจที่มีความหนักแน่นเท่ากับการสร้างความสมดุลให้กับแนวทางสันติวิธีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ “ขันติ” ในฐานะเป็นคุณธรรมเพื่อสร้างสันติภาพนั้น ควรจะต้องสัมปยุตกับ “ปัญญา” และ “เมตตา” เป็นธรรมสมังคี เพื่อเป็นเหตุปัจจัยเกื้อหนุนกัน เพื่อให้กระบวนการสร้างสรรค์สันติภาพด้วย “สันติวิธี” ที่ปราศจากซึ่งการเบียดเบียนและความทุกข์ ประสบผลสำเร็จได้อย่างแท้จริงเช่นเดียว กับตัวอย่างครั้งพุทธกาลที่พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเข้าห้ามทัพด้วยสันติวิธี ในกรณีพิพาทระหว่างเจ้าศากยะ และเจ้าโกลิยะ เรื่องแย่งน้ำโรหิณี ซึ่งไหลผ่านพรมแดนของแคว้นทั้ง 2 กองทหารของทั้ง 2 ฝ่ายกำลังประจันหน้ากัน และเตรียมพร้อมสำหรับการรบที่กำลังจะเริ่มขึ้น พระพุทธองค์ทรงเข้าแทรกแซงเป็นการส่วนตัวพระองค์ ทรงเข้าห้ามทัพโดยแสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องโง่เขลาเพียงใดที่จะสังหารผลาญชีวิตมนุษย์อันประมาณค่ามิได้ของทหารเหล่านี้เพื่อแลกกับน้ำซึ่งมีค่าเพียงเล็กน้อย ซึ่งถือเป็นคำกล่าวหาเดือนสติเพื่อให้ทั้งกองกำลังของทั้งสองฝ่ายได้สงบกายและใจด้วยความอดทนจากนั้นจึงใช้ปัญญา

ใคร่ครวญถึงเหตุผล และความถูกต้องเหมาะสมด้วยการพิจารณาด้วยเมตตาในการที่จะละเว้น การหยิบยื่นความทุกข์ให้กับเพื่อนมนุษย์นั่นเอง เรื่องนี้ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้ “พุทธสันติวิธี” อันประกอบด้วย ขันติ ปัญญา และเมตตา เพื่อบังเกิดผลเป็นสันติภาพอย่างแท้จริง

กล่าวได้ว่า “ขันติธรรม” ไม่ใช่เป้าหมายแต่เป็นวิธีการ เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่ดูแล เล็กน้อย แต่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงหรือการกดขี่ข่มเหง “สันติภาพ” หรือความสงบสุขในชีวิตและสังคม จะไม่เกิดขึ้นถ้าปราศจากซึ่ง “ขันติธรรม” ด้วย “ขันติธรรม” นี้เอง จึงทำให้มนุษย์มีเกียรติและมีสังคมอันพึงปรารถนา ซึ่งต้องตามด้วยพัฒนาการ ของการปลูกฝังสันติภาพการไว้ขันติธรรม และวัฏจักรแห่งความรุนแรงนี้ เกิดจากความเชื่อที่ว่า ระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองมีความยิ่งใหญ่เหนือกลุ่มอื่น การไว้ขันติธรรมเริ่มจาก สิ่งเล็กน้อย เช่น การขาดมารยาทหรือการละเลยผู้อื่น แล้วลุกลามต่อไปจนถึงระบบของสังคม เช่น การเหยียดสีผิว การทำผิดกฎหมายการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ พฤติการณ์ดังกล่าวเกิดจากการไม่ ยอมรับคุณค่าพื้นฐานของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาหรือเสริมสร้าง ขันติธรรม จึงเป็นไปเพื่อความเห็นคุณค่าและการนับถือในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

“ขันติ” เมื่อดำรงอยู่ในฐานะเป็นคุณธรรมเชิงสังคม จะมีเอกลักษณ์ที่พิเศษในการเป็น ปฏิปักษ์โดยตรงต่อการทะเลาะวิวาท หรือตัดทอนสาเหตุที่จะโยงไปสู่ความกระทบกระทั่งระหว่าง กัน หยุดยั้งป้อมปารามและกำจัดความโกรธหรือความอาฆาตพยาบาททั้งหลายอันจะพึงมีเกิดใน สังคมได้ จากนั้นก็ช่วยเกื้อหนุนเสริมความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และ สรรพสัตว์ให้ประสบสันติสุขกันโดยทั่วหน้า ดังนั้น “ขันติ” ในแง่ของคุณธรรมระดับสังคมนี้ จึง ช่วยสร้างสรรค์สันติภาพหรือความสงบสุขในสังคมให้เกิดขึ้นได้โดยเริ่มจากการสร้างสันติภาพ ภายใน คือ ความอดทนในจิตใจสกัดกั้นอกุศลมูลมิให้มีกำลังที่จะก่อให้เกิดการกระทำอันเป็นไป เพื่อความเห็นแก่ตัว หรือการเบียดเบียนซึ่งในกระบวนการนี้ “ขันติ” ควรจะต้องได้รับการพัฒนา หรือเสริมสร้างเคียงคู่กับ “ปัญญา” และ “เมตตา” เพื่อก่อให้เกิดสันติภาพได้อย่างยั่งยืน ดัง ข้อความที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สาธุสุข หรือความสงบสุขเกิดขึ้นได้เพราะ “บุคคลรักษาดน เท่ากับรักษาสัตว์อื่นหรือรักษาสัตว์อื่นเท่าที่รักษาดนด้วยการปฏิบัติด้วยการเจริญ และด้วยการทำให้ มากซึ่งกุศลธรรม คือ ความอดทน (ขันติ) ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ความมีจิตอัน ประกอบด้วยเมตตา และกรุณาต่อกัน”

หลักอหิงสา

อหิงสา เป็นแนวคิดทางศาสนา คือการหลีกเลี่ยงความรุนแรง และไม่เบียดเบียนหรือเคารพในชีวิตของผู้อื่น คำว่า "อหิงสา"(Ahimsa) เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึงการหลีกเลี่ยงการบาดเจ็บที่เรียกว่าหิงสา อหิงสาเป็นแก่นในศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และ ศาสนาเชน อหิงสามีการกล่าวไว้ในปรัชญาอินเดีย ประมาณ 800 ปีก่อนพุทธศักราช ผู้ที่ยึดถือหลักอหิงสามักจะเป็นมังสวิรัต อหิงสามักจะมีการอ้างถึงว่าเป็นวิธีการประท้วงแบบสันติที่ไม่ใช้ความรุนแรง

อหิงสา มีฐานมาจากคำว่า หนะ ซึ่งแปลว่า ฆ่า ทำลาย หิงส แปลว่า เจตนาที่จะฆ่า ดังนั้น อหิงสาก็หมายความว่า การไม่มีเจตนาที่จะฆ่าหรือทำร้ายความหมาย ของอหิงสาที่แท้จริง คือคุณต้องไม่ทำร้ายเบียดเบียนใคร ไม่มีจิตอูกุศลต่อคนอื่น แม้กระทั่งคนที่คุณอาจถือว่าเป็นศัตรู...นั่นแสดงว่าเรายังไม่ได้ทำตามหลักการ นี้...หากเราเพียงแต่คิดร้าย เราก็อยู่ห่างจากอหิงสาแล้ว การต่อสู้แบบสันติวิธีของมหาตมะคานธีมีพื้นฐานหลัก 3 ประการ คือ

1. สัตย์(Satya) อหิงสา(Ahimsa) สัตยาเคราะห์(Satyagraha)หรือพลังแห่งสัจจะ
2. สัตย์(Satya) หรือ "สัจจะ" นั้นคานธีถือว่าเป็นสัจจะอันสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งมวล สัตย์ หรือสัจจะแสดงออกในรูปลักษณะแห่งความรักและการรับใช้สรรพสัตว์
3. สัตยาเคราะห์(Satyagraha) หรือ พลังแห่งจิตวิญญาณหรือพลังแห่งสัจจะ อาจกล่าวได้ว่าเป็นพลังของสัจจะที่แสดงออกผ่านอหิงสา การเข้าใจสัตยาเคราะห์ว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งจะไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะสัตยาเคราะห์ในเชิงปฏิบัติเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากระบบคุณค่า อันเป็นเป้าหมายสูงสุดซึ่งก็คือ สัจจะ

มหาตมะคานธีได้อธิบายว่า หัวใจของสัตยาเคราะห์คือ "การอุทิศชีวิตให้กับสิ่งที่ตนเชื่อว่าถูกต้อง" การสละตนเองทำนองนี้ถูกโยงเข้ากับรากฐานทางอภิปรัชญาอย่างลึกซึ้งด้วยทัศนะ ที่ว่า "ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์นั้นตายจากกายของตนตั้งแต่ก่อนที่จะศัตรูจะ พยายามผลาญชีวิตของเขาเสียอีก กล่าวคือ เขาเป็นอิสระจากการติดยึดกับร่างกายและเพียงมีชีวิตอยู่กับชัยชนะแห่งจิตวิญญาณเท่านั้น" สำหรับมหาตมะคานธีแล้ว เงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสัตยาเคราะห์มีด้วยกัน 4 ประการ คือ

1. ผู้ปฏิบัติสัจจาเคราะห์จะต้องไม่มีความเกลียดชังฝ่ายตรงข้ามอยู่ในใจ
2. ประเด็น ในการต่อสู้จะต้องเป็นประเด็นที่มีเนื้อหาจริงจึงเป็นเรื่องถูกต้องทำนอง คลอง
ธรรม
3. ผู้ปฏิบัติสัจจาเคราะห์จะต้องพร้อมที่จะทนทุกข์ทรมานจนถึง ที่สุด
4. การสวดภาวนาเป็นปัจจัยสำคัญสูงยิ่งต่อสัจจาเคราะห์ เพราะศรัทธาในพระเป็นเจ้าเป็น
สิ่งจำเป็นต่อสัจจาเคราะห์

แนว ทางอหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน ซึ่งการไม่เบียดเบียนนี้ ต้องตีความให้ลุ่มลึกมากกว่า
กิริยาทางกาย กล่าวคือ หลักอหิงสาที่แท้จริง ที่ลุ่มลึกที่สุดคือ การเริ่มต้นจากจิตใจ ซึ่งไม่คิด
เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

สิ่งสำคัญที่จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการอหิงสาในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง
มีประเด็นสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ตามที่มหาตมะ คานธี เน้นย้ำ คือ

1. การกระทำเช่นนี้จะต้องเป็นไปในแนวทางอหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน ซึ่งการไม่
เบียดเบียนนี้ ต้องตีความให้ลุ่มลึกมากกว่ากิริยาทางกาย กล่าวคือ หลักอหิงสาที่แท้จริง ที่ลุ่มลึกที่สุด
คือ การเริ่มต้นจากจิตใจ ซึ่งไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เป็นการประยุกต์มาจาก
หลักคำสอนของหลักศาสนาฮินดู เช่น และพุทธ

แต่การชุมนุมทางการเมืองดังที่เห็นในปัจจุบันก็เห็นแล้วว่า เริ่มต้นด้วยการเบียดเบียน
กันในเรื่องความคิดเห็นก่อนแล้ว แต่ประเด็นนี้เป็นเรื่องนามธรรมมาก เราก็คงไม่สามารถไปวินิจฉัย
ได้ เพียงแต่สิ่งที่สำคัญที่อยากจะให้เห็นก็คือ ความรู้สึกนึกคิดจิตใจของคน

2. การไม่เบียดเบียนกันด้วยวาจา ซึ่งมุ่งประหัตประหาร หรือใช้อำนาจในการสื่อสาร
ที่ตัวเองมีอยู่ ไปเบียดเบียนทำลายคู่กรณี หรือคู่ตรงกันข้าม ให้ต้องประสบกับสิ่งที่พึงปรารถนา
หรือสิ่งที่เลวร้ายขึ้น

3. การไม่เบียดเบียนกันในทางร่างกาย ไม่ทุบตี

"การที่เรา บอกว่าจะใช้หลักอหิงสา เราคอยแต่จะมองว่าใครจะดีหว่าใครเท่านั้นก่อน แต่ผมเข้าใจว่าการแสดงออกทางกายด้วยการทุบตี ทำร้ายร่างกายกัน เป็นปลายเหตุ เพราะสิ่งสำคัญมากๆ ก็คือ เราไม่ได้ทบทวนไปสู่ประเด็นที่ว่า กลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นตัวแทนของผู้อื่น ได้ชักนำให้ผู้ร่วมชุมนุมให้เกิดความคิดในจิตใจที่จะเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ มีการโน้มน้าวที่จะทำให้เกิดการใช้วาจาประหัดประหารผู้อื่นหรือไม่"

"เราต้องไม่ปกปิด ความเท็จ หรือทำให้บิดเบือนความจริง สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถยึดหลักการอหิงสาโดยสันติวิธีได้ แต่ถ้าเมื่อใดที่มีการบิดเบือน ให้ข้อมูลที่ไม่ตรงความจริง ถ้าเมื่อใดที่เราพยายามจะทำให้คนยึดถือ หรือลุ่มหลงอยู่กับสิ่งที่ไม่เป็นจริง หรือความเชื่ออะไรบางอย่างที่ไม่ตรงข้อเท็จจริง ความรุนแรงและการเบียดเบียนก็จะเกิดขึ้นได้"

มหาตมะ คานธี เน้นย้ำในหลักการของอหิงสาอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ สัตยาเคราะห์ หรือ เคารพความจริง หมายความว่า การที่เราจะแสดงออก หรือทำอะไร เราต้องไม่ปกปิดความเท็จ หรือ ทำให้บิดเบือนความจริง สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถยึดหลักการอหิงสาโดยสันติวิธีได้ แต่ถ้าเมื่อใดที่มีการบิดเบือนให้ข้อมูลที่ไม่ตรงความจริง ถ้าเมื่อใดที่เราพยายามจะทำให้คนยึดถือ หรือ ลุ่มหลงอยู่กับสิ่งที่ไม่เป็นจริง หรือความเชื่ออะไรบางอย่างที่ไม่ตรงข้อเท็จจริง ความรุนแรง และการเบียดเบียนก็จะเกิดขึ้นได้

เพราะฉะนั้นหลักการอหิงสาต้องสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่า สัตยาเคราะห์ หรือการเคารพในความจริง ซึ่งสิ่งที่เราจะต้องมาคุยกันในปัจจุบันก็คือ ความเป็นจริงอะไรบ้างที่เราควรจะรู้ และผู้รู้ ผู้นำ ได้เปิดเผยข้อมูล ความจริงอย่างเที่ยงแท้แน่นอนหรือไม่ เพราะปัจจุบันเรามักจะพบว่าข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะนั้น มักจะไม่ตรงกับสิ่งที่เรารู้ มีการเพรงพรายอยู่ในหมู่คนที่ใกล้ชิด

ดังนั้น ถ้าเมื่อใดที่การกระทำต่อด้านที่ไม่เป็นไปตามปกติ หากเป็นไปในลักษณะที่เบียดเบียน ทำร้าย ความคิด จิตใจ คำพูด รวมทั้ง เป็นการปกปิดบิดเบือนความจริง การกระทำนั้นไม่ใช่อารยะขัดขืน

สรุป

สันติภาพที่เกิดจากการข่มไว้ด้วยอำนาจก็ดี สันติภาพที่เกิดจากภายนอกก็ดี สันติภาพที่ไม่เป็นไปตามหลักการและวิธีการก็ดี ล้วนเป็นสันติภาพที่ไม่ยั่งยืน เป็นสันติภาพที่พร้อมจะปะทุขึ้นได้ทุกเมื่อ เพราะมิใช่สันติภาพที่เกิดจากภายในจิต มิใช่สันติภาพที่เกิดจากการเข้าใจโลกอย่างแท้จริง กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ถ้าหากก้าวข้ามเข้ามาสู่ขอบเขตแห่งวิถีที่จะพบแสงสว่างแห่งสันติภาพ มีแต่ทางนี้เท่านั้นจึงจะทำให้เกิดสันติภาพโลกได้อย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญานี้ คือ การไม่เข้าไปยึดมั่นภาษาที่เหมาะสม (Hermeneutics) การเคารพขอบฟ้าแห่งความคิดของผู้อื่น ล้วนแล้วแต่มีอยู่ในอริยวิถีทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม “ขันติ” ไม่เพียงแต่จะสรรสร้างมิติทางสังคมด้วยการปลูกฝังมิตรภาพอันอบอุ่นในห้วงอกงามขึ้นภายในใจของมวลมนุษย์เท่านั้น แต่ขันติยังได้ชื่อว่าเป็นคุณธรรมสูงสุดสำหรับมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นเครื่องมือกล่อมกลายกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์ดีงามและเป็นคุณธรรมหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้ไปสู่ปฏิบัติไปสู่การพ้นจากการครอบงำของกิเลสทั้งสองหลายอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ในที่สุด ซึ่งก็คือ การเข้าสู่สันติภาพแห่งชีวิตอย่างแท้จริงนั่นเอง ส่วนคำสอนทางด้าน(มัชฌิมนิคม) และวิธีการ (มัชฌิมาปฏิบัติ) เป็นหลักการแห่งสันติสุขอย่างแท้จริงของพระสงฆ์ หรือคนในศาสนา แต่หมายถึง ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นคนประเสริฐ บุคคลที่ประเสริฐชื่อว่าเป็นกลางตามหลักพระพุทธศาสนา

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

แนวคิดเรื่องสันติวิธีในพระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธมีแนวทางในการมองชีวิตและสังคมอย่างเชื่อมโยงเป็นระบบองค์รวมจะช่วยให้เรามองเห็นว่า อาการของปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมทั้งหลายในโลกนี้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและกัน และช่วยให้เราเข้าใจว่า วิถีคิดต่างๆ ที่พวกเรากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ มีรากเหง้ามาจากการบงการโดยระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ความเข้าใจเรื่องความเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนของปัญหาต่างๆ จะช่วยให้เราไม่ต้องสูญเสียพลังงานของเราในการตามแก้เพียงระดับอาการเฉพาะหน้าของวิกฤติ และช่วยให้เราพุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาที่รากเหง้าของมันอย่างตรงเป้าได้มากกว่า คนที่มองปรากฏการณ์และปัญหาต่างๆ อย่างแยกส่วนแบบผิวเผิน จะมองเห็นว่าปัญหาความรุนแรงระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ มลภาวะในอากาศและน้ำ ปัญหาครอบครัวแตกแยก และปัญหาความแตกสลายทางวัฒนธรรม เป็นปัญหาคณะปัญหาที่ไม่เกี่ยวข้องกัน แต่คนที่มองได้อย่างเป็นระบบองค์รวม จะมองเห็นว่าปัญหาเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด การเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ มากมาย ที่ดูไม่เกี่ยวข้องกันซ้ำแล้วซ้ำอีก อาจจะทำให้เรารู้สึกท้อถอยได้ในบางครั้ง แต่การเข้าใจว่าปัญหาเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เป็นปัญหากลุ่มเดียวกัน จะทำให้เราสามารถรวมพลังกันในการหายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหารากเหง้าได้ตรงเป้า และมีประสิทธิภาพมากกว่า การไปไล่ตามแก้ไขตามอาการของปัญหาที่ละปัญหา

ในระดับโครงสร้าง ปัญหาพื้นฐานคือขนาดของระบบเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อความสัมพันธ์และวิถีคิดของคน การที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกมีขนาดที่แผ่ขยายออกไปใหญ่โตมาก เป็นตัวการที่ทำให้เรามองไม่เห็นว่าการกระทำของเราไปมีผลกระทบต่อคนที่อยู่ห่างไกลออกไปหลายพันกิโลเมตรอย่างไร เช่น ผู้ถือหุ้นหรือคนที่ทำงานในสำนักงานใหญ่ในกองทุนของบริษัทข้ามชาติที่ไปลงทุนตั้งสาขาสั่งโรงงานและค้าขายเพื่อหากำไรในประเทศกำลังพัฒนา ไม่ได้รับรู้หรือไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องการทุจริตการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทุจริตแรงงานและผู้บริโภคที่เกิดขึ้นในที่ที่ห่างไกลออกไป และพวกเขามองเห็นแต่เงินปันผลหรือกำไรที่พวกเขาจะได้รับ

เท่านั้น ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่แผ่ขยายใหญ่โตมาก ทำให้เราต้องมีชีวิตอยู่ในความโง่เขลา ขาดปัญญา และขาดความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

ในโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบชุมชนขนาดเล็ก คนในชุมชนยังสามารถมองเห็นผลของการกระทำของเขาและมีความรู้สึกรับผิดชอบได้มากกว่า โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบชุมชนขนาดเล็ก ช่วยจำกัดไม่ให้คนๆหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป แม้เขาจะเป็นผู้นำชุมชน เป็นนักธุรกิจคนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคนนับร้อยหรือนับพันในชุมชน แต่เขาก็คงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ที่เขารู้สึกได้และสมาชิกคนอื่นๆรู้สึกได้

แต่ผู้นำของประเทศขนาดใหญ่หรือผู้บริหารของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ผู้มีอำนาจเหนือคนหลายสิบหลายร้อยล้านคน ที่เขาไม่มีโอกาสได้สัมผัสโดยตรง จะมีอำนาจและใช้อำนาจในการบริหารจัดการที่ต่างออกไปมาก เขาจะทำเพื่อหวังผลทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ระยะสั้น) ของเขาและพรรคพวก มากกว่าจะคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้คนซึ่งเขาไม่เห็นหน้าและไม่ได้สัมผัสได้โดยตรง

ขนาดของประเทศและขนาดของบริษัทขยายใหญ่โตมาก จนผู้นำต้องตัดสินใจตามหลักการทางเศรษฐกิจธุรกิจในนามของความเจริญเติบโต โดยไม่สนใจต่อผลกระทบในทางลบที่จะเกิดขึ้นกับสมาชิกแต่ละคนในสังคม และโลกสิ่งมีชีวิตอื่นแต่อย่างใด และโดยละเลยหลักการของศาสนาและหลักการของธรรมชาติที่ว่า มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคมที่อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน และควรจะเคารพและเอื้ออาทรต่อกันและกัน

ในโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบชุมชนขนาดเล็ก คนจะตระหนักถึงกฎแห่งการพึ่งพากันและกัน และกฎความเป็นอนิจจังของสิ่งมีชีวิต (ตามคำสอนของศาสนาพุทธ) ได้ง่ายกว่าในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใหญ่โตมาก คนในชุมชนขนาดเล็ก จะเห็นผลการกระทำของคนแต่ละคนได้ง่าย และรู้สึกรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของเขาโดยตรง และทำให้เขาปรับตัวให้เข้ากับพลวัตรของสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าคนในระบบเศรษฐกิจสังคมขนาดใหญ่มาก และเนื่องจากในชุมชนขนาดเล็ก ผลของการกระทำของสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนจะเห็นได้ชัดกว่า ดังนั้นการตัดสินใจใดๆของคนในชุมชนจึงมีแนวโน้มที่จะต้องใช้ปัญญาและความมีเมตตามากกว่าในระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่

ด้วยเหตุนี้ ภาระหน้าที่ของเราในฐานะชาวพุทธคือ เราต้องช่วยกันเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่ขยายใหญ่โตจนเป็นตัวสร้างปัญหานี้ เพื่อรื้อฟื้นและสร้างระบบโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ของชุมชนขนาดเล็กขึ้นมาใหม่ เพื่อจะทำให้มนุษย์เราสามารถใช้ชีวิตบนพื้นฐานของคำสอนของศาสนาพุทธในเรื่องหลักแห่งการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และหลักความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งได้

แนวคิดสันติวิธีในสังคมไทย

ความขัดแย้งใน สังคมไทยยังคงดำเนินต่อไป สถานการณ์ของความเป็นจริงในปัจจุบันเราอาจกล่าวได้ว่าเป็นสภาวะของการเผชิญ หน้าที่เกี่ยวโยงมาจากหลายส่วนของสังคม เป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง (Structural Conflict) แน่นอนว่าความขัดแย้งเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นมาจากมิติในทางการเมือง

หลังจากนั้นก็เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ ซึ่งระยะแรกอาจปะปนกันอยู่ แยกแยะได้ไม่ชัดเจนระหว่างบทบาทของภาคประชาชนและการสร้างแนวร่วมจากกลุ่ม อื่นๆ มีประเด็นที่น่าสนใจว่ากระบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมี อยู่จริงแน่นอนที่เบื้องลึกของการเคลื่อนไหวจะเป็นความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ (Interest Conflict) ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆในสังคม แต่ประเด็นขัดแย้งเหล่านี้ลงท้ายที่สุดแล้วเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือถูกเชื่อมโยงให้กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในความจริงนั้น “รัฐโดยเฉพาะอำนาจรัฐไทยในปัจจุบันเราพอเข้าใจได้ว่าเป็นสภาพของรัฐจำบังและ กลุ่มผลประโยชน์ (ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจผูกขาดและอำนาจครอบงำ)...กระนั้นก็ตามเมื่อถึงที่สุดแล้วผลลัพธ์ที่ถูกมองเห็นและถูกเข้าใจกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ ประชาชน” แม้จะมีความพยายามสื่อสารในยุทธวิธีได้ตอบให้จำกัดเป็นเพียงทักษิณกับ บรรหาร!!

ความขัดแย้งในสังคมไทยหรือในประวัติศาสตร์ของหลายประเทศที่ ผ่านมา อาจไม่แปลกอะไรนักถ้าจะถูกจับรวบเอามาอธิบายเสียใหม่ว่า “เป็นกระบวนการคัดค้านต่อต้านรัฐโดยประชาชน สภาพเช่นนี้ได้เกิดขึ้นมาแล้วทั่วโลก” ถ้าหากเราเข้าใจกระบวนการของภาคประชาชนที่จะเรียกร้องและเคลื่อนไหวภายใต้ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งดูเหมือนว่ารัฐบาลเสียงส่วนใหญ่ของพรรคประชาธิปัตย์ แม้กระทั่งฝ่ายกองทัพก็พัวพันอยู่หลายๆครั้ง ย้ำว่าการประท้วงและเรียกร้องต่างๆสามารถกระทำได้อย่างได้สิทธิและเสรีภาพของ ระบอบประชาธิปไตย

เป็นไปได้ที่เราจะพูดถึง เรื่องของสิทธิและเสรีภาพอย่างลอยๆโดยไม่ยอมรับถึงวิถีในการแสดงออกของการ คัดค้านและต่อต้าน ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยขณะนี้ทั้งรัฐบาลและฝ่ายกองทัพ รวมทั้งกลุ่มชนในอำนาจเบื้องหลังต่างพยายามป่าวประกาศชี้ชวนให้เห็นว่า มัน เป็นประชาธิปไตยจริงๆ มิใช่อำมาตยาธิปไตยตามที่ถูกคัดค้านและต่อต้าน การป่าวประกาศเช่นนั้นคงดีความได้เป็นเพียงวิโมกษนาชวนเชื่อ การหลอกลวง ถ้าหากปราศจากการยอมรับวิถีแสดงออกของภาคประชาชนซึ่งไม่ใช่วิธีรุนแรงในการ เคลื่อนไหว

มาถึงตรงนี้ทำให้เรามีคำถามเกี่ยวกับความหมายของการ แสดงออกที่คัดค้านและต่อต้าน รัฐโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการเหล่านั้นเป็นเช่นไร? อันนี้นับเป็นคำถามสำคัญ ในระยะหลังเราพูดถึงกันมากสำหรับความหมายของ “อารยะขัดขืน” ซึ่งเป็นความหมายของ “สันติวิธี” เรื่องของอารยะขัดขืนถูกจัดให้เป็นรูปแบบหนึ่งของหลักการต่อสู้ที่ปราศจาก ความรุนแรง (Nonviolent Resistance) แนวทางดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้เมื่อเกิดความไม่พอใจ หรือมีความเห็นที่ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจ...สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง เราพูดได้ว่ามันไม่ใช่ทางเลือกในการแก้ไขปัญหา หากแต่เป็นหนทางหลักที่จะขจัดความขัดแย้งหรือบรรเทาข้อพิพาทต่างๆ

มีประเด็น นำพิจารณาว่าภายใต้สภาวะที่เป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน เรื่องของกฎหมายหรือกระบวนการใช้กฎหมายซึ่งถูกโจมตีว่าเป็นระบบสองมาตรฐาน รวมทั้งนโยบายของรัฐที่เป็นจุดอ่อนเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมในหลายเรื่องราว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องจริงหรือไม่? แม้ฝ่ายรัฐจะออกมาตอบได้ว่าไม่จริง คือไม่จริงสำหรับททหรสนหรือจุดยืนในแบบฉบับผลประโยชน์ของฝ่ายรัฐและเครือ ข่าย แต่คนอื่นๆเขาไม่ได้คิดเช่นนั้น จึงทำให้เกิดเป็นกระบวนการคัดค้านและต่อต้านขึ้นมา

เมื่อเป็นเช่นนี้ตามแนวคิดของ John Rawls ถ้าเราเอามาทาบกับการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงที่จะคัดค้านต่อต้านรัฐบาลมัน จึงเป็นเรื่องที่ชอบธรรม อธิบายได้โดยเหตุผลของ Civil Disobedience แม้กระทั่งจะเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมายหรือตั้งใจที่จะละเมิดกฎหมาย ทราบใดที่ปราศจากความรุนแรง เป็นการกระทำที่เปิดเผย ประกาศให้รัฐทราบล่วงหน้า มีความเต็มใจที่จะรับโทษทางกฎหมายเนื่องจากการกระทำผิดกฎหมาย พร้อมทั้งมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายกฎหมาย ระเบียบของรัฐเพื่อให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น มุ่งก่อให้เกิดสำนึกในความยุติธรรมที่แท้จริงต่อคนส่วนใหญ่ หรืออาจเข้าใจความยุติธรรมที่แท้จริงแปลกไป...กระทั่งมุ่งเชื่อมโยงสำนึก

แห่งความยุติธรรม ปฐมโนธรรมสำนึกของสาธารณชน ทำให้ประชาชนตั้งคำถามกับกฎหมาย และความยุติธรรมหรือข้อจำกัดของสังคมการเมืองนั้นๆ

วิเคราะห์สันติวิธีในพระพุทธศาสนากับสังคมไทย

การที่มนุษย์เราพยายามแข่งขันกันเพื่อขยายขนาดของระบบโลกาภิวัตน์ไปอย่างไม่มีขอบเขตนั้น เป็นเรื่องที่เป็นได้ยากกว่า ความฝืนของระบบทุนนิยมโลกที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตได้ต่อไปอย่างไม่มีขีดจำกัด เป็นความฝันที่ไม่มีทางเป็นจริงไปได้ เพราะว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกกำลังทำลายความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานที่มนุษย์เราต้องพึ่งพา นั่นหมายถึงระบบทุนนิยมโลกที่เน้นการเติบโตเพื่อกำไรของนายทุนส่วนน้อย กำลังทำลายตัวระบบเองและทำลายมนุษยชาติทั้งมวล

เหตุผลสำคัญที่เราควรเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจสังคมให้มีขนาดเล็กลงคือ เพื่อที่เราจะได้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ได้อย่างแท้จริง ชุมชนขนาดย่อมแต่ละชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะในเรื่องสภาพแวดล้อม ผู้คน วัฒนธรรม ของตนเอง ชุมชนขนาดย่อมที่พึ่งตนเองได้ จะทำให้เกิดระบบการบริหารและตัดสินใจที่ยืดหยุ่นตามความเหมาะสมได้มากกว่า ไม่ต้องมีกฎหมายที่เข้มงวดมาก และสมาชิกในชุมชนจะมีโอกาสทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการของพวกเขาได้อย่างสอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ มากกว่าในระบบเศรษฐกิจสังคมขนาดใหญ่

ในระบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งประชาชนถูกปกครองโดยรัฐบาลกลางที่เข้มงวดตายตัว และโดยระบบตลาดที่ผันผวนได้ง่าย ประชาชนจะรู้สึกว่าเป็นคนเล็กๆ ที่ไร้อำนาจและยอมจำนนตามแต่รัฐบาลและระบบตลาดจะนำไป แต่ถ้าเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมที่มีการกระจายอำนาจ และการจัดการทรัพยากรให้ชุมชนขนาดย่อมพึ่งตนเองได้ ประชาชนมีสิทธิมีเสียงในการบริหารจัดการอย่างเป็นประชาธิปไตย ประชาชนจะมีส่วนร่วมและตอบสนองต่อสถานการณ์เฉพาะเรื่องได้อย่างเอาการเอางานมากกว่า

การกระจายอำนาจและกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปสู่ชุมชนขนาดย่อม ผ่านองค์กรเช่น สภาชุมชน สหกรณ์ องค์กรชุมชนประเภทต่างๆ จะก่อให้เกิดผลดีทางด้านสภาพแวดล้อม สังคม รวมทั้งทางด้านจริยธรรมได้มากกว่าระบบเศรษฐกิจโลกที่รวมศูนย์อำนาจที่รัฐบาลและบริษัทขนาดใหญ่ แต่รัฐบาลทั่วโลกก็ยังคงดำเนินนโยบายส่งเสริมระบบโลกาภิวัตน์ที่เน้นการรวมศูนย์

อำนาจ โดยอ้างว่า เพื่อให้โลกเป็น “หนึ่งเดียวกัน” และ เพื่อที่เราจะได้อยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพากันและกันเพิ่มขึ้น แต่ความจริงคือ เป็นการถูกรอบงำโดยศูนย์กลาง และการต้องพึ่งพาระบบทุน เทคโนโลยีและตลาดที่นายทุนส่วนน้อยควบคุม

ภาระหน้าที่ขั้นแรกของชาวพุทธคือ การให้การศึกษาตัวเองและผู้อื่น เพื่อที่จะไม่หลงกลจนไปสับสนกับการตีความคำว่า “ เป็นหนึ่งเดียวกัน” และ “พึ่งพากันและกัน” โดยระบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งแตกต่างจากการตีความศาสนาพุทธอย่างชาวกับคำ ระบบโลกาภิวัตน์เป็นระบบที่ส่งเสริมความโลภและความรุนแรง ในขณะที่ศาสนาพุทธส่งเสริมการละความโลภและสนับสนุนสันติวิธี ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกัน ต่อเมื่อเราเข้าใจความแตกต่างของ 2 แนวคิดนี้ เราจึงจะสามารถร่วมมือกับคนอื่นๆ ในการที่จะผลักดันให้รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาประเทศ ซึ่งรวมทั้งการรณรงค์ให้มีการเปลี่ยนแปลงระดับระหว่างประเทศด้วย เนื่องจากบรรษัทข้ามชาติขนาดยักษ์ในปัจจุบันมีอิทธิพลเหนือรัฐบาลส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงระดับระหว่างประเทศที่ควรทำคือ รัฐบาลประเทศต่างๆ ต้องจัดการประชุมเพื่อเจรจาเรื่องการค้าระหว่างประเทศกันใหม่อย่างเปิดเผย โดยคำนึงถึงการค้าที่เป็นธรรม เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ แทนการประชุมตกลงกันอย่างลับๆ ที่เอื้อประโยชน์บรรษัทข้ามชาติ การที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ได้ เราต้องช่วยกันทำให้ประชาชนระดับรากหญ้าในประเทศต่างๆ เกิดความตระหนักถึงสภาพสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและการทำลายล้างของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก เพื่อที่ประชาชนจะได้ตื่นตัวไปผลักดันให้รัฐบาลในประเทศของตนเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาประเทศ จากการลงทุนพึ่งการค้าระหว่างประเทศมากไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งตนเองในระดับประเทศ มีการกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และอย่างคำนึงถึงความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมเพิ่มขึ้น

การจะผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาประเทศ ดูเป็นงานที่ยากลำบากอย่างแสนสาหัส พวกเราหลายคนเริ่มคิดว่า เราคงไม่มีแรงมากพอที่จะไปผลักดันผู้นำทางการเมืองได้ และหลายคนเริ่มท้อแท้ที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีความหมาย แต่เป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องจำไว้ว่า ในระยะยาวแล้ว ระบบโลกาภิวัตน์ไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อใครเลย แม้แต่ผู้นำทางการเมืองและผู้บริหารบรรษัทข้ามชาติ ที่วันนี้เป็นผู้สนับสนุนโลกาภิวัตน์ก็ตาม

เพราะนอกจากโลกาภิวัตน์จะทำลายความสมดุลของสภาพแวดล้อม ทำลายความสมดุลความมีเสถียรภาพของประเทศ ชุมชนและชีวิตทั้งหลายแล้ว ระบบโลกาภิวัตน์ที่ครอบงำโดยบริษัทข้ามชาติผู้โยกย้ายทุน และเล็งกำไรได้เก่ง ยังทำให้รัฐบาลต่างๆมีอำนาจลดลง และเก็บภาษีจากบริษัทได้ลดลง ซึ่งมีผลให้ผู้นำทางการเมืองในประเทศต่างๆมีอำนาจลดลงด้วย ระบบโลกาภิวัตน์ซึ่งพึ่งพาทุนและเทคโนโลยีสูง ยังทำให้แรงงานทุกระดับ รวมทั้งผู้บริหารระดับสูงของบริษัท เกิดความไม่มั่นคงในเรื่องการมีงานทำเพิ่มขึ้นด้วย

ดังนั้นเราจึงต้องระดมกำลังกัน เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ จากระบบรวมศูนย์อำนาจของทุนขนาดใหญ่ เป็นการจำกัดการเคลื่อนย้ายของทุนระหว่างประเทศ และทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่นการผลิตอาหาร และสิ่งจำเป็นอื่นๆ เป็นกิจกรรมที่วางแผนและบริหารจัดการกันในระดับชาติและระดับชุมชนเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เริ่มทำได้บางส่วนในบางประเทศและบางชุมชน เห็นได้ชัดว่ามีผลดีในการทำให้เกิดการจ้างงาน และระบบตลาดที่เสรีและเป็นธรรมเพิ่มขึ้น ทำให้ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สามารถแข่งขันได้มากขึ้น ทำให้รัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลาง เก็บภาษีได้เพิ่มขึ้น และนำภาษีไปใช้เพื่อประโยชน์ของสังคมได้มากขึ้น นี่คือการเปลี่ยนแปลงที่ถูกทางและมีความเป็นไปได้

ในฐานะชาวพุทธ ซึ่งกำลังเผชิญหน้ากับความเปราะบางของระบบทุนนิยมโลกที่มีลักษณะทำลายล้าง เรามีทางเลือกน้อยมาก นอกจากต้องตัดสินใจเข้าไปผูกพันเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญห าศาสนาพุทธช่วยให้เรามีทั้งพันธกิจและเครื่องมือ ที่จะท้าทายโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ซึ่งกำลังสร้างความทุกข์ยากไปทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง หากเราไปสนับสนุนโครงสร้างของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่มีแนวคิดตรงกันข้ามกับคำสอนของพระพุทธเจ้า และอยู่ตรงกันข้ามกับชีวิต เราคงไม่สามารถอ้างว่าเราเป็นชาวพุทธได้

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดด้านพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับสันติภาพและความขัดแย้งในสังคมไทย โดยวิเคราะห์แนวคิดด้านประวัติศาสตร์ของทั้งพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ประเทศไทยโดยมีการนำแนวคิดหลักคำสอนและท่าทีของพุทธศาสนาในทางสันติภาพของพุทธปรัชญาตลอดจนจริยธรรมและการประยุกต์ใช้ได้อย่างชัดเจนขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

สังคมไทยและโลกทั้งโลกจะมีสันติภาพได้ ก็ต่อเมื่อสามารถทศานวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังและวัฒนธรรมแห่งความละโมภ ได้ สิ่งที่เราจำเป็นต้องมีคือวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ เพื่อให้จิตใจเป็นอิสระจากความเกลียดชังและความละโมภ พุทธศาสนานั้นเป็น ศาสนาที่มุ่งสร้างความตื่นรู้ให้แก่ผู้คน เพื่อบรรลุดังสันติภาพที่แท้จริง ฉะนั้นชาวพุทธจึงควรมีบทบาทอย่างแข็งขัน เพื่อให้สังคมไทยมีภูมิคุ้มกันต่อวัฒนธรรมอันเป็นโทษทั้งสองกระแส

เรา สามารถช่วยให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ได้ด้วยการเสริมสร้างโลกทัศน์ที่ ไปพ้นจากวัตถุนิยม แม้พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธวัตถุ แต่ก็เห็นว่าความสุขนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับวัตถุเสมอไป นอกจากความสุขทางกาย แล้ว เรายังต้องการความสุขทางจิตใจ และความสุขทางใจนี้เองที่เป็นความสุขที่ลึก ซึ่งที่สุดที่มนุษย์ทุกคนควรเข้าถึงให้ได้ จุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์จึงมิ ได้อยู่ที่การครอบครองวัตถุให้ได้มากที่สุด แต่อยู่ที่การเข้าถึงความสุขทางจิตใจด้วยตนเอง และเอื้อให้ผู้อื่นเข้าถึงด้วยเช่นกัน สุขดังกล่าวยังจะช่วยให้เราไม่ หลงใหลมัวเมาไปกับวัตถุเพราะประจักษ์ด้วยตนเองว่ามีความสุขที่ประเสริฐและลึก ซึ่งกว่าความสุขจากวัตถุมานัก

นอกจากโลกทัศน์ที่เห็นมนุษย์อันแจ่มุม ที่ลึกซึ้งแล้ว พุทธศาสนายังเอื้อให้เกิดโลกทัศน์ที่มองเห็นมนุษย์อย่าง เชื่อมโยงสัมพันธ์กับสรรพชีวิตและสิ่งแวดลอม ชีวิต สังคม และธรรมชาติ ไม่อาจแยกจากกันได้ ความผาสุกของเราแต่ละคนผูกติดอยู่กับความ ผาสุกของผู้อื่นรอบข้าง สังคมรอบตัว และธรรมชาติแวดลอม ดังนั้นจึงกล่าวจะช่วยให้เราอ่อนโยนต่อธรรมชาติและรู้สึกถึงบุญคุณของสรรพชีวิตและทุกคนในสังคมมากขึ้น เอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง น้อยลง ไม่มองตนเองในกรอบแคบๆ โดยมองคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาเป็นคนอื่น หากมองเห็นมนุษย์ทุกคน และทุกชีวิตว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกที่อยู่ภายใต้สาย สัมพันธ์เดียวกัน มีความรักและความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น

ชาวพุทธสามารถช่วยให้เกิดวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ได้ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาจิต พุทธศาสนามีระบบการพัฒนาจิตโดยอาศัยสมาธิภาวนาเป็นพื้นฐาน จิตนั้นมี คุณภาพหลายประการที่สามารถพัฒนาได้ เช่น สติ สมาธิ เมตตา กรุณา รวมทั้งปัญญา แม้ว่าคุณภาพแต่ละชนิดต้องการวิธีการที่แตกต่างกัน แต่จุดร่วมก็คือการกลับมารู้จักตนเองและมีความสงบเย็นเป็นผลที่ตามมา การ พัฒนาจิตให้มีคุณภาพดังกล่าวนอกจากช่วยให้ตนเองเป็นสุข และเป็นทาสวัตถุน้อย ลงแล้ว

ยังเอื้อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีงามกับผู้อื่น มีความเอื้ออาทร ไม่ ระบายทุกข์ใส่คนอื่น หากปรารถนา ช่วยให้ผู้อื่นมีความสุข การพัฒนาจิตจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการมี จริยธรรม (หรือศีล) ที่ดีงาม ในสังคม

จริยธรรมที่ดีงามนอกจากจะเกิดจาก การพัฒนาจิตโดยอาศัยสมาธิภาวนาแล้ว ยังสามารถ บ่มเพาะได้ด้วยการอาศัยกัลยาณมิตรและกระบวนการกลุ่ม พุทธศาสนา สามารถส่งเสริมให้เกิด กระบวนการกลุ่มดังกล่าวได้ในหลายลักษณะ ดังที่พระสงฆ์ ในหลายท้องที่ส่งเสริมให้ชาวบ้าน รวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชน อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มดังกล่าว หากมีกระบวนการที่ดี เช่น ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม มีการสรุปบทเรียนและ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ นอกจากจะสร้างความไว้วางใจให้เกิด ขึ้นแล้ว ยังช่วยหล่อหลอมให้เกิด ความเสียสละและรับผิดชอบต่อส่วนรวม ตลอดจนตั้งมั่นใน ศีลมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้ผลงานวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ให้เป็นประโยชน์มากขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านสันติวิธีรูปแบบอื่นๆ เช่น

1. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบปัญหาและที่มาของความขัดแย้งในสังคมไทยในอดีตกับ ปัจจุบัน
2. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบสันติวิธีในพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา
3. การวิเคราะห์ความเหมือนและความต่างของสันติวิธีในปรัชญาตะวันออกและปรัชญา ตะวันตก

งานวิจัยด้านสันติวิธีที่น่าเสนอแบบภาพรวมและการแยกแยะระดับความขัดแย้งยังมีอยู่น้อย ดังนั้นหากมีศึกษาวิจัยเพิ่มมากขึ้นก็จะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสันติวิธีเพื่อนำมาพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าควบคู่ไปกับการเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลในสังคมเพื่อความสงบและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กิริติ บุญเจือ. 2544. **ปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าใหม่.

คณะกรรมการวิชาการมีส่วนร่วมของประชาชนวุฒิสการ่วมกับสถาบันปกเกล้าคู่มือนักศึกษา. 2548.

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” “การกระจายอำนาจ” และ “หลักธรรมาภิบาล”.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันปกเกล้า.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2548. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่อ
อาชญากรรมและชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. 2537. **ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของ
ความขัดแย้งในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ฉอม – ฟรองซ์ เรอเวอ มัตติเยอ ริการ์. 2542. **ถกสนทนากับนักปรัชญา บทสนทนาพุทธศาสนา-
ปรัชญา ตะวันตก**. งามพรรณ เวชชาชีวะ ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ออร์คิด,

ดิช นัท ฮันห์. 2545. **สันติภาพทุกอย่างก้าว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามร.

ธีระกานต์ คงด้วง. 2552. **พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ของโลก**.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซนจูรี จำกัด.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2543. **พุทธศาสนา: ในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิโกมลคีมทอง.

บุญตา ศ. ผาปมีชัย. 2547. **กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ศึกษาเปรียบเทียบตามกฎหมายไทย
และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุญธรรม พูนทรัพย์. 2533. ศิลธรรมกับสิทธิมนุษยชนในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญยง ว่องวานิช. 2529. เพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพ. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
เรื่องไทยญี่ปุ่นศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

บุญร่วม เทียมจันทร์. 2539. รวมสงครามสำคัญของโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บุ๊กแบงก์

ประเวศ วะสี. 2542. คนไทยกับสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

ประเวศ อินทองปาน. 2552. ประวัติพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2550. ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
สามัคคีสาสน์

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2527. คำนิยมแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร: เทียนวัน.

_____. 2536ก. จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร (พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์).
กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก.

_____. 2536ข. สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุขใน: คู่สถานติเสรี 50ปีสันติภาพไทย.
กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

_____. 2536ค. การศึกษาเพื่อสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด.

_____. 2536ง. พุทธธรรม ฉบับขยายความ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

_____. 2546. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.
อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด.

พระเทพเวที(ประยูร ปยุตโต). 2536. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). 2548. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.**

กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

_____. 2550. **เมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป: ในความรุนแรงที่เกิดจาก ความอ่อนแอ และเมื่อวินัยไม่มี เสรีภาพก็หายไป.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

พระมหากัณฑ์ วัฒนวิโส. 2535. **การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของคาทักกับในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรศนะของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต).** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาขันทอง วิสาเดช. 2545. **การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ขั้นตอนในพุทธศาสนาเถรวาท.**

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. 2548. **สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาประยูร ธรรมจิตโต (มีฤกษ์). 2531. **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ.** กรุงเทพมหานคร: องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก .

พระมหาพรยา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร). 2547. **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่.** พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธานุสา มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. 2550 . **การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติพระพุทธศาสนาในรวมบทความหลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพรส จำกัด.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. 2551. การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติพระพุทธศาสนา
,สำนัก ธรรมะข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลส จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. 2520. อริยศีลธรรม (ชุดธรรมโฆษณ์). กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์.

เพ็ญแข ประจันปัจฉิก. 2529. การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยและ
แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ภัทรพร สิริกาญจน. 2551. การปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาของชนชั้นกลางในสังคมไทยใน
ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

มหาจุฬารัชมงคลราชวิทยาลัย. 2536. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารัชมงคลราชวิทยาลัย.
เล่มที่ 1,2,10,12,20,24,25. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬารัชมงคลราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตสถาน. 2538. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

_____. 2552. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิชิ่ง.

วสิน อิศระ. 2539. มนุษย์กับเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา.

_____. 2549. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

วิทย์ วิศทเวทย์. 2519. จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์.

ศาลแพ่ง. 2550 . เทคนิคการไต่ถามจากประสบการณ์ : รวมบทความ เทคนิค จิตวิทยา และการ
สื่อสารสำหรับการไต่ถามข้อพิพาทสำนักกระงับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส.

ศิริมาลย์ ศรีไธ. 2541. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมาย
ในจริยศาสตร์ของคานท์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
จริยศาสตร์ศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมภาร พรหมทา. 2546. มนุษย์กับศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.

_____. 2549. ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
อุดมศึกษา.

สำนักงานศาลยุติธรรม. 2544. ระเบียบคณะกรรมการการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการไต่ถาม
ข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม.

เสนห์ จามริก. 2531. พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.

อรอุมา เลหาพิบูลย์กุล. 2552. พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ของโลก.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซนจูรี่จำกัด.

Aune, B. 1979. **Kant's Theory of Morals**. New Jersey: Princeton University Press.

Catherine, M. 2004. การจัดการความขัดแย้ง และการ”ขอโทษ”. วันชัย วัฒนศัพท์,บรรพต
ตันธีรวงศ์และสุกัญญา เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้แปล.กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้าฯ.

Kant, I. 1964. **Paton, H.J. (translator). Groundwork of the Metaphysics of Morals**.
New York: Happer& Row.

Oxford University. 1990. **Oxford Dictionary** . WaltonStreet6DP: Oxford University Press.

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นายจิรวุฒน์ เพชรชำนาญ
วัน เดือน ปี ที่เกิด	3 พฤษภาคม 2526
สถานที่เกิด	จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ประวัติการศึกษา	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนา) สาขาวิชาเอกศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

